

**Třetí periodická zpráva
o plnění závazků vyplývajících z Mezinárodního
paktu o občanských
a politických právech**

Česká republika 2005 – 2010

Úvod

1. Třetí periodickou zprávu předkládá Česká republika v souladu s čl. 40 odst. 1 písm. b) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „Pakt“) a v souladu se závěrečnými doporučeními Výboru pro lidská práva coby kontrolního orgánu Paktu (dále jen „Výbor“), která vyplynula z projednání Druhé periodické zprávy České republiky o plnění závazků vyplývajících z Paktu¹ na jeho 2 464. a 2 465. zasedání ve dnech 16. a 17. července 2007² a ze Závěrečných doporučení Výboru přijatých na jeho 2 478. zasedání dne 25. července 2007.³

2. Třetí periodická zpráva je vypracována v souladu s pokyny Výboru pro vypracovávání periodických zpráv⁴ a pokrývá období od 1. ledna 2005 do 31. prosince 2010. Zpráva se proto soustředí na změny související s ochranou práv garantovaných Paktem a na závěrečná doporučení Výboru ke zlepšení standardu dodržování práv chráněných Paktem.

3. Vzhledem k období, které zpráva pokrývá, a vzhledem k širokému rozsahu práv chráněných Paktem zpráva v některých místech obsahuje pouze základní aktualizované informace o konkrétní problematice a odkazuje na jiné zprávy, které Česká republika předkládá ostatním výborům OSN coby kontrolním orgánům dalších mezinárodních smluv o lidských právech ze smluvní základny OSN.⁵

Vývoj mezinárodních závazků ČR v oblasti ochrany lidských práv

4. V letech 2005 – 2010 Česká republika ratifikovala nebo podepsala níže uvedené mezinárodní úmluvy týkající se lidských práv. Všechny tyto úmluvy jsou součástí právního řádu podle čl. 10 Ústavy a mají přednost před zákonem, jak vyplývá z předchozí zprávy⁶. Ratifikovány byly následující úmluvy:

1. Opční protokol k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (publikován pod č. 78/2006 Sb.m.s.)
2. Evropská charta regionálních či menšinových jazyků (publikována pod č. 15/2007 Sb.m.s.)
3. Římský statut Mezinárodního trestního soudu (publikován pod č. 84/2009 Sb.m.s.)
4. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (publikována pod č. 10/2010 Sb.m.s.)

¹ CCPR/C/CZE/2.

² CCPR/C/SR.2464, CCPR/C/SR.2465, a CCPR/CO/72/CZE.

³ CCPR/C/CZE/CO/2.

⁴ CCPR/C/66/GUI/Rev., HRI/GEN/2/Rev.6 a CCPR/C/2009/1.

⁵ Základní dokument ke zprávám smluvní strany (2010, HRI/CORE/CZE/2010), Národní zpráva České republiky k Univerzálnímu periodickému přezkumu (2008, A/HRC/WG.6/1/CZE/1, A/HRC/WG.6/1/CZE/2, A/HRC/WG.6/1/CZE/3),

Čtvrtá a pátá periodická zpráva o plnění Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen (2009, CEDAW/C/CZE/5),

Osmá a devátá periodická zpráva o plnění Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace (2010, CERD/C/CZE/8-9),

Čtvrtá a pátá periodická zpráva o plnění Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (2010, CAT/C/CZE/4-5),

Třetí a čtvrtá periodická zpráva o plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte a Informace České republiky o plnění Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů (2010, CRC/C/CZE/3-4).

⁶ CCPR/C/CZE/2.

5. Protokol č. 14 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, kterým se mění kontrolní systém Úmluvy (č. 48/2010 Sbírky mezinárodních smluv)

Podepsány, avšak dosud neratifikovány byly následující úmluvy:

1. Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii podepsaný dne 26. ledna 2005. Protokol nebyl dosud ratifikován, protože v České republice není v právním řádu dostatečným způsobem upravena odpovědnost právnických osob a Česká republika tak nemůže vyhovět požadavkům Protokolu. V Parlamentu je v současnosti projednáván vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Jeho přijetím by uvedená překážka měla být odstraněna.⁷
2. Opční protokol k Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením podepsaný dne 30. března 2007. Ratifikační proces k tomuto protokolu pokračuje.

Článek 1

Právo na sebeurčení (odst. 1)

5. Česká republika je na základě Ústavy svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana⁸, kde lid je zdrojem veškeré státní moci a vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.⁹ Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku vychází z práva českého a slovenského národa na sebeurčení a uznává svobodu a rovnost všech lidí v důstojnosti a v právech.¹⁰ Každý může svobodně zvolit svou národnost¹¹, přičemž tato volba mu nesmí být na újmu.¹² Ve sledovaném období nedošlo v oblasti těchto práv ke změnám, informace týkající se postavení menšin v České republice jsou uvedeny v textu k čl. 27.

Právo na užívání zdrojů přírodního bohatství (odst. 2)

6. Česká republika jako stát dbá na šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství.¹³ Ve sledovaném období nedošlo v České republice ke změnám právní úpravy.

Teritoriální garance práv (odst. 3)

7. Území České republiky tvoří jeden celek, jehož hranice mohou být měněny jen ústavním zákonem.¹⁴ Ve sledovaném období došlo pouze k minimálním změnám státní hranice mezi Českou republikou a Německem.¹⁵

⁷ Sněmovní tisk č. 285.

⁸ Čl. 1 Ústavy.

⁹ Čl. 2 odst. 1 Ústavy.

¹⁰ Čl. 1 Listiny základních práv a svobod.

¹¹ Čl. 3 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

¹² Čl. 24 Listiny základních práv a svobod.

¹³ Čl. 7 Ústavy.

¹⁴ Čl. 11 Ústavy.

¹⁵ Smlouva mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o změně průběhu společných státních hranic v prostoru dálničního mostu na hraničním přechodu Rozvadov – Waidhaus publikována pod č. 75/2005 Sb.m.s.

Článek 2

Územní jurisdikce státu v otázkách garantování práv chráněných Paktem (odst. 1)

8. Práva a svobody chráněné Paktem náleží v České republice všem jednotlivcům. Lidé jsou si rovni v důstojnosti a v právech a je zakázána jakákoliv diskriminace na základě pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.¹⁶

9. Obecně platí, že cizinci, tj. osoby, které nejsou občany České republiky, požívají v České republice stejné ochrany lidských práv a základních svobod, pokud nejsou tato práva výslovně přiznána pouze občanům České republiky.¹⁷ Jde např. o možnost omezit vlastnictví určitých věcí jen na občany České republiky¹⁸, právo na vstup na území státu a právo na něm setrvat¹⁹, právo zakládat politické strany a hnutí²⁰, aktivní a pasivní volební právo (s výjimkami uvedenými u čl. 25)²¹ a určitá sociální práva.

Uplatnění a efektivní ochrana práv chráněných Paktem (odst. 2 a 3) a doporučení č. 7 týkající se implementace názorů Výboru v otázce restitucí²² a č. 19 týkající se vzdělávání v oblasti lidských práv²³

10. Stěžejní ochranu základních práv a svobod garantovaných Paktem zajišťují v České republice nezávislé soudy.²⁴ Soudní systém se skládá z obecných soudů²⁵ rozdělených na civilní, trestní a správní a Ústavního soudu, který je soudním orgánem ochrany ústavnosti.²⁶ Tento úkol plní nejen kontrolou souladu zákonů, jiných právních předpisů a dosud neratifikovaných mezinárodních smluv s ústavním pořádkem, ale i možností rozhodovat o stížnostech jednotlivých osob proti rozhodnutí či jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod včetně práv zaručených Paktem. Vedle soudů zajišťují ochranu veřejných subjektivních práv na základě zákona příslušné správní orgány, které jsou rovněž povinny respektovat základní práva a svobody zajištěné ústavním

¹⁶ Čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

¹⁷ Čl. 42 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

¹⁸ Čl. 11 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

¹⁹ Čl. 14 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

²⁰ Čl. 20 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

²¹ Čl. 21 Listiny základních práv a svobod.

²² Výbor vyjadřuje obavu nad restriktivní interpretací Opčního protokolu a Paktu ze strany ČR a konstatuje, že Česká republika neplní závazky z nich plynoucí. Česká republika má značné problémy při provádění stanovisek Výboru, včetně mnoha případů vyplývajících ze zákona č. 87/1991 Sb., které se týkají restituce majetku nebo odškodnění osob, které byly nuceny uprchnout z České republiky a přijmout národnost země útočiště. Výbor připomíná, že schválením Opčního protokolu uznává Česká republika oprávnění Výboru přijímat a prověřovat stížnosti od osob, které spadají do jurisdikce České republiky.

Výbor naléhá na Českou republiku, aby realizovala všechna jeho stanoviska, včetně těch, která vyplývají ze zákona č. 87/1991 Sb., a aby dotčeným osobám navrátila majetek nebo je jinak odškodnila.

²³ Výbor lituje, že Česká republika nemá rámec ani program na zvýšení povědomí o Paktu a Opčním protokolu mezi obyvateli. (článek 2)

Česká republika by měla zvážit přijetí komplexního akčního plánu vzdělávání v oblasti lidských práv, včetně školení pro veřejné činitele, učitele, soudce, právníky a policisty o právech, která jsou zaručena na základě Paktu a Opčního protokolu.

²⁴ Čl. 4 a 81 Ústavy.

²⁵ Čl. 90 a násl. Ústavy.

²⁶ Čl. 83 a násl. Ústavy.

pořádkem.²⁷ Skrze soudy a správní orgány je pak zajištěna ochrana těchto práv i na horizontální úrovni v soukromoprávních vztazích, neboť výkon práv a povinností v rozporu s právem nepoživá právní ochrany.²⁸ Případné spory mezi jednotlivými základními právy a svobodami jsou řešeny podle principu proporcionality.²⁹

11. Ve sledovaném období nevznikla v České republice instituce, která by se systémově zabývala otázkami lidských práv v souladu s tzv. „Pařížskými principy“.³⁰ Jedinou takovou institucí v České republice je nadále veřejný ochránce práv (ombudsman)³¹, který funguje jako neformální kontrola státní správy, nikoli veškeré veřejné moci. Jeho stěžejním úkolem je dbát na výkon státní správy v souladu s principy dobré správy. Rovněž se zabývá dohledem nad místy, kde se nacházejí osoby omezené na svobodu³² a působí jako orgán boje proti diskriminaci podle předpisů EU. Problematikou lidských práv se rovněž zabývají poradní a pracovní orgány vlády ČR³³, které koordinují činnost státní správy a neziskových organizací v této oblasti. Všechny tyto instituce mají svůj statut a jednací řád, některé mají své výbory a pracovní skupiny, které se specializují na užší problematiku lidských práv a spoluprací se státními orgány a občanskou veřejností.

12. Jak vyplývá již z minulé zprávy, Pakt je jako jakákoliv jiná mezinárodní smlouva součástí právního řádu, přičemž má přednost před zákonem.³⁴ Soudy jsou při svém rozhodování vázány jak zákonem, tak mezinárodní smlouvou.³⁵ V případě, že soud dospěje k názoru, že zákon, který má při svém rozhodnutí použít, je v rozporu s ústavním pořádkem a tudíž by jej neměl aplikovat, přeruší řízení a obrátí se na Ústavní soud s návrhem na posouzení souladu zákona a ústavního pořádku. Jak vyplývá z judikatury Ústavního soudu, tento postup platí i pro případ možného rozporu s vyhlášenou a ratifikovanou mezinárodní smlouvou o lidských právech a základních svobodách.³⁶ Ostatní správní orgány jsou při svém rozhodování vázány kromě zákona a mezinárodní smlouvy i podzákonnými právními předpisy a na Ústavní soud se přímo obracet nemohou.³⁷ Proti jejich rozhodnutím v rozporu se zákonem či mezinárodní smlouvou může postižená osoba podat žalobu k soudu ve správním soudnictví a ten se pak již může na Ústavní soud obrátit. Osoby obracející se na Ústavní soud se stížností proti rozhodnutí či jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod mohou rovněž navrhnout zrušení právního předpisu, jehož uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, a může proto rovněž být v rozporu s ústavním pořádkem. Kontrola dodržování Paktu je tedy zajištěna výše uvedenými způsoby.

Implementace názorů Výboru v otázce restitucí

²⁷ § 2 odst. 1, zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „správní řád“).

²⁸ § 3 odst. 1, zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen občanský zákoník).

²⁹ Čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

³⁰ Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 48/134 ze dne 4.3.1994 o národních institucích na prosazování a ochranu lidských práv.

³¹ Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

³² Viz Opční protokol k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (publikován pod č. 78/2006 Sb.m.s.).

³³ Jsou to např. Rada vlády pro lidská práva, Rada vlády pro národnostní menšiny, Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů a Vládní výbor pro zdravotně postižené občany.

³⁴ Čl. 10 Ústavy.

³⁵ Čl. 95 odst. 1 Ústavy.

³⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 36/01 vyhlášen pod č. 403/2002 Sb.

³⁷ § 2 odst. 1 správního řádu.

13. V otázce implementace názorů Výboru zastává Česká republika nadále stanovisko uvedené v jejích předchozích vyjádřeních k této otázce, jakož i při projednávání její 2. periodické zprávy³⁸. Česká republika nadále nesdílí právní názor Výboru o diskriminačním charakteru restituční podmínky státního občanství. Vychází přitom z poměrně bohaté judikatury Ústavního soudu, ve které se Ústavní soud vyjádřil i k příslušným ustanovením Paktu. K implementaci názorů Výboru skrze projednání jednotlivých případů soudy jako orgány příslušnými k ochraně lidských práv a základních svobod a Ústavním soudem jako orgánem ochrany ústavnosti tedy došlo a dochází nadále. Dne 7. září 2010 plénium Ústavního soudu svým usnesením sp. zn. Pl. ÚS 30/10 odmítlo návrh na zrušení lhůt pro uplatnění restitučních nároků zakotvených v příslušných zákonech.³⁹ Opětovné otevření restitučních procesů by navíc bylo v rozporu se zásadou právní jistoty a stability vlastnických práv. Je nicméně namístě dodat, že k implementaci názorů Výboru v některých případech došlo jiným způsobem, např. projednáním soudy z jiných důvodů.

Vzdělávání státních funkcionářů v oblasti lidských práv

14. Jelikož podle ústavního pořádku je Pakt přímo součástí českého právního řádu, je součástí právního vzdělávání na obecné úrovni právnických fakult i na úrovni specializovaného vzdělávání soudců, státních zástupců a dalších zaměstnanců veřejné správy. Práva zaručená Paktem jsou vyučována spolu s právy zaručenými Listinou základních práv a svobod v rámci ústavního práva a zároveň mezinárodního práva veřejného na všech právnických fakultách v České republice. V rámci speciálního vzdělávání úředníků státní správy je pak tato tematika probírána ve vstupním vzdělávání následném, které je povinné pro všechny zaměstnance státní správy.⁴⁰ Justiční čekatelé na jmenování soudci si ve vzdělávacím programu Justiční akademie rovněž prohlubují znalosti k tomuto tématu, stejně jako státní zástupci. Všichni vykonavatelé státní moci jsou pak povinni dodržovat ústavní pořádek, jehož součástí je Listina základních práv a svobod zaručující většinu z Paktem uznaných práv, i zákony a mezinárodní smlouvy, které jsou součástí právního řádu, mezi něž Pakt rovněž patří. O speciálním vzdělávání příslušníků bezpečnostních sborů bylo podrobně pojednáno ve vyjádření České republiky z roku 2010.⁴¹

Ochrana práv chráněných Paktem v rozhodnutích dalších mezinárodních kontrolních orgánů

15. Ve sledovaném období bylo proti České republice Evropským soudem pro lidská práva vyneseno celkem 127 rozsudků shledávajících porušení některého z práv přiznaných Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod.⁴² Podrobnější přehled je uveden v tabulce v příloze č. 1. O jednotlivých opatřeních bude podrobně referováno u jednotlivých článků Paktu, kterých se týkají.

16. Za účelem zajištění efektivních prostředků nápravy v případě nepřiměřené délky řízení byla provedena novelizace občanského soudního řádu a souvisejících předpisů.⁴³ Do občanského soudního řádu byla např. včleněna možnost konat v soudním řízení tzv. přípravné

³⁸ CCPR/C/SR.2464, CCPR/C/SR.2465, a CCPR/CO/72/CZE.

³⁹ V případě zrušení těchto lhůt by podle navrhovatelů mohli své restituční nároky nově uplatnit právě osoby, které v původních lhůtách nesplňovaly podmínku státního občanství.

⁴⁰ Plán vstupního vzdělávání následného byl schválen usnesením vlády ČR č. 1542 dne 30.11.2005.

⁴¹ CCPR/C/CZE/CO/2/ADD.2.

⁴² Publikována pod č. 209/1992 Sb.

⁴³ Zákon č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

jednání, aby následně soud mohl věc rozhodnout při prvním jednání ve věci.⁴⁴ Při přípravném jednání soudce zkoumá procesní podmínky, vyzve účastníky k doplnění jejich tvrzení a k navržení důkazů a splnění dalších povinností. Pokusí se rovněž věc vyřešit soudním smírem. Účastníci mohou své povinnosti splnit a důkazy navrhnout jen do skončení přípravného jednání, případně na základě svolení soudu do 30 dnů od jednání. Pokud se některý z účastníků bez omluvy na přípravné jednání nedostaví, ač o něm byl řádně informován, může soud buď řízení zastavit, nebo vydat rozsudek pro uznání. Změny doznal i návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu.⁴⁵ Tento návrh je nově možno podat i vedle stížnosti na průtahy v řízení.⁴⁶ Navíc soud, proti kterému návrh směřuje, může využít autoremedury a všechny úkony, kterých se stěžovatel domáhá, sám provést do 30 dnů od doručení návrhu. Věcí se tak vůbec nemusí zabývat nadřízený soud.

17. Průtahy v soudním řízení jsou zohledněny i v případě odškodňování za škodu způsobenou výkonem veřejné moci.⁴⁷ Zákon přímo stanoví, že nesprávným úředním postupem je porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v zákonem stanovené nebo přiměřené lhůtě.⁴⁸ Pokud k tomu dojde, má poškozená osoba nárok na náhradu škody i zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou průtahy ve smyslu čl. 5 a 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a judikatury Evropského soudu pro lidská práva.⁴⁹

18. Ochrana práv přiznaných Paktem je stejně jako všechna lidská práva a základní svobody zaručena každému bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.⁵⁰ O bližších aspektech rovného zacházení bude pojednáno v textu ke čl. 3 a 26.

Článek 3

Rovnost žen a mužů při požívání práv zaručených Paktem a doporučení č. 11⁵¹ týkající se participace žen ve veřejném životě

⁴⁴ § 114c zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“).

⁴⁵ § 174a zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudech a soudcích“).

⁴⁶ § 164 a násl. zákona o soudech a soudcích.

⁴⁷ Zákon č. 160/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁸ § 13 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁹ § 31a zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁰ Čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

⁵¹ Výbor bere se znepokojením na vědomí, že nebyl učiněn žádný významný pokrok v souvislosti s nízkou účastí žen v politickém životě. Výbor připomíná, že obecné povědomí o ženských právech není dostatečné k tomu, aby zajistilo stejná práva mužů a žen v souladu s Paktem. (články 3, 25 a 26)
Česká republika by měla přijmout rázná, pozitivní a koordinovaná opatření v souladu s články 3 a 26 ke zvýšení účasti žen ve veřejném sektoru.

19. Jak vyplývá z výše řečeného, základní práva a svobody jsou právem přiznávány mužům i ženám bez rozdílu pohlaví. Rovněž jiná práva jsou zaručena na rovném základě. Zákoník práce zaručuje ženám stejnou mzdu za stejnou práci nebo za práci stejné hodnoty.⁵² Podrobnější informace o rovném postavení mužů a žen jsou uvedeny ve Čtvrté a páté periodické zprávě o plnění Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen.⁵³

20. Trestněprávní ochrana je zaručena trestným činem týrání osoby žijící ve společném obydlí.⁵⁴ Osobu týrající nebo ohrožující spolubydlícího může Policie ČR vykázat ze společného bytu či domu na maximálně 10 dní.⁵⁵ Následně může postižená osoba podat návrh na předběžné opatření ukládající agresorovi opustit společné obydlí, nezdržovat se v jeho okolí a zdržet se jakéhokoli styku s ní.⁵⁶ Toto opatření trvá 1 měsíc a pokud je následně zahájeno řízení ve věci (např. rozvodové řízení), může být prodlouženo až na 1 rok. Porušování pravidel vykázání může být stíháno pokutami⁵⁷ i trestním postihem⁵⁸. Nový trestní zákoník rovněž zavedl trestný čin nebezpečného pronásledování (tzv. stalking).⁵⁹ V otázkách znásilnění nadále platí úprava, že k trestnímu stíhání pachatele za znásilnění manžela či manželky musí dát poškozený partner souhlas.⁶⁰

21. V rodinném právu nedošlo ve sledovaném období v postavení muže a ženy v manželských otázkách k žádným změnám.

22. Zastoupení žen v politických funkcích je napříč politickým spektrem relativně nízké. Stále platí, že ženy nedosahují klíčových pozic ve stranické hierarchii a mají tedy nízký podíl při výběru kandidátů. Nicméně ve výsledcích voleb do všech volených funkcí se počet žen postupně zvyšuje. Zastoupení žen v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky se po volbách konaných ve dnech 28.-29. 5. 2010 zvýšilo a dosáhlo 22 %, resp. současných 22,5 % (45 poslankyň) a ženy tak dosáhly historicky nejvyššího zastoupení v této komoře Parlamentu ČR. V Senátu Parlamentu České republiky počet senátorek po volbách v roce 2010 dosahuje 18,5 % (14 senátorek). Dlouhodobě nejvyššího zastoupení v politice v České republice dosahují ženy na komunální úrovni, kde po volbách do zastupitelstev obcí konaných ve dnech 15.10. a 16.10. 2010 připadlo ženám v zastupitelstvech měst a obcí celkově 26 % mandátů. V krajských zastupitelstvech je zastoupení žen 17,6 %. V Evropském parlamentu jsou poslankyně za ČR po volbách v roce 2009 zastoupeny 18 % (4 poslankyně). Podrobnější údaje jsou uvedeny v tabulkách v příloze č. 2.⁶¹ Na vládní úrovni tvořily ženy ve sledovaném období od 16,8 % do 25 % ministryň, přičemž maximální počet byl 4 ministryně v 16ti členné vládě Jana Fischera. V současné 16ti členné vládě zasedá 1 žena. Pozici náměstkyně ministra/předsedy vlády v současnosti zastává 6 žen z celkového počtu 67 náměstků a náměstekyň (9 %). Nově byla rovněž jmenována zmocněnkyně vlády pro lidská práva.

23. Pro posílení tématu rovného zastoupení žen a mužů v politice byl zřízen Výbor pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice jako pracovní orgán Rady vlády pro rovné

⁵² § 110 odst. 1 zákoníku práce.

⁵³ CEDAW/C/CZE/5.

⁵⁴ § 215a trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.), od 1.1.2010 § 199 trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.)

⁵⁵ § 44 – 47 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁶ § 76b zákona č. 99/1963 Sb., Občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanského soudního řádu“).

⁵⁷ § 273b a § 351 občanského soudního řádu.

⁵⁸ § 171 odst. 1 písm. e) trestního zákona, od 1.1.2010 § 337 odst. 1 a 2 trestního zákoníku.

⁵⁹ § 354 trestního zákoníku.

⁶⁰ § 163 trestního řádu.

⁶¹ Údaje Českého statistického úřadu www.volby.cz.

příležitosti žen a mužů, poradního orgánu vlády. V tomto výboru jsou vedle zástupců státní správy a občanské společnosti zastoupeny i politické strany v počtu dvou zástupců různého pohlaví. Výbor se zabývá institucionálními, politickými a společenskými možnostmi prosazování vyrovnaného zastoupení žen a mužů v politice. Aktuálně se Výbor věnuje otázce zákonné úpravy obsazování volebních kandidátních listin.

Článek 4

Princip omezení práv

24. Možnost omezení některých lidských práv v situacích všeobecného ohrožení je dvojí – v krizových situacích vojenských a v krizových situacích civilních. V možnosti omezení některých lidských práv v těchto situacích nedošlo ve sledovaném období ke změně.⁶²

Článek 5

Princip zachování dosaženého standardu práv, princip minimálního standardu práv chráněných Paktem, zákaz zneužití práv chráněných Paktem na úkor práv jiných

25. V této oblasti nedošlo ve sledovaném období 2005 – 2010 ke změně. Jak vyplývá již z výše uvedeného, Česká republika je právní stát založený na účtě k právům a svobodám člověka a občana. Státní moc slouží všem občanům a lze jí uplatňovat jen v případech a mezích stanovených zákonem, zákonem stanovenými způsoby a k zákonem stanoveným legitimním cílům.⁶³ Soukromé osoby mají naopak svobodu činit vše, co zákon nezakazuje a povinnosti jim mohou být ukládány jen na základě zákona rovněž k dosažení stanovených legitimních cílů.⁶⁴ Princip zákazu zneužití zákonných omezení lidských práv a základních svobod a šetření jejich podstaty a smyslu je jedním ze základních principů právního řádu České republiky.⁶⁵

26. Ústavní soud nadále zastává názor, že žádná změna ústavního pořádku nemůže snížit již dosaženou úroveň ochrany lidských práv a základních svobod, neboť zajištění ochrany základních práv a svobod je součástí nezměnitelných podstatných náležitostí demokratického právního státu.⁶⁶ Pokud by došlo k rozporu mezi mezinárodní úmluvou a ústavním pořádkem např. v otázce možnosti omezení určitého základního práva či svobody, zvolil by Ústavní soud takovou ústavně-konformní interpretaci, která by dané právo méně omezila. Cílem ochrany lidských práv je vždy co nejúčinnější ochrana jednotlivce, spojená s jejich jednoznačnou vymahatelností.⁶⁷

Článek 6

⁶² Viz text úvodní zprávy k čl. 4, body 107 až 110.

⁶³ Čl. 2 odst. 2 Ústavy, čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

⁶⁴ Čl. 2 odst. 3 Ústavy, čl. 2 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

⁶⁵ Čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

⁶⁶ Čl. 9 odst. 2 Ústavy.

⁶⁷ Tento názor potvrdil Ústavní soud i ve svých nálezech sp. zn. Pl. ÚS 19/08 (446/2008 Sb.) a Pl. ÚS 29/09 (387/2009 Sb.) týkajících se souladu Lisabonské smlouvy a Listiny základních práv EU s ústavním pořádkem.

Právo na život (odst. 1)

27. Základním principem v České republice je ochrana práva na život a zákaz svévolného usmrcení, pokud nejde o jednání, které není trestným činem.⁶⁸ Trestní legislativa rozlišuje jako trestné činy proti životu a zdraví jednak vraždu jako úmyslné usmrcení jiné osoby se sazbou až výjimečného trestu⁶⁹, jednak nově zabití jako úmyslné usmrcení jiné osoby v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání usmrceného s mírnějšími sazbami.⁷⁰ Speciálním trestným činem je vražda novorozeného dítěte matkou v rozrušení způsobeném porodem, kdy je matka trestána maximálně 8 lety odnětí svobody.⁷¹ Trestné je i usmrcení z nedbalosti⁷² a podněcování či napomáhání k sebevraždě jiného⁷³. Speciální skutkovou podstatou je i způsobení smrti ublížením na zdraví⁷⁴. U mnohých dalších trestných činů je za závažnou okolnost považováno, pokud skrze ně došlo k usmrcení určitých osob.⁷⁵ Usmrcení v sebeobraně či v krajní nouzi, za dodržení podmínky nutnosti tohoto činu pro odvrácení hrozícího nebezpečí nebo hrozícího či trvajícího útoku na zájmy chráněné trestním zákonem, nejsou považována za trestný čin.⁷⁶

28. Příslušníci Policie ČR, obecní policie, Vězeňské služby a Celní správy mají zákonně vymezená přesná pravidla pro použití služební zbraně. Příslušník Policie ČR může zbraň použít v krajní nouzi či při nutné obraně, k odvrácení násilného útoku či k překonání odporu, proti nebezpečnému pachateli, který se nechce vzdát, prchá či neuposlechne příkazu anebo ohrožuje sebe či jiné osoby, a to pouze pokud nemůže postupovat při výkonu svých povinností jinak. Policista by měl před tím osobu upozornit na následné použití zbraně, pokud není v časové či jiné tísní. Samotné použití zbraně musí být opatrné a nesmí osobu, proti níž je namířeno, či jiné osoby zranit či ohrozit více, než je nezbytně nutné.⁷⁷ Po použití zbraně je policista povinen ihned poskytnout nutnou lékařskou pomoc a nahlásit je svému nadřízenému a státnímu zástupci.⁷⁸ Při nutné obraně či v krajní nouzi anebo k zadržení pachatele může služební zbraň použít i strážník městské policie.⁷⁹ Příslušník Vězeňské služby může zbraň použít rovněž při nutné obraně nebo v krajní nouzi, k překonání odporu v případě ohrožení života či zdraví, odvrácení útoku či zamezení útěku vězně.⁸⁰ Příslušník Celní správy může použít zbraň v podobných situacích jako příslušník Policie ČR.⁸¹ U všech uvedených kategorií navíc platí uvedené obecné podmínky pro použití zbraně a následný postup příslušníka.⁸² Při jeho překročení hrozí příslušníkovi kázeňský postih a následně trestní stíhání.

⁶⁸ Čl. 6 odst. 1, 2 a 4 Listiny základních práv a svobod.

⁶⁹ § 219 trestního zákona a § 140 trestního zákoníku, kterým byl trestní zákon od 1.1.2010 nahrazen. Výjimečný trest může podle § 54 trestního zákoníku znamenat až doživotní vězení.

⁷⁰ § 141 trestního zákoníku.

⁷¹ § 220 trestního zákona a § 142 trestního zákoníku.

⁷² § 143 trestního zákoníku.

⁷³ § 144 trestního zákoníku.

⁷⁴ § 145 odst. 3, 146 odst. 4 a 146a odst. 5. trestního zákoníku.

⁷⁵ Např. trestné činy mučení a jiné nelidské a kruté zacházení, obchodování s lidmi, loupež, vydírání, braní rukojmí, znásilnění, týrání svěřené osoby a další.

⁷⁶ § 13 a 14 trestního zákona a § 28 a 29 trestního zákoníku.

⁷⁷ § 56 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁸ § 57 téhož zákona.

⁷⁹ § 20 zákona č. 553/1991 Sb., o obecní policii, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁰ § 18 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁸¹ § 40 zákona č. 13/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

⁸² § 21 zákona č. 553/1991, § 19 a 20 zákona č. 555/1992 Sb., § 41 a 42 zákona č. 13/1993 Sb.

29. V oblasti ochrany lidského života před narozením nedošlo v České republice ve sledovaném období ke změnám. Lidský život je podle ústavního pořádku hoděn ochrany již před narozením.⁸³ Tato ochrana ovšem musí být v souladu s právy matky na ochranu jejího soukromého života. Nadále platí, že těhotná žena může do dvanáctého týdne trvání těhotenství bez uvedení důvodů požádat o jeho umělé přerušení.⁸⁴ Jediným důvodem k odepření provedení umělého přerušení těhotenství může být v individuálních případech ohrožení života ženy. Ze zdravotních důvodů je umělé přerušení těhotenství možné až do konce dvacátého čtvrtého týdne těhotenství.⁸⁵ S rozšířením antikoncepčních metod od počátku 90. let významně klesá počet provedených umělých přerušení těhotenství ze zdravotních i jiných důvodů. Počet umělých přerušení těhotenství v letech 2005 – 2009 je uveden v tabulce v příloze č. 3.

30. Umělé přerušení těhotenství provedené v rozporu se zákonem o umělém přerušení těhotenství či bez souhlasu těhotné ženy je trestným činem.⁸⁶ Trestné je i napomáhání těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství v rozporu se zákonem a navádění ženy k tomuto kroku.⁸⁷ Sama těhotná žena však za žádný z těchto skutků není nikdy trestně zodpovědná a nemůže být tudíž trestána za to, že si těhotenství v rozporu se zákonem sama přeruší, či dovolí jinému, aby je sám přerušil nebo o to někoho požádá.⁸⁸

Zákaz trestu smrti (odst. 2)

31. Ve sledovaném období nedošlo v České republice ke změně. Trest smrti je nadále zakázán ústavním pořádkem i mezinárodními smlouvami.⁸⁹

Článek 7

Ochrana před mučením, krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením nebo trestáním a doporučení č. 8⁹⁰ týkající se předávání osob k mučení nebo špatnému zacházení, č. 9⁹¹ týkající se zřízení nezávislého kontrolního orgánu protiprávního jednání orgánů veřejné moci a č. 10 týkající se protiprávních sterilizací romských žen⁹²

⁸³ Čl. 6 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

⁸⁴ Viz zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, v pozdějším znění předpisů a prováděcí vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 75/1986 Sb.

⁸⁵ Např. ohrožení života nebo zdraví ženy nebo zdravého vývoje plodu či jeho geneticky vadného vývoje.

⁸⁶ § 227 a 228 trestního zákona a § 159 a 160 trestního zákoníku.

⁸⁷ § 161 a 162 trestního zákoníku.

⁸⁸ § 229 trestního zákona a § 163 trestního zákoníku.

⁸⁹ Čl. 6 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Protokolu č. 6 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (209/1992 Sb.).

⁹⁰ Výbor je znepokojen v souvislosti s tvrzeními, i když jsou nepodložená, že česká letiště byla využívána jako přepravní místa pro lety s vydáním osob do zemí, kde tito lidé riskují, že budou vystaveni mučení nebo špatnému zacházení, a bere na vědomí, že Česká republika popírá, že by jí tyto případy byly známy (články 2, 7 a 14). Česká republika by měla prověřit tvrzení týkající se případů tranzitu přes česká letiště, pokud jde o tyto lety, a zavést kontrolní systém, který by zajišťoval, že její letiště nebudou k těmto účelům využívána.

⁹¹ Výbor lituje přetrvávajících hlášení o nesprávném postupu policie, především vůči Romům a ostatním ohroženým skupinám, a to zejména při zatýkání a zadržování, a lituje také skutečnosti, že Česká republika nezřídila nezávislý orgán s pravomocí přijímat a prověřovat veškeré stížnosti na použití nepřiměřené síly a další zneužívání pravomoci policie, jak bylo doporučeno v předchozích závěrečných doporučeních Výboru. Výbor poznamenává, že tato opomenutí by mohla de facto přispět k beztrestnosti policistů, kteří jsou zapleteni do porušování lidských práv. (články 2, 7, 9 a 26)

32. Česká republika ve svém ústavním pořádku nadále zakazuje mučení, kruté, nelidské či ponižující zacházení.⁹³ Podrobnější informace k tomuto článku se nachází ve Čtvrté a páté periodické zprávě o plnění Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.⁹⁴

Trestněprávní ochrana před mučením, krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením

33. Trestní ochrana před mučením, krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením ze strany orgánů veřejné moci byla převzata i do nového trestního zákoníku.⁹⁵ Za mučení je nadále považováno působení tělesného nebo duševního utrpení jinému mučením nebo jiným nelidským a krutým zacházením. Trestem je odnětí svobody v délce od 6 měsíců do 18 let podle závažnosti případu a způsobených následků. Nedošlo ke změně právní úpravy v povinnostech a oprávněních policistů a strážníků při jednání s ostatními jednotlivci týkajících se ochrany před mučením. Stejně tak nedošlo ke změně v pojetí ochrany před mučením, krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením ze strany soukromých subjektů, v podobě trestného činu týrání svěřené osoby⁹⁶ a osoby žijící ve společném obydlí⁹⁷. Týrání je trestáno odnětím svobody s délkou od 6 měsíců do 12 let. Přehled trestních stíhání pro uvedené trestné činy za období 2005 – 2010 je uveden v příloze č. 4.

34. V trestním řízení stále platí, že důkazní prostředky mohou být získány pouze způsobem, který je v souladu se zákonem.⁹⁸ Pokud tedy, jak vyplývá z výše uvedeného, mučení a kruté, nelidské nebo ponižující zacházení ze strany orgánů veřejné moci je trestným činem, důkazy získané těmito postupy jsou důkazy získanými trestnou činností a tudíž způsobem v rozporu se zákonem. Takovéto důkazy nelze tedy v trestním řízení proti osobě, která byla obětí takového zacházení použít. Stejně tak je nelze použít v případě, že by tímto

Česká republika by měla přijmout rázná opatření k odstranění všech forem špatného policejního zacházení a především:

- a) zavést mechanismus na prošetřování stížností týkajících se kroků orgánů činných v trestním řízení, který bude zcela nezávislý na Ministerstvu vnitra, jak bylo doporučeno Radou vlády ČR pro lidská práva v roce 2006;
- b) zahájit disciplinární a trestní řízení proti domnělým pachatelům a poskytnout odškodnění obětem a
- c) zajistit školení pro policejní sbor s ohledem na trestní povahu použití nepřiměřené síly.

⁹² Výbor bere se znepokojením na vědomí, že romské a jiné ženy byly podrobeny sterilizaci bez jejich souhlasu a že příslušná doporučení zprávy ombudsmana z roku 2005 nebyla provedena. Výbor lituje především volnosti v konání, která byla v této souvislosti dána lékařům, a skutečnosti, že nebylo proti pachatelům zahájeno žádné trestní řízení. Výbor je také znepokojen tím, že nebyl zřízen kompenzační mechanismus a oběti nedostaly žádné odškodnění (články 2, 3, 7 a 26).

Česká republika by měla:

- a) realizovat doporučení uvedená ve zprávě ombudsmana z roku 2005;
- b) zajistit pro pracovníky ve zdravotnictví a sociální pracovníky povinné školení o lidských právech pacientů;
- c) přiznat obětem odškodnění a poskytnout jim pomoc, včetně právní pomoci těm obětem, které hodlají uplatnit nárok před soudem;
- d) zahájit trestní řízení proti domnělým pachatelům;
- e) ve všech budoucích případech sterilizace zajistit zcela informovaný souhlas a přijmout nezbytná opatření k zabránění nedobrovolné nebo vynucené sterilizace v budoucnosti, včetně písemných formulářů k tomuto souhlasu vytištěných v romském jazyce a s vysvětlením povahy plánovaného lékařského zákroku kompetentní osobou v jazyce pacienta.

⁹³ Čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

⁹⁴ CAT/C/CZE/4-5.

⁹⁵ Znění § 259a trestního zákona bylo převzato do § 149 trestního zákoníku.

⁹⁶ Znění § 215 trestního zákona bylo převzato do § 198 trestního zákoníku.

⁹⁷ Znění § 215a trestního zákona bylo převzato do § 199 trestního zákoníku.

⁹⁸ § 89 odst. 3 trestního zákona.

způsobem bylo zacházeno se svědky či jinými osobami v rámci trestního řízení. Naopak je možno důkazy o mučení použít v řízení proti osobě, která je z uvedených jednání obviněna, aby se tak mohla dokázat její vina.

Kontrolní a stížnostní systémy

35. Kroky České republiky směřující ke zřízení nezávislého kontrolního orgánu protiprávního jednání orgánů veřejné moci, fungování stávajícího systému a vzdělávání příslušníků bezpečnostních sborů jsou podrobně popsány ve Vyjádření České republiky k některým závěrečným doporučením Výboru OSN pro lidská práva přijatým na základě projednání Druhé periodické zprávy České republiky o plnění Mezinárodního paktu o občanských a politických právech⁹⁹ a v následném Doplnění vyjádření České republiky k některým závěrečným doporučením Výboru OSN pro lidská práva přijatým na základě projednání Druhé periodické zprávy České republiky o plnění Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.¹⁰⁰ Současná vláda pokračuje v přípravě zákona o Generální inspekci bezpečnostních sborů, která bude přímo podřízená vládě a bude provádět vyšetřování trestných činů a jiných protizákonných jednání příslušníků Policie ČR, Vězeňské služby a Celní správy, který má nabýt účinnosti v půli roku 2012. Informace o odškodňování za nesprávný úřední postup policistů jsou uvedeny v příloze č. 5.¹⁰¹

36. Situace příslušníků obecní policie zůstává nadále stejná. Strážníci jsou zaměstnanci obce (obecního/městského úřadu), nikoli státu. V trestním řízení mají stejné postavení jako běžné fyzické osoby. Jiné porušení právních předpisů je pak jako pracovněprávní pochybení projednáváno přímo starostou obce nebo tím členem zastupitelstva, kterého zastupitelstvo pověřilo vedením obecní policie, přičemž každá obec si stanoví vlastní postupy. Obec jako zaměstnavatel je rovněž odpovědná za škodu vzniklou pochybením strážníka.

37. Příslušníci Vězeňské služby zajišťující ostrahu věznic, vazebních věznic a ústavů pro výkon zabezpečovací detence a odpovídající za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence jsou v současnosti pod kontrolou Ministerstva spravedlnosti.¹⁰² Trestní stíhání jejich příslušníků vedou její pověřené orgány.¹⁰³ Podle návrhu nového zákona budou i příslušníci Vězeňské služby podléhat Generální inspekci bezpečnostních sborů.

38. Příslušníci Celní správy jsou v současné době pod dohledem Ministerstva financí.¹⁰⁴ Jejich trestní stíhání probíhá u stejných orgánů jako stíhání ostatních osob. Nově i příslušníci Celní správy budou podléhat Generální inspekci bezpečnostních sborů.

39. Národním preventivním mechanismem v České republice dle čl. 17 až 23 Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹⁰⁵ se stal veřejný ochránce práv¹⁰⁶ Jeho úkolem je provádět systematické

⁹⁹ CCPR/C/CZE/CO/2/ADD.1.

¹⁰⁰ CCPR/C/CZE/CO/2/ADD.2.

¹⁰¹ Ministerstvo vnitra jako orgán poskytující odškodnění za nesprávný úřední postup příslušníků Policie ČR nevede statistiky ohledně jednotlivých případů. Tyto statistiky budou vypracovány a dodány Výboru v nejbližším možném termínu.

¹⁰² § 4b zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰³ § 12 odst. 2 trestního řádu. Jde o oddělení prevence odboru kontroly Generálního ředitelství Vězeňské služby.

¹⁰⁴ § 1 zákona č. 185/2004 Sb., o Celní správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁵ Vyhlášen pod č. 78/2006 Sb.

návštěvy všech míst, v nichž se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě bez ohledu na to, zda se tak stalo na základě rozhodnutí či příkazu orgánu veřejné moci nebo v důsledku faktické situace těchto osob. Ochránce může navštěvovat zařízení provozovaná státem i soukromými osobami. Při návštěvách ochránce zjišťuje, jak je s umístěnými osobami zacházeno, snaží se zajistit respektování jejich základních práv a posílit jejich ochranu před tzv. špatným zacházením.

Důstojné zacházení s osobami pobývajícími v ústavech sociální péče a zdravotnických zařízeních

40. Nový zákon o sociálních službách¹⁰⁷ ukládá subjektům poskytujícím tyto služby vytvářet při jejich poskytování takové podmínky, které umožní osobám, kterým služby poskytují, naplňovat jejich lidská i občanská práva.¹⁰⁸ Plnění této podmínky je pak kontrolováno inspekcí krajského úřadu nebo Ministerstva práce a sociálních věcí. Pokud tato podmínka není splněna, může být poskytovateli služeb odebrána registrace. Podle navrhovaného zákona o zdravotních službách má pacient má při poskytování zdravotních služeb právo na úctu, důstojné zacházení, na ohleduplnost a respektování soukromí při poskytování zdravotních služeb.

Zajištění bezpečnosti cizinců vyhošťovaných z České republiky

41. Zákon o pobytu cizinců neumožňuje vyhostit cizince, kterému by ve státě, do kterého by měl být vyhoštěn, hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy.¹⁰⁹ Vážnou újmu se rozumí uložení nebo vykonání trestu smrti, mučení nebo nelidské či ponižující zacházení nebo trestání či vážné ohrožení života nebo lidské důstojnosti z důvodu svévolného násilí v situacích ozbrojeného konfliktu.¹¹⁰ Výjimkou je pouze, pokud se tento cizinec dopustil trestného činu proti míru, válečného trestného činu nebo trestného činu proti lidskosti ve smyslu příslušných mezinárodních dokumentů, spáchal zvlášť závažný zločin, dopustil se činů, které jsou v rozporu se zásadami a cíli Organizace spojených národů, nebo představuje nebezpečí pro bezpečnost státu. I v takových případech není ovšem cizinec ihned vydán do státu, kde by mu hrozila vážná újma, nýbrž se mu umožní vyhledat si nejdéle do 60 dnů přijetí v jiném státě, kde by mu újma nehrozila. Pokud cizinec doloží, že přijetí v jiném státě nezískal, umožní mu policie podat žádost o udělení víza.

42. K doporučení č. 8 ohledně možného vydávání osob do zemí, kde by jim hrozilo mučení či jiné nelidské a kruté zacházení Česká republika uvádí, že jako smluvní strana Úmluvy o mezinárodním civilním letectví¹¹¹ a člen Mezinárodní organizace pro civilní letectví (ICAO) nemůže v souladu s čl. 5 Úmluvy kontrolovat a omezovat přistávání a přelety civilních letadel ostatních smluvních stran. O přeletech a přistáních vojenských letadel je podle čl. 43 odst. 5 Ústavy oprávněna rozhodovat vláda, která o nich okamžitě informuje obě komory Parlamentu, které její rozhodnutí mohou zrušit. Parlament je navíc vládou každoročně informován o přeletech a průjezdech ozbrojených sil cizích států přes území České republiky. Na základě těchto informací Česká republika nezjistila, že by přes její území byly převáženy nebo z jejího území vydávány osoby k mučení či jinému krutému a nelidskému zacházení.

¹⁰⁶ § 1 odst. 3 a 4 zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění zákona č. 381/2005 Sb. s účinností od 1.1.2006.

¹⁰⁷ Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁸ § 88 písm. c) zákona.

¹⁰⁹ § 179 odst. 1 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁰ § 179 odst. 2 téhož zákona.

¹¹¹ Publikována pod č. 147/1947 Sb.

Zapojení jednotlivce do lékařských a vědeckých pokusů

43. Člověk se může zúčastnit výzkumu a ověřování nových poznatků použitím metod dosud nezavedených v klinické praxi pouze se svým písemným souhlasem a zároveň písemným souhlasem Ministerstva zdravotnictví. Uchazeč musí být informován o povaze, způsobu aplikace, trvání a účelu nezavedené metody, jakož i o nebezpečí s ní spojeném. Ověřování poznatků nesmí být prováděno na osobách ve výkonu zabezpečovací detence, vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody.¹¹² Česká republika rovněž dodržuje Úmluvu o lidských právech a biomedicíně, která je součástí jejího právního řádu.¹¹³

44. Konkrétní výběr osob provádějí jednotlivá odborná výzkumná pracoviště většinou z řad svých pacientů a také zajišťují plnění podmínky informovaného souhlasu. Ministerstvo zdravotnictví kontroluje již při přidělování grantových prostředků na podporu výzkumu, zda žadatelé pacienty poučili o povaze výzkumu včetně popisu prováděných úkonů.

Sterilizace romských žen a učiněná nápravná opatření

45. Vláda České republiky vyslovila v roce 2009 politování nad zjištěnými individuálními pochybeními při provádění sterilizací v rozporu s platnými předpisy. Zavázala se rovněž podniknout preventivní opatření, aby k těmto pochybením již nedocházelo.¹¹⁴ O těchto opatřeních Česká republika informovala v roce 2010.¹¹⁵

46. Právní úprava sterilizací na základě směrnice Ministerstva zdravotnictví nemůže být v současnosti novelizovaná, neboť tato forma právního předpisu již neexistuje. Provádění sterilizací bude proto kompletně upraveno v novém zákoně o specifických zdravotních službách. Zdravotnická zařízení byla v říjnu 2007 písemně informována o nutnosti dodržování platné právní úpravy. Ta umožňuje kromě výjimečných případů (např. ohrožení života) provádět lékařské úkony pouze s informovaným souhlasem pacienta, který byl seznámen s povahou úkonu a jeho následcích a případných rizicích. Pacient se tedy vždy může svobodně rozhodnout, zda daný zákrok podstoupí či nikoliv. Jeho písemný souhlas je přitom povinnou součástí zdravotnické dokumentace.¹¹⁶ Vyhláška rovněž stanoví minimální obsah formuláře souhlasu - údaje o účelu, povaze, předpokládaném prospěchu, následcích a možných rizicích zdravotního výkonu, poučení o alternativách výkonu, které si pacient může zvolit, údaje o možných budoucích omezeních a údaje o léčebném režimu a vhodných preventivních opatřeních. Vzor informovaného souhlasu při provádění sterilizací byl vydán ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví ČR.¹¹⁷ Formulář rovněž obsahuje informaci o výkonu a jeho důsledcích, stručnou informaci o anatomii vnitřních pohlavních orgánů a výkonem očekávanou zátěž organismu. Součástí informovaného souhlasu je jednak prohlášení lékaře, že seznámil pacientku s výkonem, jednak prohlášení pacientky, že byla s výkonem a jeho možnými komplikacemi seznámena. Informovaný souhlas podepisuje lékař, pacientka, popř. svědek. V současnosti je formulář překládán do romštiny.

¹¹² § 27b zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹³ Vyhlášena pod č. 96/2001 Sb.m.s. Kapitola V. „Vědecký výzkum“ se věnuje ochraně osob zapojených do vědeckého výzkumu, ochraně osob neschopných dát souhlas k výzkumu a výzkumu na embryích in vitro.

¹¹⁴ Usnesení vlády České republiky č. 1424 ze dne 23.11.2009.

¹¹⁵ CCPR/C/CZE/CO/2/ADD.3.

¹¹⁶ § 1 odst. 2 písm. h) vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 385/2006 Sb., o zdravotnické dokumentaci, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁷ http://www.mzcr.cz/Legislativa/Soubor.ashx?souborID=9278&typ=application/pdf&nazev=Vestník_8-2007.pdf.

47. Na webových stránkách Ministerstva zdravotnictví je pro veřejnost dostupný portál kvality a bezpečí s informacemi o právech pacientů, včetně práva na informace o výkonu a jeho rizicích a důsledcích a o možnostech výkon odmítnout.¹¹⁸ Ministerstvo rovněž vydalo a distribuovalo v dubnu 2010 brožuru Rádce pacienta, která informuje pacienty o jejich právech, včetně práva na informace o výkonu a jeho rizicích a důsledcích, o možnostech výkon odmítnout a o přehledu právních předpisů souvisejících se zdravotní péčí.¹¹⁹

48. V rámci magisterských a bakalářských studijních oborů na lékařských fakultách probíhá v současné době výuka etiky v rozsahu 17 hodin a zdravotnického práva ve vztahu k lidským právům v rozsahu 15 hodin. V rámci postgraduálního vzdělávání je rozsah studia lékařské etiky a práva 16 hodin. Součástí studijních programů je i znalost základních právních předpisů souvisejících s výkonem lékařského povolání, profesní etika kontaktu lékaře s pacientem a praktické dovednosti v komunikaci s pacientem s důrazem na práva pacientů a jejich uplatňování. Ministerstvo zdravotnictví rovněž dalo v prosinci 2009 podnět k zařazení otázky sterilizací do programu Odborného fóra pro tvorbu standardů péče a koncentraci vybrané vysoce specializované péče.

49. Trestní stíhání lékařů za provedené sterilizace bylo v několika případech započato, ale bylo následně odloženo či zastaveno v souladu s trestním řádem. Ženy, na kterých byla sterilizace provedena v rozporu s právem, mohou soudně požadovat náhradu způsobené škody a nemajetkové újmy na osobnostních právech. Tento nárok je pak posuzován podle běžných právních ustanovení včetně případné promlčecí doby, která činí u náhrady škody na zdraví 2 roky od chvíle, kdy se poškozená o škodu a jejím pachateli dozvěděla, u náhrady nemajetkové újmy 3 roky, resp. maximálně 10 let od utrpění újmy.¹²⁰ V určitých případech již ovšem Ústavní soud shledal uplatnění námitky promlčení v rozporu s dobrými mravy. Šlo zejména o případy, kdy účastník promlčení svého práva nijak nezavinil a promlčení jeho nároku by pro něj bylo příliš tvrdým postihem vzhledem k okolnostem jeho případu.¹²¹

Článek 8

Ochrana před nevolnictvím a otroctvím (odst. 1 a 2)

50. Česká republika má v ústavním pořádku zakotveno obecnou způsobilost všech k právům¹²² i nedotknutelnost osoby a jejího soukromí mimo zákonem stanovené případy¹²³ a zákaz nucených prací a služeb¹²⁴. Obecně je tedy otroctví a nevolnictví českým právním řádem zakázáno.

Zákaz nucených prací (odst. 3)

51. Ústavní pořádek připouští ze zákazu nucených prací následující výjimky.

Povinné práce v krizových situacích

¹¹⁸ <http://www.mzcr.cz/kvalita/>.

¹¹⁹ <http://www.mzcr.cz/Soubor.ashx?souborID=8936&typ=application/pdf&nazev=radce-pacienta.pdf>.

¹²⁰ Viz rozsudek Nejvyššího soudu č.j. 31Cdo 3161/2008.

¹²¹ Viz nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3168/09 a II. ÚS 635/09.

¹²² Čl. 5 Listiny základních práv a svobod.

¹²³ Čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

¹²⁴ Čl. 9 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

52. Při vyhlášení nouzového stavu je možné uložit všem jednotlivcům povinnost vykonávat po nezbytně nutnou dobu určenou práci (pracovní povinnost) nebo jednorázové a mimořádné úkoly (pracovní výpomoc) nutné pro řešení krizové situace.¹²⁵ Nouzovým stavem je stav v případě živelných pohrom, ekologických nebo průmyslových havárií, nehod nebo jiného nebezpečí, které ve značném rozsahu ohrožují životy, zdraví nebo majetkové hodnoty anebo vnitřní pořádek a bezpečnost.¹²⁶ Na úrovni kraje se za těchto podmínek vyhláší stav nebezpečí.¹²⁷ Jednotlivec může pracovní povinnost či výpomoc odmítnout, pokud by jejich plněním ohrozil život nebo zdraví vlastní nebo jiných osob anebo pokud jsou povinnosti mu ukládané v rozporu se zákonem¹²⁸. Od pracovní povinnosti a pracovní výpomoci jsou osvobozeny osoby ve věku do 18 let a od 62 let, osoby invalidní a zdravotně nezpůsobilé k výkonu požadovaných druhů práce, ženy a osamělí muži pečující o dítě do 15 let věku, těhotné ženy a ženy do konce třetího měsíce po porodu. V závažných případech mohou být další osoby od těchto povinností osvobozeny.¹²⁹ Navíc pracující osobě náleží za vykonanou práci či poskytnutou výpomoc peněžní náhrada.

Práce vězňů při výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody

53. Práce vězňů je nadále prací dobrovolnou, vězni není možné uložit práci jako další druh trestu, tj. bez nároku na odměnu za práci, nebo mu ji uložit jako povinnost, tj. i za odměnu. Pokud ovšem vězeň je zařazen se svým souhlasem do práce, pracovat musí, pokud je k tomu zdravotně způsobilý.¹³⁰ Práci pro vězně zajišťují jednotlivé věznice v rámci svého provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti. Práci vězňům mohou poskytovat i ostatní veřejnoprávní nebo soukromoprávní subjekty na základě smlouvy s věznicí. V případě soukromoprávního subjektu je pro výkon práce nutný předchozí písemný souhlas vězně, který může být kdykoliv odvolán, v případě veřejnoprávního či veřejnoprávně vlastněného subjektu nikoliv.¹³¹ Pracovní podmínky odsouzených jsou stejné jako u ostatních zaměstnanců. Za výkon práce jim rovněž přísluší odměna. Z odměny vězni hradí náhradu škody, která vznikla jejich trestnou činností, náklady pobytu ve věznici a své další závazky, přičemž je jim zaručena i určitá částka na uspokojení vlastních potřeb.¹³² Ve sledovaném období přetrvával nedostatek práce pro vězně, kteří jsou schopni a ochotni pracovat.

54. Za výkon práce se také považuje pracovní terapie, pokud je součástí programů zacházení, vzdělávání formou denního studia a práce, které jsou běžně vykonávány pro věznici (např. každodenní úklid, pomocné práce v kuchyni apod.). Tyto práce jsou odsouzení povinni provádět bez nároku na pracovní odměnu, ovšem nesmějí být nařizeny na úkor doby nutné k odpočinku odsouzených.

¹²⁵ § 31 odst. 3 písm. d) zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁶ Čl. 5 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁷ § 3 zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁸ § 31 odst. 4 téhož zákona.

¹²⁹ § 32 odst. 2 téhož zákona.

¹³⁰ § 29 odst. zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

¹³¹ Toto rozlišení je v souladu s čl. 2 odst. 2 písm. c) Úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 29 o nucené nebo povinné práci ze dne 28.6.1930 (vyhlášena pod č. 506/1990 Sb.), který říká: „pojem nucená práce nebo povinná práce nebude zahrnovat...žádnou práci ani službu, která se na kterékoli osobě vymáhá v důsledku odsouzení soudním rozhodnutím, pokud se tato práce nebo služba vykonává pod dohledem a kontrolou veřejného úřadu a pokud se řečená osoba nepronajímá ani nedává k dispozici soukromým jednotlivcům, soukromým společnostem ani soukromým právníkům osobám.“

¹³² Nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody a vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z pracovní odměny odsouzených.

55. Podrobnosti k tomuto tématu se nacházejí rovněž ve Čtvrté a páté periodické zprávě o plnění Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹³³

Výkon trestu obecně prospěšných prací

56. Trest obecně prospěšných prací je ukládán jako alternativní trest k trestu odnětí svobody a spočívá v provedení práce k obecně prospěšným účelům ve prospěch obcí nebo státních či jiných obecně prospěšných institucí.¹³⁴ Práce nesmí sloužit výdělečným účelům. Časový rozsah práce může činit 50 – 300 hodin s ohledem na povahu trestného činu a zdravotní stav pachatele. Před uložením trestu zjišťuje soud stanovisko Probační a mediační služby k možnostem výkonu tohoto trestu a zdravotní způsobilosti obviněného a rovněž stanovisko samotného obviněného k uložení tohoto druhu trestu.¹³⁵ Odsouzený je povinen obecně prospěšné práce vykonat v období do 1 roku od jejich nařízení. Pokud svou povinnost nesplní bez omluvitelných důvodů, je soud oprávněn změnit nevykonaný zbytek trestu na trest odnětí svobody, přičemž za každou započatou hodinu nevykonaných obecně prospěšných prací se počítá jeden den odnětí svobody.

Obchodování s lidmi a doporučení č. 12¹³⁶ týkající se boje proti obchodu s lidmi a komerčnímu sexuálnímu zneužívání

57. Trestný čin obchodování s lidmi spočívá v použití násilí, pohrůžky nebo lsti anebo zneužití omylu, tísně nebo závislosti a svedení či donucení nebo vydání jiné osoby k sexuálnímu zneužívání nebo obtěžování, k výrobě pornografie, k odběru tkáně, buňky nebo orgánu z jejího těla, k službě v ozbrojených silách, k otroctví nebo nevolnictví nebo k nuceným pracím či jiným formám vykořisťování.¹³⁷ Vyskytly se případy, kdy pod záminkou práce s dobrým výdělkem byli lidé ze zemí východní a jihovýchodní Evropy, Ruska a střední a východní Asie získáni na práci v České republice prostřednictvím organizovaných skupin, které jim zařídily legální vstup na území České republiky. Zjištění příslušných státních orgánů zakládají podezření, že po příjezdu do České republiky jim byly odebrány pasy a měli vykonávat práci za minimální nebo žádný plat, přičemž jim bylo bráněno v odchodu zadlužováním a vyhrožováním použitím fyzického násilí na nich samotných nebo jejich rodinách v zemích původu. Dívky a ženy měly být umísťovány do nočních erotických podniků, kde měly být nuceny k prostituci. Byly zjištěny informace o napojení zločineckých skupin na státní orgány při legalizaci jejich pobytu na území České republiky. Důležitým faktorem vzniku této situace byla špatná ekonomická situace v zemích původu migrujících pracovníků. Problémy s migranty vzrostly v době hospodářské krize, kdy české podniky ukončovaly dohody s agenturami pro dočasnou práci, které přidělovaly své zahraniční zaměstnance těmto podnikům, podniky neprodlužovaly pracovní smlouvy na dobu určitou a

¹³³ CAT/C/CZE/4-5.

¹³⁴ § 62 – 65 trestního zákoníku.

¹³⁵ Tímto nová úprava sleduje mj. cíle Doporučení č. R (92) 16 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům k evropským pravidlům o obecních trestech a opatřeních.

¹³⁶ Výbor si cení úsilí České republiky v souvislosti s odhalováním nezákonného obchodování a komerčního sexuálního zneužívání žen a dětí a v boji proti nim, je však tímto fenoménem a neexistencí koordinovaného systému reakce stále znepokojen (články 3, 8, 24 a 26).

Česká republika by měla pokračovat v prosazování svých opatření v souvislosti s bojem proti nezákonnému obchodování a komerčnímu sexuálnímu zneužívání žen a dětí zavedením koordinovaného systému reakce a stíháním a trestáním pachatelů. Měly by také být zřízeny programy prevence a rehabilitace pro oběti.

¹³⁷ § 232a trestního zákona a § 168 trestního zákoníku.

úřady práce neprodložovaly jejich povolení k zaměstnání po uplynutí doby platnosti. Ministerstvo vnitra připravilo soubor opatření k řešení situace propouštěných cizinců na území České republiky.¹³⁸ Významnou roli při identifikaci obětí obchodování s lidmi a zamezování vykořisťování zejména pracovních migrantů sehrávají inspektoráty práce ve spolupráci s orgány celní správy a úřady práce. Konkrétní statistické údaje o trestném činu obchodování s lidmi jsou uvedeny v příloze č. 6.

58. Velmi problematickou oblastí jsou trestné činy obchodování s lidmi páchané na nezletilých, především komerční sexuální zneužívání dětí. Oběťmi jsou nejčastěji děti ve věku 15-18 let (výjimečně i mladší), které se prostituují dobrovolně a řeší tím svou obtížnou ekonomickou a sociální situaci. Daleko méně je případů dětí, které jsou k prostituci nuceny jinou osobou - nejčastěji se jedná o osobu blízkou či přímo v příbuzenském stavu. Tyto děti se stávají zdrojem pravidelných příjmů osob z prostituce kořistících. Za účelem jejich ochrany Česká republika schválila Národní akční plán realizace Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2009-2010¹³⁹, ve kterém jsou pak konkretizovány specifické cíle k naplnění úkolů obsažených ve zmíněné strategii. Dalším aktuálním problémem je rozmach šíření dětské pornografie prostřednictvím internetu. V tomto ohledu se jeví naprosto zásadním trestní postih přechovávání dětské pornografie¹⁴⁰ a zneužití dítěte k výrobě pornografie¹⁴¹. Česká republika vypracovala v roce 2008 Národní strategii boje proti obchodování s lidmi pro období let 2008 – 2011, která poskytuje ucelený popis situace v oblasti boje proti obchodování s lidmi v České republice, a definuje oblasti, na které je nutné zaměřit pozornost. Jedná se například o interpretaci a aplikaci trestní legislativy či koordinaci aktivit prevence, výzkumu a ochrany obětí.¹⁴²

59. Vzdělávání policistů se i nadále zaměřuje na posílení schopností identifikovat oběti obchodování s lidmi a nabídnout jim pomoc s případnou návazností na trestní stíhání pachatelů. Do vzdělávacích programů jsou zapojováni také státní zástupci, soudci, lékaři, zaměstnanci úřadů práce, zastupitelských úřadů ČR v zahraničí a sociálních odborů orgánů samosprávy. Témata týkající se problematiky obchodu s lidmi jsou zařazena do vzdělávacích programů základní odborné přípravy pro příslušníky Policie ČR ve Střední policejní škole Ministerstva vnitra. Cílem vzdělávání je předat začínajícím policistům základní informace o problematice obchodování s lidmi a jak rozpoznat oběť obchodu s lidmi a sexuálního zneužívání. Problematika obchodování s lidmi je současně také zahrnuta do relevantních specializačních a inovačních kurzů, které probíhají v policejních školách. Odborné semináře pro příslušné útvary policie realizuje také Policejní Akademie ČR. S oběťmi obchodu s lidmi se mohou setkat i městští strážníci. Od dubna 2007 došlo k rozšíření souboru zkušebních otázek určených k ověřování odborných předpokladů strážníka o otázky týkající se prostituce a obchodu s lidmi a městští strážníci jsou seznamováni s materiály a zkušenostmi Policie ČR. Zaváděn je systém vzdělávání státních zástupců a soudců v oblasti obchodování s lidmi, s důrazem na nutnost ukládání adekvátních trestů a spolupráci s nevládními organizacemi. Ve spolupráci s Ministerstvem práce a sociálních věcí proběhl vzdělávací projekt zaměřený na proškolení pracovníků sociálních odborů orgánů samospráv.

¹³⁸ Usnesení vlády č. 171 z 9. února 2009.

¹³⁹ http://www.vlada.cz/assets/ppov/rp/dokumenty/strategie-prevence-nasili-na-detech/Narodni-akcni-plan-realizace-Strategie-prevence-nasili-na-detech-2009-2010_1.pdf .

¹⁴⁰ § 205a trestního zákona a § 192 trestního zákoníku.

¹⁴¹ § 205b trestního zákona a § 193 trestního zákoníku.

¹⁴² <http://www.mvcr.cz/mvcren/file/national-strategy-to-combat-trafficking-in-human-beings-2008-2011-pdf.aspx> .

60. V roce 2007 byla zahájena kampaň proti obchodu s lidmi. Kampaň se zaměřila na cílovou skupinu zákazníků prostituce a nepřímo na oběti obchodu s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování. Také nabídla možnosti, jak bezpečným a anonymním způsobem ohlásit podezření a dozvědět se více o fenoménu obchodování s lidmi prostřednictvím nově zřízených webových stránek, telefonních linek a informačních materiálů. Partnerské organizace vytvořily pro účel kampaně platformu nazvanou „*Spolu proti obchodu s lidmi*“. Slogan kampaně zněl: „*Neboj se to říct za ni*.“ Během kampaně byly využívány webové stránky v českém, anglickém a německém jazyce.¹⁴³ Kampaň pokračovala v roce 2008. V rámci prevence obchodování s lidmi realizovala Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) Praha na jaře 2007 také krátkodobý pilotní projekt „*Prevence obchodu s lidmi: přednášky na střední školách*“. Projekt na 6 vybraných středních školách ukázal neznalost, ale i zájem středoškoláků o problém obchodování s lidmi a potřebu věnovat se systematictěji této cílové skupině. V roce 2009 distribuovalo Ministerstvo vnitra dvojjazyčnou brožuru, která je určena odborné i široké veřejnosti a potencionálním obětem obchodování s lidmi. Rovněž byly aktualizovány webové stránky Ministerstva vnitra k problematice obchodování s lidmi.¹⁴⁴ Zveřejněny byly také dokumenty a aktuální kontakty neziskového a mezivládního sektoru.

61. Preventivní aktivity probíhají v České republice i v zemích, odkud pocházejí osoby stávající se oběťmi obchodování s lidmi. V České republice jsou preventivní aktivity zaměřovány na ohrožené skupiny: ženy, které cestují do zahraničí za zaměstnáním, obyvatele z ekonomicky slabších regionů nebo příslušníky sociálně vyloučených komunit. Nevládní organizace se starají o primární prevenci ve školách a provozují informační telefonní linky. V zemích, odkud pocházejí oběti obchodování s lidmi, jsou šířeny informace o možnostech legální (pracovní) migrace a o rizicích nelegální migrace.¹⁴⁵ Během podzimu 2007 proběhlo školení pracovníků Správy uprchlických zařízení o způsobech identifikace skutečných i potenciálních obětí obchodování s lidmi, zajištění počáteční krizové intervence v zařízeních a možnostech programu. Školení za finanční podpory Ministerstva vnitra zajistily Arcidiecézní charita Praha, La Strada Česká republika, o.p.s. a IOM Praha. V oblasti identifikace obětí obchodování s lidmi byli pracovníci nevládní organizace La Strada Česká republika, o.p.s. a IOM Praha proškoleni také zaměstnanci cizinecké a pohraniční policie mezinárodních letišť. Školení proběhlo v souvislosti se vstupem ČR do Schengenského prostoru a věnovalo důraz na identifikaci nezletilých bez doprovodu zákonného zástupce. Rovněž se uskutečnily dva kulaté stoly k problematice obchodování s lidmi v Olomouci a Ústí nad Labem, jejichž cílem bylo informovat představitele místních a regionálních orgánů o formách prevence obchodu s lidmi a možnostech programu a nastartovat regionální spolupráci v této problematice.

62. Ministerstvo vnitra je gestorem mezinárodního projektu „Mezinárodní referenční mechanismus pro oběti obchodování s lidmi v zemích zdrojových a cílových“, který koordinuje International Centre for Migration Policy Development (dále jen „ICMPD“). Cílem projektu je propojení existujících národních koordinačních mechanismů pro ochranu a pomoc obětem obchodu s lidmi, sjednocení standardů služeb poskytovaných obětem a především posílení mezinárodní a bilaterální spolupráce v oblasti repatriace a reintegrace obětí. Hlavním výstupem tohoto projektu bude stanovení principů péče o oběti obchodování s lidmi a jejich navrácení do země původu. Garantem projektu je Itálie, vedle České republiky dále spolupracují Portugalsko, Bulharsko, Rumunsko, Albánie, Maďarsko, Makedonie a řada

¹⁴³ www.rekni-to.cz; www.sage-es.cz; www.say-it.cz.

¹⁴⁴ <http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalita-146433.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>.

¹⁴⁵ Jde hlavně o země bývalého SSSR – Ukrajina, Moldávie, Gruzie, Bělorusko.

neziskových organizací. ICMPD je odpovědné za implementaci standardů a plnění aktivit v rámci tohoto mezinárodního projektu. V rámci aktivit CZ PRES se Česká republika zasadila o přijetí závěrů Rady o vytvoření neformální sítě národních zpravodajů a ekvivalentních mechanismů.¹⁴⁶ Následně byla vytvořena specializovaná webová stránka obsahující informace o fungování národních zpravodajů v jednotlivých státech, jejich kontakty a relevantní národní materiály jako zprávy, výzkumy, analýzy atd.¹⁴⁷ S Komisí bylo dojednáno, že obsah stránek bude převzat a začleněn do speciálního portálu věnovaného obchodu s lidmi.

Programy a jiná opatření na pomoc obětem obchodování s lidmi

63. Ve sledovaném období pokračovalo úspěšné fungování a rozvíjení Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi, do něhož jsou zapojeny zatím dvě nevládní organizace (La Strada ČR, o.p.s., a Arcidiecézní charita Praha) a IOM Praha. Od roku 2005 do roku 2010 bylo do Programu zařazeno celkem 93 obětí. Program nabízí pomoc obětem obchodování s lidmi a motivuje je ke spolupráci s orgány činnými v trestním řízení, aby přispěly k potrestání pachatelů této zvláště závažné trestné činnosti. Obchodovaným osobám je nabídnuta krizová psycho-sociální nebo zdravotní péče, ubytování, podpora při integraci do běžného života a u cizinců dochází také v případě potřeby k úpravě pobytového statutu. Česká republika koordinuje a hradí dobrovolné, bezplatné a bezpečné návraty obětem obchodování s lidmi do země původu. Do 31. prosince 2008 bylo realizováno 10 návratů (3 do Brazílie, 1 na Ukrajinu, 1 na Slovensko, 4 do Rumunska, 1 z Dánska do Čech). Celkem bylo od roku 2003 realizováno 41 dobrovolných návratů, z toho 10 ze zahraničí do České republiky. Ukazuje se, že oběťmi obchodování s lidmi se i nadále stávají čeští občané, proto je nezbytné rozvinout preventivní a osvětové aktivity také v České republice. Dalším vykořisťovaným osobám byly poskytnuty různé sociální služby. Financování Programu je realizováno formou dotací nestátním neziskovým organizacím z prostředků Ministerstva práce a sociálních věcí a Evropského sociálního fondu. V daném období byly uděleny finanční prostředky v rámci tohoto dotačního programu nevládním organizacím La Strada ČR, Arcidiecézní charita Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, o.s. a Rozkoš bez rizika, o.s. Podrobnější údaje o Programu jsou uvedeny v příloze č. 7.

Článek 9

Právo na svobodu a osobní bezpečnost (odst. 1) a doporučení č. 14¹⁴⁸ týkající se zadržování osob v psychiatrických léčebnách a č. 15¹⁴⁹ týkající se doby zadržování nezletilých cizinců

¹⁴⁶ http://ec.europa.eu/anti-trafficking/download.action?nodeId=0760ad46-7b1f-41da-94ce-b51de3c6c599&fileName=Council+Conclusions+on+National+Rapporteur+Network+2009_en.pdf.

¹⁴⁷ Adresa stránek je www.national-rapporteurs.eu.

¹⁴⁸ Výbor vyjadřuje obavy nad tím, že umístování do psychiatrických léčeben může vycházet z pouhých „příznaků duševní nemoci“. Lituje, že soudy prováděná přezkoumání přijímání do psychiatrických léčeben neberou dostatečný ohled na názory pacienta a že opatrovnictví je někdy svěřeno zmocněnci, který se s pacientem nesetkává (články 9 a 16).

Česká republika by měla zajistit, aby nedocházelo k zadržování v psychiatrických léčebnách, které je z lékařského hlediska zbytečné, aby všechny osoby úplně nebo částečně zbavené právní způsobilosti byly umístěny do opatrovnictví, které skutečně zastupuje a hájí právní a zájmy těchto osob, a aby v každém jednotlivém případě byla prováděna účinná soudní kontrola legálnosti přijetí a držení těchto osob ve zdravotních ústavech.

¹⁴⁹ Výbor s politováním bere na vědomí, že podle paragrafu 125 zákona o pobytu cizinců může být cizinec mladší 18 let a čekající na deportaci zadržen až na dobu 90 dnů (články 10 a 24).

64. Ústavní pořádek zaručuje osobní svobodu a její omezení pouze na základě zákona, který určí důvody, lhůty a způsoby omezení.¹⁵⁰ Ústavní pořádek stanoví i základní meze pro omezení svobody v trestním řízení. Osoba zadržená musí být ihned seznámena s důvody zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Soudce musí zadrženou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě, nebo ji propustit na svobodu.¹⁵¹ Pokud jsou zde důvody k zatčení osoby, musí soudce vydat příslušný příkaz, zatčený musí být před něj do 24 hodin předveden, vyslechnut a do dalších 24 hodin buď převzat do vazby, nebo propuštěn.¹⁵² Celková doba zadržení tak může činit buď 72 nebo 48 hodin. Omezení svobody z důvodů zdravotního stavu ve zdravotnických zařízeních je rovněž pod soudním dohledem, neboť soudu musí být do 24 hodin oznámeno a ten o něm do 7 dnů rozhodne.¹⁵³

65. Podrobnější informace k tomuto článku včetně statistických údajů se nachází ve Čtvrté a páté periodické zprávě o plnění Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.¹⁵⁴

Zbavení nebo omezení na svobodě v trestním řízení

66. Zadržení v trestním řízení může provést policejní orgán na základě rozhodnutí státního zástupce o vazbě, v naléhavých případech i bez tohoto rozhodnutí či před zahájením trestního řízení. Zadržení může ve výjimečných případech provést i jiná soukromá osoba, pokud zadrží osobu, která byla přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté a je to nutné ke zjištění její totožnosti, k zamezení útěku nebo k zajištění důkazů. Zadržená osoba musí být ovšem bezprostředně poté předána policejnímu orgánu. Policejní orgán zadrženou osobu vyslechně a o výsledku sepiše protokol, v němž označí místo, čas a bližší okolnosti zadržení a uvede podstatné důvody zadržení. Protokol z výsledku a další podklady jsou předány státnímu zástupci a ten může podat soudu návrh na vzetí do vazby, na základě kterého soud uvalí vazbu nebo zadrženého propustí. Pokud na základě výsledku či jiných zjištění odpadnou důvody zadržení, musí být osoba okamžitě propuštěna. Ve všech případech rovněž musí být dodrženy výše zmíněné lhůty pro předání a rozhodnutí soudu, jinak musí být zadržený okamžitě propuštěn.¹⁵⁵

67. Zatčení a uvalení vazby probíhá na příkaz soudce proti osobě, proti které bylo zahájeno trestní stíhání a jsou zde důvody vazby.¹⁵⁶ Policejní orgán, který zatčení provedl, není oprávněn provádět se zatčenou osobou žádné jiné úkony, pouze bezodkladně zajistí její dodání soudu, který ve výše uvedených lhůtách rozhodne o její vazbě. V případě zatčení má obviněný právo na obhájce stejně jako při zadržení.

Česká republika by měla snížit dobu zadržení pro cizince mladší 18 let a čekající na deportaci a měla by tak vzít v úvahu svůj závazek vyplývající z článku 24 Paktu přijmout opatření na ochranu dětí bez jakékoliv diskriminace.

¹⁵⁰ Čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod.

¹⁵¹ Čl. 8 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

¹⁵² Čl. 8 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

¹⁵³ Čl. 8 odst. 6 Listiny základních práv a svobod.

¹⁵⁴ CAT/C/CZE/4-5.

¹⁵⁵ § 75 – 77 trestního řádu.

¹⁵⁶ § 69 trestního řádu. Důvody vazby jsou podle § 67 trestního řádu snaha zabránit obviněnému v důvodných případech, aby mařil či ztěžoval shromažďování a provádění důkazů, vyhýbal se trestnímu řízení nebo trestu, popřípadě zabránit mu, aby dokončil trestný čin nebo páchal novou trestnou činnost. Vazba vždy představuje krajní a výjimečné opatření ze strany orgánů činných v trestním řízení úměrné závažnosti stíhaného trestného činu, jež lze použít pouze tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinými zajišťovacími prostředky.

68. Vazba vždy může trvat jen nezbytně nutnou dobu.¹⁵⁷ Trestní řád dále stanoví celkovou dobu vazby, kterou nelze překročit. Podle závažnosti stíhaného trestného činu činí od jednoho roku do čtyř let¹⁵⁸, přičemž z této doby připadá jedna třetina na přípravné řízení a dvě třetiny na řízení před soudem. Po uplynutí této doby, případně její části připadající na určité stadium trestního řízení, je třeba obviněného ihned propustit na svobodu bez ohledu na trvání důvodů vazby.¹⁵⁹ Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny z úřední povinnosti průběžně zkoumat, zda důvody vazby trvají, a to minimálně v intervalu 3 měsíců.¹⁶⁰ Obviněný má také právo kdykoliv žádat o propuštění na svobodu a o jeho žádosti musí soud neodkladně rozhodnout nejpozději do pěti pracovních dnů.¹⁶¹ Pokud důvody vazby pominou, musí být obviněný ihned propuštěn na svobodu.¹⁶² Na svobodu může obviněného propustit i státní zástupce. Zákon ukládá všem orgánům činným v trestním řízení vyřizovat vazební věci přednostně a s největším urychlením.¹⁶³

69. Vazbu je možné nahradit některým z dále uvedených opatření, pokud se nejedná o vazbu kvůli obavě z maření vyšetřování pachatelem. Vazba může být nahrazena zárukou zájmového sdružení občanů anebo důvěryhodné osoby za další chování obviněného, písemným slibem obviněného, že povede řádný život, nedopustí se další trestné činnosti, bude spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení a splní povinnosti a dodrží omezení, která mu byla uložena, dohledem probačního úředníka či peněžitou zárukou ze strany obviněného či jiné osoby¹⁶⁴, jejíž výši určí soud. Pokud obviněný uprchne, skrývá se nebo neoznámí změnu svého pobytu a maří tak trestní řízení, opakuje trestnou činnost nebo se pokusí dokonat trestný čin, nebo se vyhýbá výkonu uloženého trestu, propadne záruka státu. Záruka tudíž trvá, dokud není obviněný pravomocně zproštěn viny nebo odsouzen a nevykoná uložený trest. Ze záruky je rovněž možné hradit náklady trestního řízení, pokud je obviněný má hradit.

70. Kromě výše uvedených druhů vazby existují ještě speciální druhy vazby ve vydávacím trestním řízení v rámci mezinárodní trestní spolupráce. Je to jednak předběžná vazba uplatňovaná při obavách z útěku vydávané osoby. Tato vazba může trvat maximálně 40 dnů a pokud do té doby nebyla doručena žádost o vydání, musí být osoba z vazby propuštěna. Jinak se na předběžnou vazbu uplatní všechna pravidla běžné vazby.¹⁶⁵ Po povolení vydání je následně osoba vzata do vydávací vazby. Tato vazba je na rozdíl od ostatních typů povinná, tj. uplatní se v každém případě vydání. Tato vazba může trvat maximálně 6 měsíců. I zde má osoba k dispozici všechny prostředky ochrany svých práv.¹⁶⁶

71. Trestními sankcemi jsou trest odnětí svobody a trest domácího vězení. Trest odnětí svobody je podle nového trestního zákoníku ukládán na maximálně 20 let¹⁶⁷, přičemž v závažných případech recidivy může být zvýšen až na 30 let.¹⁶⁸ Výjimečným trestem je pak trest odnětí svobody na 20 – 30 let nebo na doživotí, který ovšem může být uložen jen za

¹⁵⁷ § 71 odst. 2 trestního řádu.

¹⁵⁸ § 71 odst. 8 trestního řádu.

¹⁵⁹ § 71 odst. 9 trestního řádu.

¹⁶⁰ § 71 odst. 4 trestního řádu.

¹⁶¹ § 72 odst. 3 trestního řádu.

¹⁶² § 72 odst. 2 písm. a) trestního řádu.

¹⁶³ § 71 odst. 1 trestního řádu.

¹⁶⁴ Peněžitá záruka je vyloučena u závažných trestných činů, pokud u obviněného hrozí jejich opakování či dokončení.

¹⁶⁵ § 396 trestního řádu.

¹⁶⁶ § 400b trestního řádu.

¹⁶⁷ § 55 trestního zákoníku.

¹⁶⁸ § 59 trestního zákoníku.

velmi závažné trestné činy nebo pachatelům, jejichž náprava je obzvláště ztížena.¹⁶⁹ Doživotní trest může být ukládán jen za nejzávažnější stanovené trestné činy.¹⁷⁰ Trest odnětí svobody je vykonáván ve věznicích typu s dohledem, s dozorem, s ostrahou nebo se zvýšenou ostrahou, kam je vězeň zařazen podle spáchaného činu.¹⁷¹

72. Trest domácího vězení spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20.00 hodin do 05.00 hodin, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení. Pokud odsouzený nedodržuje podmínky trestu, může být trest změněn na odnětí svobody.¹⁷²

73. Kromě trestů může soud odsouzenému uložit i ochranné opatření spočívající v ochranném léčení nebo zabezpečovací detenci. Ochranné léčení je ukládáno pachateli nepřítelnému či trpícímu duševní poruchou, jehož pobyt na svobodě je nebezpečný. Maximální doba ochranného léčení jsou 2 roky, přičemž může být prodloužena o další 2 roky.¹⁷³ Zabezpečovací detence¹⁷⁴ je určena pro pachatele, kteří nejsou příčetní a jejichž pobyt na svobodě je nebezpečný a ochranné léčení by nevedlo ke zlepšení jejich stavu.¹⁷⁵ Zabezpečovací detence může být uložena i pachatelům, kteří jsou závislí na návykových látkách a pod jejich vlivem páchají opakovaně zvláště závažné trestné činy a rovněž nelze jejich stav léčit v ochranném léčení. Její trvání není omezeno, ale soud nejméně jednou za dvanáct měsíců (u mladistvých jednou za šest měsíců) přezkoumává, zda důvody pro její další pokračování ještě trvají.

74. Speciální úprava platí nadále pro mladistvé obviněné od 15 do 18 let.¹⁷⁶ Mladistvý musí být vždy držen odděleně od dospělých osob.¹⁷⁷ Může být vzat do vazby pouze v nezbytných případech a to na maximálně 4 měsíce, v závažných případech 1 rok.¹⁷⁸ Orgány činné v trestním řízení musí z úřední povinnosti vždy zkoumat, zda vazbu není možné nahradit jiným způsobem. Kromě výše uvedených možností může být u mladistvého s jeho souhlasem vazba nahrazena svěřením do péče důvěryhodné osoby, která souhlasí s tím, že bude dohlížet na plnění uložených opatření a řádný život mladistvého.¹⁷⁹ Trest odnětí svobody se pak u mladistvých vždy ukládá v poloviční sazbě s maximální hranicí 5 let, v případě nejzávažnějších trestných činů 10 let. Tento trest může být přitom ukládán pouze v případě, pokud by jiné alternativy nevedly k nápravě pachatele a k dosažení účelu trestního řízení.¹⁸⁰

Omezení na svobodě policistou podle zákona o Policii ČR

¹⁶⁹ § 54 trestního zákona.

¹⁷⁰ Jde o závažné formy vraždy, obecného ohrožení, vlastizrady, teroristického útoku, útoku proti lidskosti, válečné krutosti apod., pokud při těchto činech dojde k usmrcení člověka.

¹⁷¹ § 56 trestního zákoníku.

¹⁷² § 60 – 61 trestního zákoníku.

¹⁷³ § 99 trestního zákoníku.

¹⁷⁴ Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷⁵ Jedná se o osoby hodnocené nejčastěji jako vysoce nebezpeční agresori a sexuální devianti, u kterých lze na základě znaleckého zkoumání jejich duševního stavu oprávněně předpokládat, že se v budoucnu dopustí opět závažné trestné činnosti.

¹⁷⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷⁷ § 51 zákona.

¹⁷⁸ § 47 zákona.

¹⁷⁹ § 50 zákona.

¹⁸⁰ § 31 zákona.

75. Pokud Policie ČR nepostupuje jako orgán činný v trestním řízení podle trestního řádu, může omezit osobní svobodu člověka připoutáním, zajištěním nebo umístěním do policejní cely. Připoutání je omezení možnosti volného pohybu připoutáním k vhodnému předmětu pomocí pout u osoby, která fyzicky napadá policistu nebo jinou osobu, ohrožuje vlastní život, poškozuje majetek nebo se pokusí o útěk. Připoutání musí být ukončeno ihned, jakmile odpadnou jeho důvody, nejpozději po 2 hodinách.¹⁸¹

76. Zajištění osoby souvisí v mnoha situacích s trestním řízením. Kromě účelů trestního řízení může být policistou zajištěna osoba, která svým jednáním bezprostředně ohrožuje svůj život, život nebo zdraví jiných osob anebo majetek, má být předvedena pro účely soudního či správního řízení, utekla z místa, kde byla právoplatně zadržována, anebo je nezletilá a je to nezbytné pro navrácení do péče jejího zákonného zástupce. Analogicky k důvodům zadržení může být zajištěna i osoba, která byla přistižena při páchání správního deliktu, pokud by tato osoba v jednání pokračovala či mařila jeho šetření.¹⁸² Za určitých podmínek může osobu předvést i strážník městské policie, pokud osoba maří zjištění své totožnosti, pokud jde o osobu hledanou pro spáchání trestného činu či pohřešovanou, pokud přes jeho výzvu narušuje veřejný pořádek nebo ohrožuje svůj nebo cizí život, zdraví nebo majetek anebo pro účely soudního či správního řízení. Zajištění může trvat nejvýše 24 hodin.¹⁸³

77. Cizinec může být rovněž zajištěn, pokud se dopustil jednání, pro které může být vyhoštěn či je o jeho vyhoštění již rozhodnuto anebo je důvod se domnívat, že cizinec neoprávněně vstoupil na území České republiky nebo zde neoprávněně pobývá. Následně policista informuje Ministerstvo vnitra, které rozhoduje o ukončení pobytu na území České republiky nebo o správním vyhoštění, aby cizinci doručilo rozhodnutí o zahájení vyhošťovacího řízení či o vyhoštění. Celková doba zajištění nesmí být delší než 48 hodin od okamžiku omezení osobní svobody.¹⁸⁴

78. Do policejní cely může být umístěna osoba zajištěná, zatčená či zadržená a osoba již na svobodě omezená z důvodů vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení nebo zabezpečovací detence. Rovněž může být do cely umístěna osoba, která maří úkony Policie ČR směřující k prokázání totožnosti nebo získávání osobních údajů pro účely budoucí identifikace.¹⁸⁵ Před umístěním do cely může policista provést osobní prohlídku osoby a odebrat jí zbraně nebo nebezpečné předměty. Do cely se umísťují osoby odděleně podle pohlaví, věku (mladiství a dospělí), oddělují se osoby agresivní.¹⁸⁶ V případě žádosti nebo potřeby zajistí policista první pomoc, lékařské ošetření a vyžádá vyjádření lékaře ke zdravotnímu stavu osoby. Pokud podle stanoviska lékaře brání zdravotní stav osoby dalšímu setrvání v cele, policista osobu neprodleně z cely propustí a zajistí případně její odvoz do zdravotnického zařízení.¹⁸⁷ O těchto událostech musí být bezodkladně vyrozuměn nadřízený policejní orgán i státní zástupce. Umístění do cely může trvat maximálně tak dlouho, jak trvá důvod pro omezení svobody.

79. Zákon určuje, že cela musí být hygienicky nezávadná a musí odpovídat svému účelu. Nesmí v ní být umístěny předměty, které by mohly ohrozit život nebo zdraví osob. Osoba v cele má právo na dostatečný oděv, na přiměřený odpočinek včetně spánku, na poskytnutí

¹⁸¹ § 25 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸² § 26 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸³ § 26 odst. 3 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁴ § 26 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁵ § 28 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁶ § 30 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁷ § 31 odst. 2 a § 32 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

nezbytných léků a zdravotních pomůcek, dostatečný přístup k vodě a toaletě, jakož i na provedení základní hygieny a na poskytnutí stravy třikrát denně v přiměřených intervalech.

80. Osoba omezená na svobodě policistou nesmí být podrobena mučení nebo krutému, nelidskému anebo ponižujícímu zacházení a nesmí s ní být zacházeno takovým způsobem, který nerespektuje lidskou důstojnost. Každý policista má povinnost přijmout opatření k zamezení takovému zacházení a oznámit je bezodkladně svému nadřízenému. Osoba má právo, aby byla o jejím omezení neprodleně vyrozuměna osoba blízká nebo jiná osoba dle jejího přání. Jedná-li se o osobu nezletilou, osobu zbavenou způsobilosti k právním úkonům nebo osobu, jejíž způsobilost k právním úkonům byla omezena, vyrozumí se také zákonný zástupce této osoby. U osoby mladší 15 let se vyrozumí také orgán sociálně-právní ochrany dětí. Osoba omezená na svobodě má právo zajistit si právní pomoc a mluvit s právním zástupcem bez přítomnosti třetí osoby a nechat se vyšetřit nebo ošetřit lékařem podle svého výběru, pokud z vyšetření nebudou vyvozovány závěry o jejím setrvání v cele.¹⁸⁸

Umístění v zařízeních pro zajištění cizinců za účelem správního vyhoštění

81. Cizince staršího 15 let lze v souladu se zákonem o pobytu cizinců¹⁸⁹ na území České republiky zajistit a umístit do zařízení pro zajištění cizinců pro účely správního vyhoštění, jeho vycestování nebo předání podle mezinárodní smlouvy nebo za účelem průvozu. Podkladem pro zajištění musí být pravomocné správní nebo soudní rozhodnutí. Podmínkou zajištění je, že existuje nebezpečí, že by cizinec mohl ohrozit bezpečnost státu, závažným způsobem narušit veřejný pořádek nebo mařit anebo ztěžovat výkon rozhodnutí o správním vyhoštění, nebo je evidován v národní či mezistátní evidenci nežádoucích osob. Pokud je výjimečně zajištěn nezletilý cizinec bez doprovodu, je mu při zajištění ustanoven opatrovník. Tyto osoby se většinou umísťují do speciálních zařízení školského typu, které je na ně specializováno a uzpůsobeno. Policie je povinna po celou dobu zajištění zkoumat, zda důvody zajištění trvají. Zajištění musí být bez zbytečného odkladu ukončeno po zániku důvodu či na základě rozhodnutí soudu o zrušení rozhodnutí o zajištění nebo rozhodnutí o propuštění cizince, je-li cizinci udělen azyl nebo doplňková ochrana, nebo je-li cizinci povolen dlouhodobý pobyt za účelem ochrany na území.¹⁹⁰

82. Maximální doba zajištění činí 180 dní, u nezletilých cizinců a rodin s nezletilými dětmi 90 dnů.¹⁹¹ Tato doba je pokládána za přiměřenou a splňuje i nároky práva EU.¹⁹² Nezletilý cizinec bez doprovodu může být zajištěn pouze z důvodného podezření, že by mohl ohrozit bezpečnost státu nebo závažným způsobem narušit veřejný pořádek. Může být rovněž krátkodobě zajištěn za účelem zjištění totožnosti. Zajištění se tedy pojímá jako poslední prostředek k řešení problému. K vyhoštění může dojít teprve poté, co stát, kam bude nezletilý cizinec bez doprovodu vyhoštěn, zajistí jeho odpovídající přijetí.¹⁹³ Situaci dítěte-cizince navíc nelze plně srovnávat se situací ostatních dětí, neboť jsou to cizí státní příslušníci a rozdílné zacházení s nimi je založeno na specifickém režimu všech cizinců jako takových. Stejně jako dospělý občan České republiky nemůže být omezen na svobodě v řízení podle cizineckého zákona či zákona o azylu, nemůže být ani nezletilý občan České republiky

¹⁸⁸ § 24 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁹ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹⁰ § 123b – 129 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹¹ § 125 téhož zákona.

¹⁹² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES ze dne 16. prosince 2008 o společných normách a postupech v členských státech při navracení neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí umožňuje v čl. 15 odst. 5 stanovit lhůtu na zadržení až 6 měsíců.

¹⁹³ § 124 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, ve znění zákona č. 427/2010.

omezen na svobodě v těchto řízeních. Jelikož jde o rozdílné situace, Česká republika v úpravě nevidí porušení svých závazků plynoucích z Paktu.

83. Novela zákona o pobytu cizinců z roku 2010 zavádí celou škálu opatření, která zásadním způsobem posílí záruky a postavení cizinců. K zajištění cizince se přistoupí pouze v případě, kdy nebude možné účinně uplatnit mírnější donucovací opatření jako ohlašovací povinnost cizince na policii nebo složení finanční záruky. Řízení o zajištění bude probíhat podle správního řádu. Rozhodnutí o zajištění se bude vydávat na dobu určitou a zajištění bude prodlužováno postupně dle potřeby, přičemž proti každému rozhodnutí o prodloužení bude možná žádost o soudní přezkum a soud bude o žádosti rozhodovat v lhůtě 7 pracovních dní. Novela umožňuje za jasně daných podmínek uplatnit výjimečně prodloužit zajištění až na 18 měsíců (545 dní) v případě dospělých cizinců, kteří zcela účelově blokují snahy policie o vyhoštění např. uváděním nepravdivých informací o své totožnosti či záměrným mařením svého vyhoštění opět s možností soudního přezkumu.¹⁹⁴

Umístění osob v azylových zařízeních

84. Žadatelé o azyl jsou po dobu provedení nutných identifikačních a zdravotně kontrolních úkonů povinni pobývat v přijímacím středisku.¹⁹⁵ Doba pobytu většinou nepřekročí několik dní, pokud nejde např. o případ karantény.¹⁹⁶ Nad rámec výše uvedené doby jsou v přijímacím středisku povinny setrvat osoby, u nichž nebyla spolehlivě zjištěna totožnost nebo je důvodné se domnívat, že by žadatel mohl představovat nebezpečí pro bezpečnost státu. O této povinnosti rozhoduje správní orgán rozhodnutím, proti němuž lze podat žalobu k příslušnému soudu a lze rovněž žádat o jeho přezkum přímo u správního orgánu. Maximální doba setrvání v přijímacím středisku je 120 dní.¹⁹⁷

85. Podobně probíhá i řízení v přijímacím středisku na mezinárodním letišti. Cizinec může požádat o mezinárodní ochranu a Ministerstvo vnitra rozhodne do 5 dnů o povolení vstupu na území. Pokud mu jej nepovolí z důvodů nemožnosti zjistit totožnost nebo z důvodů ohrožení bezpečnosti státu, veřejného zdraví či veřejného pořádku, může žadatel podat do 7 dnů žalobu ve správním soudnictví, o které je přednostně rozhodováno do dalších 7 dnů. Zároveň Ministerstvo vnitra do 4 týdnů rozhodne o žádosti a pokud udělí azyl, může cizinec do 1 měsíce požádat o povolení vstupu na území, pokud je dosud nezískal. Pokud cizinec azyl nezíská, musí v této lhůtě území státu opustit. Celková doba pobytu ve středisku nesmí překročit 120 dní, a to ani tehdy, pokud o žádosti není definitivně rozhodnuto. O svých právech je cizinec vždy poučován v jazyce, který ovládá.¹⁹⁸

86. Tzv. Dublinské případy, tj. žadatelé, u nichž je za posouzení jejich žádosti odpovědný jiný členský stát EU¹⁹⁹, mají po dobu azylového řízení stejná práva jako ostatní žadatelé. Pouze poté, co je jejich řízení v České republice zastaveno s tím, že za posouzení jejich žádosti je odpovědný jiný členský stát²⁰⁰, mají tito cizinci povinnost setrvat v přijímacím či pobytovém středisku do doby provedení transferu do tohoto členského státu. Omezení

¹⁹⁴ Tuto lhůtu umožňuje směrnice v čl.15 odst. 5 a 6.

¹⁹⁵ § 79 a násl. zákona o č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹⁶ Např. podle § 57 zákona o azylu jsou průkazy žadatelům o azyl vydány do 3 dnů od příchodu do zařízení.

¹⁹⁷ § 46a zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹⁸ § 73 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹⁹ Viz nařízení Rady (ES) č. 343/2003 ze dne 18. února 2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v některém z členských států, označované jako Dublin II.

²⁰⁰ § 25 písm. i) zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů.

svobody v tomto případě je minimální, neboť transfery do odpovědných členských států jsou uskutečňovány zpravidla neprodleně, a to pravidelně již z přijímacího střediska.²⁰¹

Převzetí a držení ve zdravotnickém zařízení proti vůli jednotlivce

87. K převzetí nemocné osoby do ústavní péče může zdravotnické zařízení přikročit v případech, kdy osoba trpí nemocí, u nichž lze uložit povinné léčení, jestliže osoba jeví známky duševní choroby nebo intoxikace ohrožuje sebe nebo své okolí a v neodkladných případech, kdy je nutno provést zákrok nutný k záchraně života či zdraví a není možné si od nemocného vyžádat jeho souhlas vzhledem k jeho zdravotnímu stavu.²⁰² Převzetí nemocného bez jeho souhlasu do ústavní péče z uvedených důvodů je zdravotnické zařízení povinno do 24 hodin oznámit soudu, v jehož obvodu má sídlo, jestliže nemocný dodatečně neprojevil souhlas s ústavní péčí.²⁰³ Soud následně rozhoduje o tom, zda nemocný může být převzat do péče zdravotnického zařízení bez svého souhlasu z jiných zákonných důvodů. Převzatá osoba je oprávněna dát se zastupovat v řízení zvoleným zástupcem. Pokud tak neučiní, ustanoví mu předseda senátu opatrovníka pro řízení z řad advokátů. V řízení soud vyslechne převzatou osobu a ošetřujícího lékaře a provede další potřebné důkazy a do sedmi dnů od převzetí rozhodne, zda k němu došlo ze zákonných důvodů. Rozhodnutí se doručí umístěné osobě, ledaže podle vyjádření ošetřujícího lékaře není schopna chápat obsah takového rozhodnutí, dále jejímu zástupci nebo opatrovníkovi pro řízení a ústavu.²⁰⁴

88. Pokud převzetí bylo v souladu se zákonnými důvody, a umístěný je nadále omezen ve styku s vnějším světem, rozhodne soud následně o přípustnosti jeho dalšího držení v ústavu. Za tímto účelem ustanoví znalce, kterým nesmí být lékař ze zařízení, v němž je umístěný držen. Znalce soud vyslechne a podle okolností vyslechne i ošetřujícího lékaře, umístěného a provede popřípadě další vhodné důkazy. Do 3 měsíců musí soud rozhodnout, zda další držení je přípustné a na jakou dobu. Maximální doba je přitom 1 rok. Pokud by měl umístěný být v ústavu držen nadále, musí soud provést nové řízení a rozhodnout znovu. Umístěný, jeho zástupce, opatrovník a osoby jemu blízké mohou kdykoliv žádat o nové vyšetření a rozhodnutí o propuštění. Zamítne-li však soud opakovaně návrh na propuštění a nelze-li očekávat zlepšení stavu umístěného, může rozhodnout, že nebude konat další vyšetřování před uplynutím doby, po kterou bylo držení v ústavu povoleno.²⁰⁵

89. K doporučení č. 14 a právní úpravě převzetí a držení se Česká republika vyjádřila již ve Vyjádření České republiky k některým závěrečným doporučením Výboru OSN pro lidská práva přijatým na základě projednání Druhé periodické zprávy České republiky o plnění Mezinárodního paktu o občanských a politických právech²⁰⁶ a v následném Doplnění vyjádření České republiky k některým závěrečným doporučením Výboru OSN pro lidská práva přijatým na základě projednání Druhé periodické zprávy České republiky o plnění Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.²⁰⁷ K doplnění uvádí, že v roce 2009 přijal Nejvyšší soud sjednocující stanovisko pro obecné soudy v občanském soudním řízení týkající se řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické

²⁰¹ V roce 2010 bylo provedeno celkem 21 transferů osob starších 16 let z azylových zařízení do odpovědného členského státu.

²⁰² § 23 odst. 4 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰³ § 24 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰⁴ § 191a – 191c občanského soudního řádu.

²⁰⁵ § 191d – 191g občanského soudního řádu.

²⁰⁶ CCPR/C/CZE/CO/2/ADD.1.

²⁰⁷ CCPR/C/CZE/CO/2/ADD.2.

péče.²⁰⁸ V něm mj. uvedl, že ústav má povinnost zprávu o umístění do 24 hodin doručit soudu. Soudy musí dodržovat lhůty pro rozhodování o přípustnosti dalšího držení v zařízení, pokud nehrozí, že by v uvedené době dostatečně nezjistily skutkový stav. Ihned po rozhodnutí o přípustnosti převzetí proto musí začít řízení o přípustnosti dalšího držení a omezení na svobodě. Odpadnou-li důvody, pro něž bylo řízení zahájeno, je třeba je zastavit.²⁰⁹ Tak tomu bude např. tehdy, udělí-li umístěný dodatečně písemný souhlas se svým umístěním do ústavu nebo bude-li z ústavu propuštěn. Pokud již bylo vydáno rozhodnutí soudu o přípustnosti převzetí, soud jej zruší.

90. Stále platí, že umístěná osoba může kdykoliv podat návrh na nové vyšetření svého zdravotního stavu a na jeho základě na propuštění ze zdravotnického zařízení, a to i v případě, kdy je zbavena způsobilosti k právním úkonům. Tento návrh mohou podat i jeho zástupce, opatrovník i osoba blízká. Umístěná osoba má opět právo na zastoupení advokátem, je vyslechnuta a je opět proveden nezávislý znalecký posudek ohledně jejího zdravotního stavu. V řízení mohou být slyšeny i další osoby, např. rodinní příslušníci. Navíc soudní rozsudek nijak neomezuje ani neimplikuje zdravotní posouzení stavu umístěné osoby, tudíž je ze zařízení propuštěna vždy, když již její pobyt není odůvodněn medicínskými hledisky. Soudní rozhodnutí slouží pouze jako podpora zdravotního posouzení. Nový návrh zákona o zdravotnických službách navíc zavádí možnost stížnosti na nekvalitní zdravotní péči. Stížnost je možno podat u poskytovatele péče, správního orgánu, zdravotní pojišťovny nebo profesní komory. Stížnost může vedle pacienta podat i jeho zákonný zástupce, zmocněnec nebo osoba blízká. Stížnost může hodnotit v nutných případech i nezávislý odborník či odborná komise, a to jak z hledisek medicínských, tak právních. Komise stížnost projedná a následně o ní rozhodne a doporučí případné další opatření či podá podnět sankčním orgánům. Stěžovatel má právo zúčastnit se jednání komise a uvést zde rozhodující skutečnosti.

Umístění dítěte v ochranné nebo ústavní výchově

91. Dítě může být umístěno do školského zařízení pouze na základě rozhodnutí soudu. Soud buď nařizuje ústavní výchovu v případech, kdy je to v zájmu dítěte, obvykle v případech nevhodného rodinného prostředí²¹⁰, nebo ukládá ochrannou výchovu v rámci trestního řízení jako ochranné opatření²¹¹ v případě, kdy uložení ústavní výchovy nepostačuje. Dále může soud rozhodnout o uložení ochranné výchovy rovněž v rámci občanského soudního řízení u dítěte mladšího 15 let, které se dopustilo činu jinak trestného²¹². Na žádost zákonného zástupce je možné umístit dítě do školského zařízení pouze na dočasný diagnostický pobyt v délce nejdéle 8 týdnů, a to za účelem řešení problémů s chováním dítěte.

Trestněprávní ochrana osobní svobody

92. Osobní svoboda požívá i trestněprávní ochrany. Trestným činem je omezování osobní svobody spočívající v neoprávněném bránění užívání osobní svobody²¹³ i zbavení osobní svobody spočívající v neoprávněném uvěznění nebo zbavení osobní svobody jiným

²⁰⁸ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14.1.2009, sp. zn. CpjN 29/2006 ve věcech řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče.

²⁰⁹ § 104 odst. 1 občanského soudního řádu.

²¹⁰ § 46 a násl. zákona o rodině.

²¹¹ § 22 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

²¹² § 93 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

²¹³ § 231 trestního zákona a § 171 trestního zákoníku.

způsobem.²¹⁴ Omezení osobní svobody může být trestáno odnětím svobody až na 10 let, zbavení až na 16 let.

Informování osob zbavených nebo omezených na svobodě (odst. 2)

93. Osoba zadržená v trestním řízení podle trestního řádu musí být při svém výslechu poučena o důvodech zadržení a o svých právech, má právo zvolit si obhájce, hovořit s ním o samotě, radit se s ním a být vyslýchána v jeho přítomnosti, pokud není obhájce nedosažitelný.²¹⁵ To platí i při následném výslechu u soudu. Stejná práva má i osoba zadržená Policií ČR mimo trestní řízení.²¹⁶ Policisté informování zajišťují skrze písemný formulář, který informovaná osoba podepíše. Formulář je k dispozici v hlavních světových jazycích a pokud zadržená osoba žádný takovýto jazyk neovládá, má právo na pomoc tlumočníka.²¹⁷

94. Cizinec zadržený v zařízení je o důvodech zadržení informován sdělením o zahájení vyhošťovacího řízení nebo odůvodněným rozhodnutím o vyhoštění. Policie jej poučí o jeho právech, především o právu na soudní ochranu v jazyce, kterému rozumí. Poučování probíhá opět standardními formuláři v jazyce českém, anglickém, francouzském, německém, čínském, ruském, arabském, hindském a španělském. V tomto řízení má právo na pomoc tlumočníka.²¹⁸

95. Osoba převzatá do péče zdravotnického zařízení má jako každý jiný pacient právo na informace o svém zdravotním stavu a o poskytované péči a jejích možnostech.²¹⁹ Soud následně převzatou osobou poučí o jejích procesních právech a povinnostech, pokud tomu nebrání její zdravotní stav.²²⁰

96. O zadržení v trestním řízení je třeba bez průtahů vyrozumět některého rodinného příslušníka obviněného, jakož i jeho zaměstnavatele, pokud s tím zletilý obviněný souhlasí. U cizinců je vyrozuměn i příslušný zastupitelský úřad.²²¹ O zdravotním stavu a léčbě pacienta ve zdravotnickém zařízení jsou rovněž informováni jemu blízké osoby či členové jeho domácnosti, pokud to vyžadují okolnosti a on s tím nevyslovil nesouhlas.²²²

Délka trvání omezení na svobodě (odst. 3)

97. Délky jednotlivých typů omezení svobody jsou uvedeny v textu k odst. 1. Délky omezení svobody v trestním řízení bez rozhodnutí soudu vyplývají z ústavního pořádku a mohou činit maximálně 72 hodin. Délka vazby v trestním řízení může činit maximálně 4 roky u nejzávažnějších trestných činů, u mladistvých 1 rok. Délka zadržení v policejní cele může činit maximálně 24 hodin. Délka zadržení v zařízení pro pobyt cizinců může činit maximálně 180, resp. 545 dní, u nezletilých 90 dní. Délka omezení svobody ve zdravotnickém zařízení bez rozhodnutí soudu může činit maximálně 7 dní, na základě rozhodnutí soudu maximálně 1 rok.

Soudní kontrola zbavení nebo omezení na svobodě (odst. 4)

²¹⁴ § 232 trestního zákona a § 170 trestního zákoníku.

²¹⁵ § 2 odst. 13, § 33 a § 76 odst. 6 trestního řádu.

²¹⁶ § 13 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

²¹⁷ § 2 odst. 14 a § 28 trestního řádu, § 24 odst. 4 zákona o Policii ČR.

²¹⁸ § 126 písm. b) zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, ve znění pozdějších předpisů.

²¹⁹ § 23 odst. 1 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

²²⁰ § 191b odst. 2 občanského soudního řádu.

²²¹ § 70 trestního řádu.

²²² § 23 odst. 1 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

98. Všechna výše uvedená omezení svobody jsou pod kontrolou soudní moci a nemohou být prodloužena nad primární mez bez rozhodnutí soudu, které je většinou integrální součástí řízení. V trestním řízení a v případě zbavení svobody v ústavu zdravotní péče je soud dokonce z úřední povinnosti povinen kontrolovat trvání podmínek pro omezení v pravidelných intervalech (max. 1 rok). V řízení o zajištění cizince sice soudní kontrola není součástí řízení, avšak cizinec má právo kdykoliv obrátit se na soud se žalobou proti rozhodnutí o zajištění a s návrhem na propuštění ze zajištění.²²³ Pokud by došlo k nezákonnému omezení svobody a soudní moc by nedostála své kontrolní funkci, lze žádat o ukončení omezení a rovněž se domáhat ochrany proti nezákonnému zásahu veřejné moci ve správním soudnictví.²²⁴

99. Ústavní soud se zabýval otázkou vyloučení osob účastných na řízení z neveřejného zasedání soudu, jehož se účastní pouze soudci a přísedící jako členové senátu. Při neveřejném jednání totiž může být rozhodováno i o prodloužení vazby a dalším omezení pachatele na svobodě. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva přitom považuje za nutné, aby se na jakémkoliv řízení týkající se omezení svobody (a to nejen řízení meritorní) vztahovaly stejné požadavky. Pokud se tedy obviněný může vyjádřit k prvotnímu omezení na svobodě ve vazebním řízení a je v tomto řízení slyšen, musí mít tuto možnost i v jakémkoliv následujícím řízení týkajícím se jeho svobody, což platí i v případě, kdy je rozhodováno v neveřejném jednání. Pokud se tohoto jednání nemůže zúčastnit, je taková úprava v rozporu s čl. 5 odst. 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Proto Ústavní soud příslušné ustanovení zrušil.²²⁵ V řízení o umístění a držení ve zdravotnickém zařízení podle občanského soudního řádu i v cizineckých věcech podle soudního řádu správního je daná osoba jako účastník řízení slyšena a může se ve věci plně vyjádřit.

100. Ústavní soud se rovněž vyjádřil k vlivu odkladného účinku odvolání státního zástupce proti zprošťujícímu rozsudku na propuštění obviněného z vazby. Vazba podle něj představuje významný zásah do práv a svobod jednotlivce, a proto může být uvalována jen v nezbytných případech a trvat jen po nezbytně nutnou dobu, dokud trvá veřejný zájem na omezení svobody dané osoby. Tento veřejný zájem ovšem s postupem času slábne a podle Evropského soudu pro lidská práva končí v okamžiku vyhlášení rozsudku ve věci. Pokud je navíc tento rozsudek zprošťující, není zde již žádný veřejný zájem na dalším zadržování osoby, která je na základě rozsudku nevinná a nejsou zde tudíž žádné vazební důvody. Tato osoba musí být ihned propuštěna na svobodu, byť je možné osvobozující rozsudek zvrátit v odvolacím řízení. Dokud se tak ovšem nestane, trvá její nevina, a nelze ji „pro jistotu“ držet nadále ve vazbě. Danou úpravu tedy Ústavní soud zrušil.²²⁶

101. Na judikaturu Ústavního soudu ve vazebních věcech reaguje i připravovaná novela trestního řádu. Zavádí se nová forma vazebního zasedání, ve kterém bude obviněnému umožněno, aby se mohl osobně vyjádřit k dalšímu trvání své vazby, a to nejen na základě jeho žádosti, ale i při rozhodování z úřední povinnosti. Smyslem vazebního zasedání je slyšet obviněného, vyslechnout argumenty obhajoby a provést k tomu potřebná šetření a případně i důkazy. Všechna rozhodnutí o vazbě, jejichž důsledkem je ponechání obviněného ve vazbě, činí jedině soud. Při nedodržení lhůt stanovených pro přezkum důvodnosti trvání vazby musí být obviněný neprodleně propuštěn na svobodu. Pokud soud vydal zprošťující rozsudek a

²²³ Žaloba proti rozhodnutí o zajištění je projednává v soudním řízení správním, návrh na propuštění ze zajištění v občanském soudním řízení.

²²⁴ § 82 a násl. soudního řádu správního.

²²⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 45/04 vyhlášen pod č. 239/2005 Sb.

²²⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 6/10 vyhlášen pod č. 163/2010 Sb.

zároveň rozhodl o propuštění obžalovaného z vazby, obžalovaný musí být neprodleně propuštěn na svobodu.²²⁷

Právo na náhradu za nezákonnou vazbu nebo jiné omezení na svobodě v trestním řízení (odst. 5)

102. Nezákonné omezení na svobodě zakládá podle ústavního pořádku²²⁸ i mezinárodních úmluv²²⁹ nárok na náhradu způsobené škody. Za nezákonné omezení na svobodě se považuje nejen omezení na základě zrušeného nezákonného rozhodnutí či nesprávného úředního postupu, ale i omezení nedůvodné, u kterého se později prokáže, že k němu nebyl zákonný důvod. Příkladem je vzetí osoby do vazby, pro které existovaly zákonné důvody, avšak trestní stíhání proti této osobě bylo zastaveno, byla zproštěna obžaloby nebo věc byla postoupena jinému orgánu a tudíž se nejednalo o trestný čin.²³⁰ Podobná úprava platí i pro případy vykonání trestu odnětí svobody, pokud byl obviněný obžaloby zproštěn nebo bylo-li proti němu trestní stíhání ze stejných důvodů zastaveno²³¹ a v případě vykonání ochranného opatření spočívajícího v omezení osobní svobody²³², ačkoliv příslušné rozhodnutí musí být zrušeno jako nezákonné. Všechny tyto případy vycházejí z toho, že osobní svoboda je natolik významný statek, že její omezení, které sice bylo v souladu se zákonem, ale ukáže se jako nedůvodné a tudíž nepřiměřené, je újmou na právech omezené osoby, která musí být odškodněna. Odškodnění nenáleží pouze v případech, kdy se nedůvodnost neprokáže. Jde o případy, kdy si osoba omezení svobody způsobila sama, kdy byla zproštěna obžaloby nebo bylo proti ní trestní stíhání zastaveno jen proto, že není trestně odpovědná nebo že jí byla udělena milost anebo trestný čin byl amnestován, pokud ke stíhání nedal souhlas poškozený, došlo k podmíněnému zastavení trestního stíhání nebo narovnání anebo trestní stíhání bylo zastaveno pro neúčelnost.²³³ Ve všech těchto případech totiž osoba byla stíhána a odsouzena důvodně, pouze z jistých důvodů bylo stíhání ukončeno nebo trest nebyl kompletně vykonán.

103. Podle zákona se při omezení osobní svobody nahrazuje škoda a ušlý zisk podle obecných občanskoprávních principů. Pokud náhrada ušlého zisku nelze určit, stanoví se ve výši 170 Kč za každý den omezení svobody.²³⁴ Náhrada škody rovněž zahrnuje náklady řízení, které byly poškozeným účelně vynaloženy na nápravu stavu, včetně nákladů zastoupení. Poškozený může nově nárokovat i přiměřené zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu v penězích, jestliže nemajetkovou újmu nebylo možno nahradit jinak a samotné konstatování porušení práva by se nejevilo jako dostačující.²³⁵ Nárok je nutno nejdříve uplatnit u příslušného orgánu státní správy, který má ve své působnosti orgán, který omezení provedl. Pokud tento orgán nároky žadatele neuspokojí do 6 měsíců, může se obrátit

²²⁷ V současnosti je návrh projednáván Poslaneckou sněmovnou (sněmovní tisk č. 335).

²²⁸ Čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

²²⁹ Čl. 5 odst. 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

²³⁰ § 9 odst. 1 zákona č. 82/1998, o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů.

²³¹ § 10 odst. 1 zákona č. 82/1998, o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů.

²³² § 11 zákona č. 82/1998, o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů. Jde o ochranné léčení a zabezpečovací detenci.

²³³ § 12 zákona č. 82/1998, o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů.

²³⁴ § 30 zákona č. 82/1998, o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů.

²³⁵ § 31a zákona č. 82/1998, o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění zákona č. 160/2006 Sb.

na soud.²³⁶ Údaje o částkách odškodnění vyplacených Ministerstvem spravedlnosti za neoprávněná omezení na svobodě v trestním řízení jsou uvedeny v příloze č. 8.

Článek 10 a doporučení č.13²³⁷ týkající se používání omezovacích prostředků

Práva osob zbavených nebo omezených na svobodě (odst. 1)

104. Zacházení s osobami omezenými na svobodě upravují zákony týkající se jednotlivých režimů uvedených v textu k článku 9. Podrobnější informace k tomuto článku včetně statistických údajů se nachází ve Čtvrté a páté periodické zprávě o plnění Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání²³⁸ a rovněž v Třetí a čtvrté periodické zprávě o plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte a Informaci České republiky o plnění Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů²³⁹. Nezávislý dohled nad místy a zařízeními, kde se nachází osoby omezené na svobodě, vykonává podle čl. 17 až 23 Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání²⁴⁰ veřejný ochránce práv²⁴¹ který kontroluje, jak je s těmito osobami zacházeno a zda jsou dodržovány příslušné předpisy a respektována jejich základní práva.

105. Podmínky osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení a zabezpečovací detence jsou popsány níže. Konkrétní statistické údaje jsou uvedeny v příloze č. 9.

Podmínky osob umístěných v zařízeních pro zajištění cizinců za účelem správního vyhoštění

106. Zařízení pro zajištění cizinců funguje v přísném a zmírněném režimu. Rozdíly mezi jednotlivými částmi spočívají v prostorovém rozdělení a vybavení místností.²⁴² Do části s přísným režimem zajištění jsou umísťováni cizinci agresivní nebo cizinci, kteří porušují zákony nebo vnitřní řád. Doba pobytu je stanovena na max. 60 dní.²⁴³ Cizinec je při příchodu

²³⁶ § 14 a 15 zákona č. 82/1998, o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů.

²³⁷ Výbor vyjadřuje politování nad přetrvávajícím používáním uzavřených zadržovacích lužek (klecí/klecových postelí) jako prostředku k zadržení psychiatrických pacientů a nad tím, že Česká republika vyjádřila záměr nepřestat zcela s používáním těchto síťových lužek. Výbor připomíná, že tyto praktiky jsou považovány za nehumánní a degradující zacházení s pacienty umístěnými v psychiatrických a podobných ústavech (články 7, 9 a 10).

Česká republika by měla přijmout rázná opatření na odstranění používání těchto uzavřených zadržovacích lužek v psychiatrických a podobných ústavech. Měly by být zavedeny kontrolní systémy, které budou brát v úvahu Zásady Spojených národů týkající se ochrany duševně nemocných osob a zlepšení péče o duševně nemocné pacienty. Česká republika by měla zajistit, aby důstojnost a lidská práva každého pacienta umístěného v psychiatrických a podobných ústavech byla respektována.

²³⁸ CAT/C/CZE/4-5.

²³⁹ CRC/C/CZE/3-4.

²⁴⁰ Vyhlášen pod č. 78/2006 Sb.

²⁴¹ § 1 odst. 3 a 4 zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění zákona č. 381/2005 Sb. s účinností od 1.1.2006.

²⁴² Část s přísným režimem se skládá z ubytovací místnosti a prostoru pro vycházky, na které má cizinec právo v délce min. 1 hodiny denně. V ubytovací části má každý cizinec nárok na postel a židli, společný je stůl a sociální zařízení oddělené neprůhlednou zástěnou. V části s mírným režimem jsou společné kulturní místnosti a v místnostech jsou i skříňky na uložení osobních věcí.

²⁴³ § 135 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, ve znění pozdějších předpisů.

seznámen s právy a povinnostmi a s vnitřním řádem zařízení v jazyce, kterému rozumí.²⁴⁴ Má právo na příslušně vybavený pokoj, stravu 3 x denně (nezletilí 5 x) a základní hygienické prostředky, na lékařskou péči, na přijímání pošty (1 balíček týdně) a 1 návštěvu za týden, na přístup k literatuře a tisku, na noční klid, na volný pohyb podle režimu zařízení a na komunikaci s úřady ve své věci.²⁴⁵ Má naopak povinnosti dodržovat vnitřní řád zařízení a podrobit se osobní a lékařské prohlídce při vstupu do zařízení či během pobytu. Nesmí zařízení opustit a vnášet do něj alkohol či jiné nebezpečné věci.²⁴⁶ S cizincem může být v zařízení ubytována i osoba, která je na cizinci závislá (děti, manžel apod.). Při umísťování cizinců v zařízeních musí být odděleni muži od žen a děti mladší 15 let od starších osob, přihlíží se i k náboženským, kulturním či etnickým rozdílům mezi cizinci. Policie respektuje neoddělování osob sobě navzájem blízkých. Dětem je zajištěna povinná školní docházka a to i mimo zařízení.

Podmínky osob umístěných v azylových zařízeních

107. V azylových zařízeních (přijímací střediska, pobytová střediska a integrační azylová střediska) je pobytový režim upraven zákonem.²⁴⁷ Cizinci mohou pobytová střediska opouštět na maximálně 10 dní v měsíci, delší dobu může povolit Ministerstvo vnitra. Nepřítomnost na více než 24 hodin musí cizinec oznámit Ministerstvu vnitra a uvést délku pobytu a adresu, kde bude pobývat.²⁴⁸

Podmínky dětí umístěných v ochranné a ústavní výchově

108. Dítě s nařízenou ústavní a ochrannou výchovou má právo na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností, na respektování lidské důstojnosti, na společné umístění se svými sourozenci, na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání v souladu se svými schopnostmi, nadáním a potřebami, na svobodu svědomí a náboženství. Musí být seznámeno se svými právy a povinnostmi a mít možnost se radit se svým obhájcem nebo opatrovníkem bez přítomnosti třetích osob. Musí být respektováno jeho listovní tajemství. Má právo na pravidelné návštěvy a styk s rodinou a dalšími blízkými osobami. Má právo se obracet s žádostmi na ředitele a zaměstnance zařízení stejně jako na orgány sociálně-právní ochrany dětí a další státní orgány a má právo osobně hovořit s pověřeným pracovníkem orgánu sociálně-právní ochrany dětí a České školní inspekce bez přítomnosti dalších osob. Může se vyjádřit k výchovným opatřením, která se jej týkají. Má právo i na vycházky ze zařízení a může mu být povolen i dočasný pobyt mimo ústavní zařízení u rodičů nebo jiných fyzických osob. Dítě s nařízenou ústavní výchovou má povinnost dodržovat stanovený vnitřní řád zařízení. Pokud jej poruší, mohou mu být omezeny vycházky či návštěvy kromě rodinných příslušníků až na 30 dní či jeho účast na různých akcích. Za dobré chování může být dítě naopak odměněno či mohou být restriktivní opatření omezena.

109. Dítě starší 12 let může být z důvodu zklidnění agresivity a stabilizace psychického stavu k zajištění ochrany zdraví a bezpečnosti umístěno do oddělené místnosti na dobu maximálně 12 hodin maximálně 4x do měsíce. Oddělená místnost musí mít plochu nejméně 6 m² a výšku nejméně 2,5 m, přirozené i umělé osvětlení, přirozené větrání, možnost vytápění,

²⁴⁴ § 131 téhož zákona.

²⁴⁵ § 134 téhož zákona.

²⁴⁶ § 134 a násl. téhož zákona.

²⁴⁷ Hlava XI zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴⁸ § 82 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů.

musí být vybavena nezbytným nábytkem a lůžkovinami a mít oddělené sanitární zařízení.²⁴⁹ Během umístění je dítě pod lékařským a psychologickým dohledem a je mu poskytována příslušná péče.

Podmínky osob umístěných ve zdravotnických a pobytových zařízeních

110. Ministerstvo zdravotnictví zpracovalo nový metodický pokyn pro používání omezovacích prostředků ve zdravotnických zařízeních, který reflektuje doporučení Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání Rady Evropy (CPT) a Rady vlády ČR pro lidská práva.²⁵⁰ Podle něj již klecová lůžka nejsou přípustnými omezovacími prostředky. Zdravotnické zařízení je rovněž povinno použití omezovacích prostředků vůči pacientovi zaznamenat do zdravotnické dokumentace a ohlásit tuto skutečnost soudu.²⁵¹ Problematika omezovacích prostředků používaných ve zdravotnických zařízeních včetně kontrolních mechanismů bude předmětem úpravy v novém zákoně o zdravotních službách.

111. Rovněž v pobytových zařízeních poskytujících sociální služby není možné využívat klecová lůžka. Jako opatření omezující pohyb osob lze užít pouze fyzické úchopy, místnost zřízenou k bezpečnému pobytu a na základě předpisu lékaře a v jeho přítomnosti lze podat léky.²⁵² K těmto krokům lze přikročit v případech přímého ohrožení zdraví a života příjemce služby nebo jiných fyzických osob, pokud nejde situaci řešit jinými opatřeními (slovní zklidnění situace, odvrácení pozornosti, rozptýlení, aktivní naslouchání) a to pouze po dobu nezbytně nutnou k odstranění přímého ohrožení. Osoba musí být na použití omezujícího opatření upozorněna.²⁵³ Poskytovatel sociálních služeb je povinen použití opatření omezujícího pohyb osob zanést do evidence a informovat o něm bez zbytečného odkladu zákonného zástupce či jinou osobu, která má příjemce v péči.²⁵⁴

Zacházení s jednotlivci ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody (odst. 2 a 3)

112. Úprava výkonu vazby se za sledované období nezměnila. Zaměstnanci Vězeňské služby jsou povinni dbát na zachovávaní práv, která obvinění mají ve výkonu vazby. Obvinění mají nadále nárok na pravidelnou stravu s ohledem na svůj zdravotní stav a náboženské přesvědčení, na oděv dle vlastní volby či poskytnutý věznicí, na kontrolovanou korespondenci (nesmí však být kontrolována korespondence s obhájcem obviněného či státními a mezinárodními orgány). Stížnosti obviněného řediteli věznice nebo jiným státním orgánům jim musí být neprodleně předány. Telefonicky může obviněný komunikovat s obhájcem, osobou blízkou, pokud nehrozí maření vyšetřování, v závažných případech i s jinými osobami. Kromě telefonů s obhájcem mohou být hovory monitorovány. Návštěvy může obviněný přijímat v počtu nejvýše 4 osob jednou za 2 týdny v délce devadesáti minut, avšak ředitel věznice může povolit výjimku. U rizikových osob stanoví režim návštěv soudce nebo státní zástupce. Návštěvy obhájce může obviněný přijímat bez omezení. Obviněný má také právo na výkon své náboženské svobody, na styk s duchovním registrované církve a na účast na jejích náboženských obřadech. Obviněný má také právo na nákup potravin a věcí

²⁴⁹ § 22 odst.5 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵⁰ Pokyn byl uveřejněn ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví ČR č. 7/2009.

²⁵¹ § 1 odst. 2 písm. j) vyhlášky č. 385/2006 Sb., o zdravotnické dokumentaci, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵² § 89 odst. 3 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵³ § 89 odst. 1 a 2 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵⁴ § 89 odst. 4 a 5 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

osobní potřeby nejméně jednou týdně a 1x za 3 měsíce může přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg, který podléhá kontrole. Mimo to může kdykoliv přijímat oblečení, knihy, denní tisk a časopisy a hygienické potřeby. Ke knihám a tisku má přístup i ve věznici. Obviněný má právo na 8 hodin spánku denně, vycházku v délce minimálně 1 hodiny a zdravotní péči, přičemž je povinen podrobit se preventivní vstupní, periodické a výstupní lékařské prohlídce.²⁵⁵

113. Režim výkonu trestu odnětí svobody také nedoznal významných změn ve sledovaném období. Režim je v mnohém podobný režimu vazby.²⁵⁶ Délka návštěv činí minimálně 3 hodiny za měsíc a vězeň může s povolením ředitele věznice její prostor i opustit. Pro každého odsouzeného je zpracováván program zacházení obsahující cíl jeho opětovného začlenění do společnosti skrze výchovné působení, zaměstnání, vzdělávání a další aktivity. Nejméně 3 měsíce před propuštěním je odsouzený rovněž připravován na samostatný život.²⁵⁷ Pokud odsouzený neporušuje povinnosti uložené zákonem, má právo využít možností, které rozšiřují spektrum osobních požitků. K tomuto účelu je v zákoně uveden výčet kázeňských odměn, např. rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity, povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení apod.²⁵⁸

114. Zabezpečovací detence je vykonávána ve zvláštním ústavu pro výkon zabezpečovací detence se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými a rehabilitačními programy, přičemž účast na těchto programech je pro osoby umístěné v ústavu povinná. Cílem detence je postupně dosáhnout toho, aby si chovanec uvědomil svůj stav a nebezpečnost pro společnost a naučil se s ní žít a měl snahu o spolupráci při léčbě v běžné psychiatrické léčbě. V ostatních směrech je režim v mnohém podobný věznici.

115. Při umísťování obviněných do vazebních cel se dbá na dodržení účelu vazby a na to, aby nedocházelo k mravnímu nebo jinému ohrožení obviněných. Pokud to umožňují podmínky věznice, může být obviněný umístěn do samostatné cely (včetně cely pro kuřáky či nekuřáky). Obvinění se umísťují odděleně podle pohlaví, věku a vážnosti skutku, pro který jsou stíháni. Obvinění jsou vždy umístěni odděleně od odsouzených i od obviněných s podezřením na duševní nemoc.²⁵⁹ Postupně jsou navyšovány kapacity vazby se zmírněným režimem.²⁶⁰ V tomto režimu obvinění nejsou uzavřeni v celách a mohou trávit více času ve skupině dalších obviněných a věnovat se vhodným aktivitám. Tento způsob zacházení více reflektuje skutečnost, že o jejich vině dosud nebylo rozhodnuto. V současné době je tento zmírněný režim vazby uplatňován u cca 30% obviněných.

116. Zvláštní pozornost je věnována obviněným mladistvým (a blízkým věku mladistvých). Mladiství se umísťují do cel odděleně od ostatních obviněných. Mladiství mohou přijímat návštěvy ve věznici jednou za týden a častěji i balíčky s věcmi. Kázeňské tresty jsou jim ukládány v nižších sazbách a s méně omezeními. Mladistvému věznice zabezpečí plnění povinné školní docházky. V době výkonu vazby si mladiství doplňují základní vzdělání, pokud ho dosud neabsolvovali, případně střední odborné vzdělání. Kromě toho se účastní odborně vedených preventivně výchovných aktivit zpravidla každý den.²⁶¹

²⁵⁵ § 11 – 21 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵⁶ § 15 – 27 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵⁷ § 41 téhož zákona.

²⁵⁸ § 45 téhož zákona.

²⁵⁹ § 6 a 7 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶⁰ § 8 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶¹ § 25 – 26a zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

117. Při výkonu trestu odnětí svobody platí podobná pravidla. Odděleně se vždy umísťují mladiství od dospělých, recidivisté od ostatních odsouzených, odsouzení za úmyslné a nedbalostní trestné činy, odsouzení s poruchami duševními a poruchami chování.²⁶² Mladiství odsouzení jsou umísťováni ve speciálních věznicích pro mladistvé. Mají rovněž podobné výhody jako ve výkonu vazby, celkově mírnější režim a nárok na odměny za dobré chování. Během výkonu trestu se věznice především zaměří na výchovu a zabezpečení přípravy mladistvého na budoucí povolání a samostatný způsob života včetně plnění povinné školní docházky. K výchově mladistvého se mohou vyjádřit jeho zákonní zástupci a orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pro mladistvého je účast na stanovené formě vzdělávání a dalších určených aktivitách programu zacházení povinná.²⁶³

118. V průběhu roku 2005 byly z iniciativy Probační a mediační služby České republiky v několika vybraných soudních okresech vytvořeny první „týmy pro mládež“ a to po vzoru britských Youth Offender Team. Jedná se o pracovní týmy, ve kterých působí zástupci policie, státního zastupitelství, soudu, Probační a mediační služby, orgánů sociálně-právní ochrany dětí a dalších spolupracujících institucí, které se věnují práci s delikventní mládeží. Jejich úkolem je analyzovat kriminalitu mládeže v daném okrese, monitorovat aktuální situaci a projednávat možné strategie jejího řešení. Týmy se také věnují společnému rozboru některých případů.

119. Ústavní soud se ve sledovaném období vyjádřil k přezkumu rozhodnutí v kázeňském řízení při výkonu trestu odnětí svobody.²⁶⁴ Pokud jsou kázeňské tresty omezením základních práv a svobod, které jsou pod ochranou soudní moci, musí jejich ukládání podléhat soudnímu přezkumu, přestože vězeňský režim v sobě automaticky zahrnuje omezení určitých základních práv a svobod.²⁶⁵ Vězeňské režimy v podobě kázeňských trestů (např. umístění do samovazby) znamenají ještě výraznější zásahy do základních práv a svobod, které nevyplývají automaticky ze zákona, a musí proto být podrobeny soudnímu přezkumu, zda je jejich uplatnění legitimní a přiměřené.

Článek 11

Zbavení nebo omezení na svobodě pro neschopnost dostát svým smluvním závazkům

120. Ve sledovaném období nenastaly v České republice v této otázce žádné změny. Ústavní pořádek předpokládá omezení svobody pouze ze zákonných důvodů a pro neschopnost dostát svým smluvním závazkům toto omezení nadále výslovně zakazuje.²⁶⁶

Článek 12

Svoboda pobytu a pohybu (odst. 1)

²⁶² § 7 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶³ § 60 – 65 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/08 publikován pod č. 341/2010 Sb.

²⁶⁵ § 27 zákona č. 169/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

²⁶⁶ Čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

121. Ústavní pořádek zaručuje svobodu pohybu a pobytu.²⁶⁷ Svoboda pohybu a pobytu může být omezena na základě zákona v případech ochrany bezpečnosti státu, udržení veřejného pořádku, ochrany zdraví nebo ochrany práv a svobod druhých a také ochrany přírody na vymezených územích.²⁶⁸ Český státní občan pobývá na území státu vždy oprávněně z titulu svého státního občanství, má právo na svobodný vstup na území státu, může jej kdykoliv opustit, ale nesmí k tomu být nijak nucen.²⁶⁹ Cizinec naopak nemá automaticky právo na vstup na území státu a může být ze zákonných důvodů rovněž vyhoštěn.²⁷⁰ U cizinců se přitom vždy rozlišuje, zda jde nebo nejde o státního občana dalšího členského státu EU. Žadatelé o azyl jsou oprávněni v České republice pobývat z titulu žádosti o poskytnutí mezinárodní ochrany do doby konečného rozhodnutí.

122. Občan České republiky může žít kdekoliv na jejím území. Každý občan má v evidenci obyvatel uvedenou adresu trvalého pobytu.²⁷¹ Občan není povinen žít v místě trvalého pobytu, avšak pro určité úkony veřejné moci či výkon určitých práv se předpokládá, že se v místě trvalého pobytu zdržuje, pokud neuvede jinou adresu. Jde např. o příslušnost k rozhodování soudů a jiných státních orgánů, doručování rozhodnutí těchto orgánů, vyřizování dokladů či o výkon volebního práva. Ve většině případů ovšem občan může na svou žádost zajistit výkon těchto práv i v jiném místě než místě trvalého pobytu, např. může si nechat doručovat na jinou adresu, vyřídit a převzít své doklady jinde nebo volit v jiném místě s voličským průkazem.

123. Občan členského státu EU může pobývat na území přechodně či trvale. Přechodný pobyt není časově omezen a není k němu třeba žádné speciální pobytové povolení. Občan členského státu EU je povinen ohlásit na policii do 30 dnů od vstupu na území České republiky místo svého pobytu na území, pokud zde hodlá pobývat delší dobu a nenahlásil se již u svého ubytovatele (tj. např. v hotelu).²⁷² Pokud hodlá na území státu pobývat po dobu delší než 3 měsíce, může následně požádat policii o vydání potvrzení o přechodném pobytu. Jeho rodinný příslušník, pokud není občanem členského státu EU, o toto potvrzení požádat musí. Po 5 letech pobytu na území pak občan členského státu EU může požádat o trvalý pobyt. Pro jeho rodinného příslušníka, který není občanem členského státu EU, platí podmínka alespoň 2letého přechodného pobytu a alespoň 1 roku trvání vztahu s občanem členského státu EU. Důvodem je ochrana před případy účelově uzavřených manželství či účelově určených otcovství.

124. Ostatní cizinci podléhají běžnému cizineckému režimu. Občané některých států mohou vstoupit a pobývat na území EU pouze s platným vízem či na základě platného povolení k pobytu.²⁷³ Pokud cizinci tyto podmínky nesplňují, není jim vstup na území povolen. Následně mohou na území pobývat buď přechodně, nebo trvale na základě víza či příslušného povolení k pobytu. Cizinec musí vždy hlásit své místo pobytu a prokazovat svůj pobytový statut příslušným průkazem. Neplnění podmínek pobytu na území státu, ale i mnoho dalších porušení zákona o pobytu cizinců je postižitelné správním vyhoštěním.

²⁶⁷ Čl. 14 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

²⁶⁸ Čl. 14 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

²⁶⁹ Čl. 14 odst. 2 a 4 Listiny základních práv a svobod.

²⁷⁰ Čl. 14 odst. 5 Listiny základních práv a svobod.

²⁷¹ § 10 a násl. zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů.

²⁷² § 93 odst. 2 zákona č. č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, ve znění pozdějších předpisů.

²⁷³ Krátkodobé pobyty se řídí nařízením Rady ES č. 539/2001, kterým se stanoví seznam třetích zemí, jejichž státní příslušníci musí mít při překračování vnějších hranic vízum, jakož i seznam zemí, jejichž státní příslušníci jsou od této povinnosti osvobozeni. V případě dlouhodobých pobytů stanoví podmínky vstupu každý členský stát, přestože v posledních letech dochází k unifikaci podmínek pro vstup u určitých kategorií osob (např. vědeckí pracovníci, odborníci, studenti).

125. Pobytový status cizince, tj. druh pobytu, má vliv na práva, které mu český právní řád přiznává. Cizinci, kteří mají povolen trvalý pobyt, mohou např. být v České republice výdělečně činní bez povolení orgánů veřejné moci a jsou automaticky zahrnuti do systému veřejného zdravotního pojištění, z něhož se hradí lékařská péče. Jejich postavení je tak fakticky totožné s postavením českých státních občanů, s výjimkou např. politických práv, která náleží pouze státním občanům České republiky.

Právo na opuštění České republiky (odst. 2)

126. Pro opuštění území státu občanem České republiky je nutný platný cestovní doklad, kterým je cestovní pas a občanský průkaz pro cesty po státech EU. Cestovní doklady jsou občanům vydávány ve správním řízení na základě žádosti. Od 1.9. 2006 se občanům vydávají cestovní pasy se strojově čitelnými údaji a s nosičem dat s biometrickými údaji.²⁷⁴ Problematická byla identifikace dětí zapisovaných do pasů rodičů. V současnosti lze zapisovat do cestovních pasů děti do 10 let. Tato možnost ovšem skončí 1.7.2011.²⁷⁵ Poté bude muset i dítě mít vlastní pas s fotografií, na jejímž základě bude plně identifikovatelné.

127. Na základě judikatury Ústavního soudu²⁷⁶ byla změněna úprava odebrání cestovních dokladů. Původní úprava ukládala příslušnému správnímu orgánu na žádost orgánu činného v trestním řízení odebrat cestovní doklad či odepřít jeho vydání občanovi, který byl stíhán pro spáchání úmyslného trestného činu. Ústavní soud shledal tuto úpravu protiústavní ze dvou důvodů. Zákon o cestovních dokladech neumožňoval příslušnému správnímu orgánu žádnou možnost úvahy, zda doklad odebrat, a proto rozhodnutí správního orgánu nebylo nijak reálně přezkoumatelné soudem. Občanovi byla tedy upřena i ústavní ochrana jeho procesních práv, neboť se nemohl obrátit na žádný orgán, který by odebrání či odmítnutí vydání cestovního pasu prozkoumal, zda bylo z ústavních hledisek důvodné a přiměřené. Nová úprava zavádí přímo v trestním řádu nový institut odebrání cestovního dokladu při nahrazování vazby jinými prostředky. O odejmutí rozhoduje stejně jako o vazbě soud. Obviněný může kdykoliv požádat o zrušení tohoto opatření. Navíc soud opatření zruší vždy v případě, kdy již není nezbytné. Oprávněnost a důvodnost opatření jako zásahu do svobody pohybu jsou tak plně soudně řešeny přímo v trestním řízení a ochrana hmotných i procesních práv je tak zaručena.

128. Cizincům může policie zabránit ve vycestování i v případě, kdy tento cizinec nechává v České republice dítě mladší 15 let, které nemá vlastní cestovní doklad a o které není postaráno dospělým jednotlivcem nebo není svěřeno do institucionální péče nebo je hospitalizováno. Policie přitom zohledňuje případy, kdy není možné nutit cizince k pobytu v České republice a je zřejmé, že dítě odcestuje po ukončení hospitalizace. Tyto případy policie řeší čestným prohlášením, že odjezd rodičů není v rozporu se zájmem hospitalizovaného dítěte.

²⁷⁴ Nařízení Rady (ES) č. 2252/2004, o normách pro bezpečnostní a biometrické prvky v cestovních pasech a v cestovních dokladech vydávaných členskými státy.

²⁷⁵ Viz nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 444/2009, kterým se mění nařízení rady (ES) č. 2252/2004, o normách pro bezpečnostní a biometrické prvky v cestovních pasech a v cestovních dokladech vydávaných členskými státy.

²⁷⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 12/07 publikovaný pod č. 355/2008 Sb. a Pl. ÚS 18/07 publikovaný pod č. 384/2009 Sb.

129. Od vstupu do Schengenského prostoru dne 21.12.2007 neprovádí Česká republika ochranu pozemní hranice.²⁷⁷ Hraniční kontroly se provádějí pouze na mezinárodních letištích. Občané České republiky a jiných členských států EU a jejich rodinní příslušníci požívají právo volného pohybu a při překračování vnějších hranic podléhají pouze tzv. minimální hraniční kontrole. Ta spočívá v kontrole cestovního dokladu a může případně zahrnovat i lustrace v příslušných policejních databázích. Státní příslušníci třetích zemí podléhají tzv. důkladné kontrole, která zahrnuje důkladnou kontrolu cestovního dokladu, ověření, že osoba má vízum či povolení k pobytu, ověření účelu zamýšleného pobytu, ověření, že příslušník třetí země má k dispozici dostatečné prostředky pro pobyt a návrat a lustrace v Schengenském informačním systému a národních databázích.

Omezení svobody pobytu a pohybu (odst. 3 a 4)

130. V České republice existují tři modelové případy omezení svobody pobytu a pohybu. Prvním z nich je omezení těchto práv v důsledku vyhlášení krizové situace, která počítá s plošným omezováním některých lidských práv a svobod, druhým je omezení svobody pobytu a pohybu v důsledku zbavení nebo omezení osobní svobody a třetím pak omezení svobody pobytu a pohybu na konkrétních místech, které není vázáno na konkrétní jednotlivce. Jde např. o případy ochrany přírody²⁷⁸, o případy ochrany zdraví před šířením infekčních nemocí²⁷⁹ nebo o stanovení pravidel silničního provozu pro potřeby ochrany veřejného pořádku²⁸⁰. Tato omezení jsou minimální z hlediska místa a času vzhledem k ochraně uvedených veřejných zájmů. Podrobnější informace jsou obsaženy v textu k čl. 4, čl. 9 odst. 1 a čl. 10.

131. Cizincům i českým státním občanům může soud v trestním řízení uložit jako trest zákaz pobytu, pokud je nutné, aby se pachatel v místě spáchání činu nezdržoval z důvodů ochrany života a zdraví osob a veřejného pořádku, majetku nebo mravnosti. Trest spočívá v zákazu zdržovat se na určitém místě či v určitém obvodu, přičemž se ovšem nesmí jednat o místo trvalého pobytu. Pokud si odsouzený musí na tomto místě něco vyřídit, musí požádat policii o povolení. Doba zákazu pobytu může činit 1 až 10 let.²⁸¹

Článek 13

Vyhošťování cizinců právoplatně pobývajících v České republice

132. Cizincům, kteří na území ČR pobývají legálně, lze stávající oprávnění k pobytu zrušit v případě, kdy by cizinec mohl ohrozit bezpečnost státu nebo závažným způsobem narušit veřejný pořádek nebo veřejné zdraví.²⁸² V takových případech lze cizince vyhostit z území. Správní vyhoštění znamená ukončení pobytu cizince na území, které je spojeno se stanovením doby vycestování z území a doby, po kterou nelze umožnit cizinci opětovný vstup na území. Tato doba může v závislosti na závažnosti situace činit 3 roky až 10 let. U občana EU nebo jeho rodinného příslušníka platí přísnější podmínky vyhoštění v souladu se zajištěnou

²⁷⁷ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006 ze dne 15. března 2006, kterým se stanoví kodex Společenství o pravidlech upravujících přeshraniční pohyb osob (Schengenský hraniční kodex).

²⁷⁸ Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

²⁷⁹ Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů.

²⁸⁰ Zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů.

²⁸¹ § 75 trestního zákoníku.

²⁸² § 118 a násl. zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, ve znění pozdějších předpisů.

svobodou pohybu a pobytu.²⁸³ Vždy se zkoumá, zda rozhodnutím o vyhoštění nebude způsoben cizinci nepřiměřený zásah do soukromého nebo rodinného života. Při vyhoštění se berou ohledy i na stát původu cizince a zda mu zde na základě jeho vlastního vyjádření a závazného stanoviska Ministerstva vnitra nehrozí pronásledování či jiná vážná újma. Zákon umožňuje i odstranit tvrdost správního vyhoštění. Cizinec se může proti rozhodnutí o vyhoštění odvolat. Ústavní soud navíc zrušil vyloučení soudního přezkumu rozhodnutí o správním vyhoštění, pokud se cizinec před zahájením řízení o vyhoštění zdržoval na území státu neoprávněně, neboť ústavní pořádek přiznává cizincům vždy právo na soudní ochranu.²⁸⁴ Cizinec je nyní i v těchto případech oprávněn podat žalobu u soudu proti rozhodnutí o vyhoštění. Na právní zastoupení má cizinec samozřejmě právo ve správním i soudním řízení.

133. Kromě správního vyhoštění mohou soudy v trestním řízení cizinci uložit i trest vyhoštění v délce 1 až 10 let či na dobu neurčitou, pokud to vyžaduje bezpečnost osob nebo majetku či jiný veřejný zájem. Vyhoštění není možné uložit azylantovi, osobě s trvalým pobytem v České republice, která zde má rodinné a sociální zázemí a osobě, které by v domovském státě hrozilo pronásledování, mučení či jiné nelidské zacházení. V případě občanů členských států EU je opět vyhoštění možné uložit jen ve vážných případech ohrožení státu nebo veřejného pořádku.²⁸⁵ Před vyhoštěním může být odsouzený na dobu nezbytně nutnou k vyhotovení cestovních dokladů umístěn do vyhošťovací vazby.²⁸⁶

Článek 14

Právo na přístup k soudní ochraně (odst. 1)

Princip rovnosti stran v soudním řízení

134. Rovnost stran soudního řízení je jedním ze základních principů českého právního řádu.²⁸⁷ V civilním a správním soudním řízení mají účastníci rovné postavení a soud je povinen poskytnout jim stejné možnosti k uplatnění jejich práv a nezbytné poučení o jejich procesních právech a povinnostech. V trestním řízení mají strany stejné postavení a možnosti užít procesních prostředků k prosazování svých práv.²⁸⁸ Každý účastník může u soudu jednat ve svém mateřském jazyce. Osobám neovládajícím češtinu, která je úředním jazykem, a osobám neslyšícím a hluchoslepým soud ustanoví tlumočníka na náklady státu.²⁸⁹ Přístup k soudu je rovněž zaručen bez ohledu na sociální situaci účastníka. Účastník, který doloží, že nemá dostatečné prostředky na úhradu nákladů soudního řízení, může být rozhodnutím soudu úplně či alespoň částečně osvobozen od soudních poplatků a dalších nákladů řízení, pokud jeho návrh není svévolné či zjevně bezúspěšné uplatňování práva či bránění jeho výkonu.²⁹⁰ Pokud to je nutné pro ochranu zájmů účastníka, může mu soud ustanovit zástupce v podobě

²⁸³ Např. nezletilý občan členského státu EU může být vyhoštěn pouze z důvodu ohrožení státu a v souladu s Úmluvou o právech dítěte.

²⁸⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 26/07 publikován pod č. 47/2009 Sb.

²⁸⁵ § 80 trestního zákoníku.

²⁸⁶ § 350c trestního řádu.

²⁸⁷ Čl. 96 odst. 1 Ústavy a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

²⁸⁸ § 2 odst. 5 trestního řádu.

²⁸⁹ § 18 občanského soudního řádu a § 36 soudního řádu správního.

²⁹⁰ § 138 občanského soudního řádu.

advokáta.²⁹¹ Soud však během řízení hlídá, zda jsou stále splněny podmínky pro osvobození, a může je případně odebrat a dokonce požadovat uhrazení nákladů zpětně, pokud osvobození nebylo důvodné.

Přítomnost účastníka při soudním řízení

135. Účastník má právo na účast při soudním jednání, ke kterému musí být řádně předvolán a předvolání mu musí být doručeno.²⁹² Pokud se přesto nedostaví, může být v civilním soudním řízení vynesena rozsudek pro zmeškání v jeho neprospěch.²⁹³ V trestním řízení platí přísná úprava o přítomnosti obžalovaného. Jednání se může konat v jeho nepřítomnosti, jen když soud má za to, že lze věc spolehlivě rozhodnout a účelu trestního řízení dosáhnout i bez přítomnosti obžalovaného, a přitom byl řádně předvolán a předtím byl vyslechnut a mohl využít všechna svá procesní práva v přípravném řízení. Pokud je obžalovaný ve vazbě či hrozí-li mu trest odnětí svobody nad pět let, musí být vždy přítomen hlavnímu líčení. Může však požádat o to, aby se hlavní líčení konalo v jeho nepřítomnosti.²⁹⁴ Ostatní osoby zúčastněné na řízení (např. poškozený) musí být rovněž řádně předvolány, ale jednání se může konat v jejich nepřítomnosti.

Veřejnost soudních řízení a zveřejňování soudních rozhodnutí

136. Základním pravidlem je veřejnost soudního řízení a veřejné vyhlášení rozsudku.²⁹⁵ Rozsudek musí být veřejně vyhlášen vždy, z veřejnosti soudního jednání mohou existovat zákonné výjimky. V civilním řízení může soud veřejnost vyloučit z důvodů ochrany utajovaných informací, obchodního tajemství, důležitého zájmu účastníků nebo mravnosti. I za těchto podmínek je možné povolit přítomnost určitých fyzických osob, pokud budou vázány mlčenlivostí o zjištěných skutečnostech. Naopak osoby, u kterých hrozí, že budou narušovat jednání, mohou být vyloučeny kdykoliv.²⁹⁶ Pokud kdokoliv jednání naruší, může být vyveden a může mu být uložena pořádková pokuta.²⁹⁷ Úprava v soudním řízení správním je obdobná.²⁹⁸ V trestním řízení může být veřejnost vyloučena z hlavního líčení rovněž z důvodů ochrany utajovaných informací, mravnosti nebo nerušeného průběhu jednání, anebo bezpečnosti nebo jiného důležitého zájmu svědků (např. jejich utajení). Podmínky individuálních vyloučení a povolení platí obdobně. Obžalovaný má právo na volbu dvou důvěrníků, kteří budou jednání vždy přítomni.²⁹⁹

137. Specifická pravidla platí v trestním řízení proti dětem a mladistvým. Soudního jednání se mohou účastnit pouze obžalovaný mladistvý, jeho dva důvěrníci, obhájce, zákonní zástupci a nejbližší rodina, poškozený a jeho zmocněnec, zúčastněná osoba a její zmocněnec, zákonní zástupci poškozeného a zúčastněné osoby, svědci, znalci, tlumočníci, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, úředníci Probační a mediační služby a zástupce školy nebo výchovného zařízení. Obecná veřejnost je tedy z jednání vyloučena. Důvodem je ochrana soukromí mladistvého jako obzvláště zranitelné osoby. Rozsudek se ovšem veřejně

²⁹¹ § 30 občanského soudního řádu. Pro soudní řízení správní se v těchto věcech subsidiárně použije občanský soudní řád.

²⁹² § 115 občanského soudního řádu.

²⁹³ § 153b občanského soudního řádu.

²⁹⁴ § 202 trestního řádu.

²⁹⁵ Čl. 96 odst. 2 Ústavy a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

²⁹⁶ § 116 občanského soudního řádu.

²⁹⁷ § 53 a 54 občanského soudního řádu.

²⁹⁸ § 44 a 49 zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního, ve znění pozdějších předpisů.

²⁹⁹ 199 – 201 trestního řádu.

vyhlašuje.³⁰⁰ Kromě toho je publikování informací o trestním řízení proti mladistvému omezeno tak, že nesmí být nikdy odhalena jeho přímá identita, tj. především jeho jméno, příjmení a podoba. Výjimky platí, pokud jde např. o pátrání po mladistvém či jiné úkony nutné pro trestní řízení. Soud může s ohledem na okolnosti případu rozhodnout o dalších omezeních při zveřejňování osobních informací obsažených v rozsudku, nebo naopak o uveřejnění pravomocného odsuzujícího rozsudku se všemi informacemi v případě zvlášť závažného trestného činu, kdy takové uveřejnění je potřebné z hlediska ochrany společnosti. K oprávněnosti těchto omezení se vyjádřil i Ústavní soud.³⁰¹ Shledal je v souladu s ústavním pořádkem, neboť splňují legitimní cíle ochrany zájmů mladistvého vzhledem k jeho věku a rozumové vyspělosti a s ohledem na jeho budoucí život, který by neměl být ovlivněn publicitou a stigmatizací související s trestním řízením. Mladistvý si může sám rozhodnout, zda bude chtít líčení konat veřejně či nikoliv. Veřejnost soudního líčení totiž není jen zájmem soudu či zájmem veřejnosti, ale především zájmem účastníka, a proto je správné, když on sám může tuto veřejnost ovlivnit, pokud je to v jeho legitimním zájmu. Výchovná působnost soudního líčení a rozhodování stejně jako veřejná kontrola mohou být realizovány stejně dobře bez ohledu na identifikaci konkrétní osoby. Omezení jsou tedy přiměřená svému účelu.

138. Obecná úprava poskytování informací o trestním řízení a publikování rozsudků byla změněna novelou trestního řádu v roce 2009.³⁰² Rozsudky, nálezy a jiná rozhodnutí Nejvyššího soudu, Nejvyššího správního soudu a Ústavního soudu jsou publikovány v elektronické verzi na jejich internetových stránkách a vydávány v tištěných sbírkách.³⁰³ Na stránce Nejvyššího správního soudu jsou publikována i některá rozhodnutí nižších správních soudů. Ministerstvo spravedlnosti od roku 2007 zavádí projekt „eJustice“³⁰⁴ umožňující elektronický přístup k informacím z justičního systému. Dálkovým přístupem je tak možno získat např. informace o soudních jednáních, průběhu soudních sporů, stejně jako přístup do obchodního či insolvenčního rejstříku nebo rejstříku trestů. Stejným způsobem je možno podat i soudní podání jako žalobu nebo návrh na vydání platebního rozkazu.³⁰⁵ V současnosti se na portále začíná zveřejňovat i judikatura nižších obecných soudů. Veškerá publikovaná soudní rozhodnutí jsou anonymizována. K soudním rozsudkům lze získat přístup i v rámci svobodného přístupu k informacím, neboť soudy jsou povinnými subjekty dle zákona a rozhodovací činnost se vztahuje k jejich působnosti.³⁰⁶ Výjimka se vztahuje na informace o probíhajícím trestním řízení a soudních rozhodnutích, která nejsou rozsudky.

139. Ústavní soud řešil rovněž otázku přístupu k rozsudkům dosud nepravomocným, přičemž zrušil zákonné omezení a soudům uložil poskytovat i informace o rozsudcích nepravomocných.³⁰⁷ Ústavní soud dovodil, že paušální zákaz poskytovat informace o nepravomocných rozsudcích je nepřiměřeným zásahem do práva na svobodný přístup k informacím, neboť neumožňuje v konkrétních případech posuzovat důvodnost zákazu.³⁰⁸ Zákaz poskytovat informace o nepravomocných rozsudcích je navíc v rozporu i s jejich

³⁰⁰ § 54 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ve znění zákona č. 253/2006 Sb.

³⁰¹ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 28/04 publikován pod č. 20/2006 Sb.

³⁰² Blíže k tomu viz text k čl. 19.

³⁰³ http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/,
<http://www.nssoud.cz/main2Col.aspx?cls=AnonymizovaneZneniList&menu=188>,
<http://nalis.usoud.cz/Search/Search.aspx>.

³⁰⁴ <http://obcanskyzakonik.justice.cz/ejustice/>.

³⁰⁵ Podmínkou je v tomto případě ovšem možnost tyto podání podepsat zaručeným elektronickým podpisem.

³⁰⁶ § 2 zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů.

³⁰⁷ Nález sp. zn. Pl. ÚS 2/10 ze dne 30.3.2010, publikován pod č. 123/2010 Sb.

³⁰⁸ Viz čl. 17 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

povinným veřejným vyhlášením, neboť pokud již informace byla veřejně vyhlášena, nemá smysl jí jakkoliv tajit. Zveřejňování informací o nepravomocných rozsudcích by nepodkopávalo ani nezávislost a autoritu soudní moci. Soudce musí zaručit nezávislost a nestrannost svého rozhodování i tváří v tvář veřejné debatě o svém rozhodování a musí být schopen své rozhodnutí vždy z věcné a odborné stránky obhájit. Soudní moc stejně jako jiné státní moci vychází z lidu a musí proto být rovněž podrobena veřejné kontrole.

Nezávislost a nestrannost soudního rozhodování

140. Nezávislost a nestrannost soudů a soudců je nadále jedním ze základů fungování soudní moci.³⁰⁹ Soudci jsou při svém rozhodování vázáni pouze zákonem a mezinárodní smlouvou³¹⁰ a jsou povinni vykládat je podle svého nejlepšího vědomí a svědomí a rozhodovat v přiměřených lhůtách bez průtahů, nestranně a spravedlivě a na základě skutečností zjištěných v souladu se zákonem.³¹¹ K ochraně nezávislosti soudů a soudců slouží trestné činy zasahování do nezávislosti soudce³¹², násilí proti soudu jako orgánu veřejné moci nebo soudci jako úřední osobě³¹³, vyhrožování orgánu veřejné moci nebo úřední osobě³¹⁴, ale i např. zneužití a maření pravomocí úřední osoby³¹⁵ a v neposlední řadě korupce, tj. přijetí úplatku a podplácení.³¹⁶ Tyto trestné činy stíhají chování jiných osob, ale i samotných soudců, které by mohlo jejich nezávislost a nestrannost ohrozit. Prakticky je soudcovská nezávislost naplňována např. jmenováním soudců na dobu bez časového omezení³¹⁷, možností odvolat soudce z funkce jen na základě rozhodnutí kárného soudu či jejím zánikem jen ze zákonných důvodů³¹⁸, přesouváním soudce jen s jeho souhlasem nebo na jeho žádost³¹⁹ či neslučitelností soudcovské funkce s některými jinými funkcemi a s výkonem výdělečné činnosti.³²⁰ Tyto záruky doplňuje na druhé straně povinnost soudce udržovat vážnost a dobré jméno své funkce a soudcovského stavu, aby se udržovala důvěra v důstojnost soudcovského stavu a soudů a ve spravedlivé, nestranné a nezávislé rozhodování soudů³²¹. Nezávislost soudců vůči účastníkům je zajištěna institutem zákonného soudce, tj. přiřazování jednotlivých případů soudcům na základě jednoznačně a objektivně stanoveného rozvrhu práce.³²² Pokud se účastník oprávněně domnívá, že soudce vůči němu nevystupuje nestranně, může podat námitku podjatosti a takový soudce bude z rozhodování vyloučen.³²³ Rozhodnutí vydané podjatým soudcem může být z tohoto důvodu napadeno a zrušeno.

141. Nezávislosti soudců se věnuje i judikatura Ústavního soudu. Ústavní soud zrušil některá ustanovení zákona o soudech a soudcích právě z důvodu porušení nezávislosti

³⁰⁹ Čl. 81 a 82 Ústavy, čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a § 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

³¹⁰ Čl. 95 Ústavy. Soudce může posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo mezinárodní smlouvou a v případě rozporu použít zákon či smlouvu. Dojde-li k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, může být v rozporu s ústavním pořádkem, je oprávněn předložit věc Ústavnímu soudu.

³¹¹ § 79 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

³¹² § 335 trestního zákoníku.

³¹³ § 323 a 325 trestního zákoníku.

³¹⁴ § 324 a 326 trestního zákoníku.

³¹⁵ § 329 a 330 trestního zákoníku.

³¹⁶ § 331 – 334 trestního zákoníku.

³¹⁷ § 61 zákona o soudech a soudcích.

³¹⁸ § 94 a 95 zákona o soudech a soudcích.

³¹⁹ § 67 a násl. zákona o soudech a soudcích.

³²⁰ § 74 a 85 zákona o soudech a soudcích.

³²¹ § 79 zákona o soudech a soudcích.

³²² Čl. 38 odst. 1 Listiny a § 41 a násl. zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

³²³ § 14 až 17a občanského soudního řádu, § 8 a 9 soudního řádu správního, § 30 až 31a trestního řádu.

soudců.³²⁴ Šlo o možnost přidělení soudce k Ministerstvu spravedlnosti, která byla podle něj v rozporu s dělbou moci a umožňovala vznik osobních vazeb mezi soudci a představiteli moci výkonné, dále možnost dočasného zproštění výkonu funkce předsedy nebo místopředsedy soudu ministrem spravedlnosti v kárném řízení, neboť proti tomuto zásahu nebyla možnost obrany či možnost opakovaného jmenování předsedů a místopředsedů soudů, neboť zde hrozí riziko ohrožení nezávislosti rozhodování s cílem pozitivně přispět ke svému opětovnému jmenování. Již dříve ostatně Ústavní soud zrušil možnost odvolání předsedy a místopředsedy soudů a dalších soudních funkcionářů z funkce za nedostatky ve výkonu svých funkcí těmi, kdo je jmenují, neboť nelze rozlišovat odvolávání soudního funkcionáře z funkce a odvolávání běžného soudce. I tyto postupy tudíž musí být realizovány pouze soudy v kárném řízení za stanovené porušení zákona.³²⁵

Presumpce nevinny (odst. 2)

142. V uvedených letech nedošlo k žádné významné změně týkající se presumpce nevinny. Je to stále jeden ze základních ústavních principů³²⁶ a je promítnut jako základní zásada do celého trestního řízení.³²⁷ Všechny soudy a orgány činné v trestním řízení jsou povinny tento princip dodržovat a jeho porušení zakládá neplatnost příslušných rozhodnutí a jiných procesních kroků.

Minimální standardy trestního řízení (odst. 3)

Právo obviněného na bezodkladné informování o důvodech obvinění (písm. a)

143. Stále platí úprava, že při zahájení trestního stíhání musí být obviněný písemně informován o důvodech obvinění v rozhodnutí o zahájení trestního stíhání, které obsahuje popis jednání, které je považováno za trestný čin, a jeho právní kvalifikaci konkrétní skutkovou podstatou trestného činu. Pouze pro toto jednání může být proti obviněnému vznesena obžaloba. V případě, že dojde k rozšíření obvinění či ke změně právní kvalifikace jeho jednání, musí na to být obviněný i jeho právní zástupce upozorněni, aby měli možnost navrhnout doplnění vyšetřování.³²⁸

Právo na volbu obhájce a přípravu obhajoby (písm. b)

144. Právo na obhajobu je další klíčovou součástí trestního řízení. Obviněný si může obhájce zvolit a ve stanovených případech vážných obvinění či jinak rizikových situací je mu obhájce přímo ustaven.³²⁹ Obhájcem v trestním řízení může být jen advokát, čímž je zaručena právní kvalita obhajoby.³³⁰ Obhájce je povinen poskytovat obviněnému právní pomoc a hájit jeho zájmy, zejména dbát na objasnění pro něj příznivých skutečností, může být přítomen jeho výslechu, může jeho jménem s jeho souhlasem činit procesní úkony a zúčastnit se jejich provádění a požadovat informace o trestním řízení.³³¹ Na konci vyšetřování si může s

³²⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 39/08 publikovaný pod č. 294/2010 Sb.

³²⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 18/06 publikovaný pod č. 397/2006 Sb.

³²⁶ Čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

³²⁷ § 2 odst. 2 trestního řádu.

³²⁸ § 160 trestního řádu.

³²⁹ Čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a § 2 odst. 13 trestního řádu.

³³⁰ § 35 odst. 1 trestního řádu.

³³¹ § 41 trestního řádu.

obviněným prostudovat spis a činit návrhy na jeho doplnění.³³² Před nařízením soudního jednání má obhájce lhůtu alespoň 5 pracovních dnů na přípravu obhajoby.³³³

Právo být souzen v přiměřené době (písm. c)

145. Právo na projednání věci bez zbytečných průtahů je rovněž jedním ze základních práv zaručených ústavním pořádkem i mezinárodními smlouvami.³³⁴ Trestní řád v základních zásadách trestního řízení ukládá orgánům činným v trestním řízení projednávat trestní věci co nejrychleji a s plným šetřením základních práv a svobod.³³⁵ V trestním řízení mají policejní orgány stanovené lhůty od 2 do 6 měsíců pro skončení vyšetřování a předložení věci soudu.³³⁶ Samotný soud nemá stanovené lhůty pro své rozhodování, neboť nelze předem stanovit, kolik bude třeba času k řádnému objasnění všech skutečností. Pouze pro zahájení řízení před soudem je stanovena lhůta od 3 týdnů do 3 měsíců od podání obžaloby. Výjimkou je např. rozhodování o vazbě, které musí probíhat přednostně s největším urychlením.³³⁷ Pokud řízení před soudem trvá nepřiměřeně dlouho, může postižená osoba podat stížnost k soudu, domáhat se určení lhůty k provedení úkonu soudu a následně se domáhat náhrady škody a nemajetkové újmy způsobené průtahy.³³⁸ Průměrná délka řízení v civilním a trestním procesu je uvedena v příloze č. 10.

Právo na právní pomoc a právo být souzen ve své přítomnosti (písm. d)

146. Právo na obhajobu v sobě zahrnuje i právo zvolit si obhájce, kterým musí být advokát. Pokud tak obviněný neučiní, je mu v určitých případech advokát ustaven soudem. Jde o případy, kdy se obviněný nemůže účinně a efektivně hájit sám (např. je ve vazbě, výkonu trestu odnětí svobody či jinak omezen na svobodě, je na útěku nebo není způsobilý k právním úkonům) nebo se jedná o složitá řízení (mezinárodní spolupráce) anebo je v sázce trest odnětí svobody nad 5 let. Okolnost, že obviněný neměl obhájce, ač ho mít měl, je důvodem pro vrácení věci do přípravného řízení. Ustanovený obhájce je povinen obhajobu převzít. Ustanovený obhájce samozřejmě neomezuje možnost volby obviněného, ale je zde v případě, že obviněný své volby nevyužije a bude nutno chránit jeho práva.³³⁹ Náklady ustanoveného obhájce hradí stát. Rovněž v případech, kdy obviněný nemusí mít obhájce, ale nemá prostředky na jeho zajištění, může požádat o jeho ustavení na náklady státu, pokud je to nutné k ochraně jeho zájmů.³⁴⁰

147. Problematika účasti obviněného jako účastníka řízení byla probrána výše.

Právo navrhopvat důkazy a aktivně se účastnit výsledku svědků (písm. e)

148. Při vyšetřování může policie připustit účast obviněného na vyšetřovacích úkonech a umožnit mu klást otázky vyslýcháným svědkům, především v případech, kdy obviněný nemá obhájce. I když policejní orgán nepřipustí účast obviněného na úkonu, musí jej o jeho konání

³³² § 166 trestního řádu.

³³³ § 198 odst. 1 trestního řádu.

³³⁴ Čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

³³⁵ § 2 odst. 4 trestního řádu.

³³⁶ § 167 a 170 trestního řádu.

³³⁷ § 71 trestního řádu.

³³⁸ Viz text k čl. 2.

³³⁹ § 36 a 36a trestního řádu.

³⁴⁰ § 33 trestního řádu.

vyrozumět. Obhájce je od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při těch úkonech vyšetřování, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, pokud nejde o neodkladné úkony. Obhájce může vyslychaným klást otázky, až policie výslech skončí, a vznášet námitky proti způsobu vyšetřování kdykoliv v jeho průběhu.³⁴¹ Obžalovaný má právo vždy být přítomen při projednávání věci v hlavním líčení. Obecně mají obžalovaný a jeho obhájce možnost zúčastnit se v řízení před soudem všech úkonů dokazování a se souhlasem soudu provádět důkazy ve prospěch obhajoby.³⁴² Obžalovaný musí být po provedení každého důkazu dotázán, zda se chce k němu vyjádřit, a jeho vyjádření se zapisuje do protokolu.³⁴³

Právo na pomoc tlumočníka (písm. f)

149. Obviněný má právo vyjadřovat se před soudem ve vlastním jazyce či jiným způsobem, který ovládá.³⁴⁴ Obviněnému je třeba písemně přeložit veškeré hlavní dokumenty v řízení jako usnesení o zahájení trestního stíhání, usnesení o vazbě, obžalobu nebo rozsudek. Následky doručení tohoto dokumentu poté nastávají až jeho překladem, se kterým se obviněný může seznámit.³⁴⁵

Právo nevypovídat ve svůj neprospěch (písm. g)

150. Obviněný má právo nevypovídat a nesmí být žádným způsobem nucen k výpovědi nebo k doznání.³⁴⁶ Po podání obžaloby je obžalovaný následně i vyslychán v soudním řízení, ale i zde platí právo mlčení a zákaz sebeobviňování.³⁴⁷

Trestní řízení proti dětem a mladistvým (odst. 4)

151. Trestní řízení proti dětem a mladistvým nadále probíhá podle speciálního zákona o soudnictví ve věcech mládeže s tím, že s mladistvými pachateli trestné činnosti ve věku od 15 do 18 let je vedeno trestní řízení, zatímco řízení proti dětem mladším 15 let, které nejsou trestně odpovědné, vede soud pro mládež v rámci občanského soudního řízení.³⁴⁸ Některé aspekty zákona o soudnictví ve věcech mládeže byly již zmíněny výše při popisu omezování svobody nebo veřejnosti soudních řízení. Ostatní aspekty zákona byly popsány v minulé zprávě³⁴⁹ a jsou rozebrány i ve Třetí a čtvrté periodické zprávě o plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte a Informaci České republiky o plnění Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů³⁵⁰. Ve sledovaném období nedošlo k výrazným změnám v právní úpravě. I po schválení a nabytí účinnosti nového

³⁴¹ § 165 trestního řádu.

³⁴² § 215 trestního řádu.

³⁴³ § 214 trestního řádu.

³⁴⁴ § 2 odst. 14 trestního řádu. Míněna je např. znaková řeč či jiný způsob dorozumívání neslyšících a hluchoslepých osob.

³⁴⁵ § 28 trestního řádu.

³⁴⁶ Čl. 40 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a § 92 odst. 1 trestního řádu.

³⁴⁷ Ve svém stanovisku sp.zn. Pl. ÚS st-30/10 (publikováno pod č. 439/2010 Sb.) Ústavní soud dovodil, že prohlídka těla, sejmутí pachové stopy, odebrání vzorku vlasů a bukalní stěr neznamenaají nucení obviněného či podezřelého k sebeobviňování, neboť nejde o invazivní úkony a jejich cílem je zjištění objektivně existujících skutečností nezávislých na vůli dané osoby. K zajištění součinnosti při těchto úkonech lze tedy jejich odpor přiměřeně překonat.

³⁴⁸ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

³⁴⁹ CCPR/C/CZE/2.

³⁵⁰ CRC/C/CZE/3-4.

trestního zákoníku³⁵¹ zůstala zachována věková hranice pro vznik trestní odpovědnosti na úrovni 15 let věku. Nově může být mladistvému uložena i ústavní výchova podle zákona o rodině a rovněž trest vyhoštění, přičemž ovšem soud přihlédne k nejlepšímu zájmu mladistvého, zejména k jeho rodinným a osobním poměrům, a dbá toho, aby tímto trestním opatřením nebyl vydán nebezpečí zpustnutí.³⁵² Novou sankcí je i trestní opatření domácí vězení a trestní opatření zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce na maximálně 5 let spojené s vhodnými výchovnými opatřeními.³⁵³ V případě trestně neodpovědných dětí mladších 15 let došlo k rozšíření okruhu opatření, která jim mohou být uložena v občanském soudním řízení. Vedle ochranné výchovy, výchovného programu ve středisku výchovné péče a dohledu probačního úředníka je nově možné těmto dětem uložit i výchovné povinnosti, výchovná omezení nebo napomenutí s výstrahou.³⁵⁴

Právo na opravné prostředky v trestním řízení (odst. 5)

152. Podle trestního řádu je řádným opravným prostředkem odvolání proti rozhodnutí soudu v prvním stupni, které má odkladný účinek.³⁵⁵ Odvolání může podat obžalovaný a v jeho prospěch i jeho blízké osoby a také státní zástupce. Lhůta pro podání odvolání činí 8 dnů od doručení rozsudku. Odvolání je možno podat z jakéhokoli důvodu a je možno uvést nové skutečnosti a důkazy.

153. Mimořádným opravným prostředkem je pak dovolání k Nejvyššímu soudu proti rozhodnutí soudu v druhém stupni.³⁵⁶ Dovolání lze již podat jen proti rozhodnutí ve věci samé (především odsuzující a zprošťující rozsudek, ale i odmítnutí odvolání). Dovolání může podat pouze obviněný nebo státní zástupce, a to ze zákonem vymezených důvodů vztahujících se především k vadám řízení, k právnímu posouzení věci a k dodržení trestních předpisů při ukládání sankcí. Lhůta pro podání dovolání činí 2 měsíce. Tento prostředek byl popsán v minulé zprávě.³⁵⁷

154. Mimořádnými opravnými prostředky jsou i stížnost pro porušení zákona a obnova řízení. Stížnost pro porušení zákona může ministr spravedlnosti podat u Nejvyššího soudu proti pravomocnému rozhodnutí soudu nebo státního zástupce, jímž byl porušen zákon nebo které bylo učiněno na podkladě vadného postupu řízení.³⁵⁸ Na podání tohoto opravného prostředku ovšem není právní nárok a je plně v pravomoci ministra spravedlnosti. Obnova řízení je pak mimořádný opravný prostředek v případě, že vyjdou najevo skutečnosti nebo důkazy soudu dříve neznámé, které by mohly odůvodnit jiné rozhodnutí o vině nebo trestu či jiném ukončení trestního řízení.³⁵⁹ Návrh může podat obviněný nebo státní zástupce a osoby, které ve prospěch obviněného můžou podat odvolání. Soud rozhodne následně o tom, zda povolí obnovu, a poté případně znovu rozhodne o celé věci.

³⁵¹ Zákon č. 40/2009 Sb., s účinností od 1. 1. 2010.

³⁵² § 26 odst. 4 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

³⁵³ § 26 odst. 3 téhož zákona.

³⁵⁴ § 93 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

³⁵⁵ Hlava šestnáctá trestního řádu (§ 245 a násl.).

³⁵⁶ Hlava sedmnáctá trestního řádu (§ 265a a násl.).

³⁵⁷ CCPR/C/CZE/2.

³⁵⁸ Hlava osmnáctá trestního řádu (§ 266 a násl.).

³⁵⁹ Hlava devatenáctá trestního řádu (§ 277 a násl.).

155. Pokud rozhodnutím v trestním řízení došlo k zásahu do ústavně zaručených základních práv a svobod, lze po vyčerpání ostatních prostředků ochrany podat stížnost k Ústavnímu soudu.³⁶⁰

Právo na odškodnění za nezákonné odsouzení (odst. 6)

156. Odškodnění za nezákonné odsouzení je typem odškodnění za nezákonné rozhodnutí soudu jako orgánu veřejné moci.³⁶¹ Systém je popsán v textu k čl. 2 (průtahy v soudním řízení) a čl. 9 odst. 5 (protiprávní omezení na svobodě). V případě soudního rozhodnutí platí, že pokud bylo na základě řádných či mimořádných opravných prostředků nebo ústavní stížnosti zrušeno či změněno pro nezákonnost, může se ten, komu byla tímto rozhodnutím způsobena škoda, domáhat její náhrady.³⁶² Lze se domáhat i náhrady nemajetkové újmy.³⁶³ Postižený podá žádost Ministerstvu spravedlnosti jako státnímu orgánu, v jehož kompetenci jsou soudy, a pokud není do 6 měsíců uspokojena, může se obrátit na soud.³⁶⁴ Zavinění obviněného se přitom nijak neposuzuje.

Princip ne bis in idem (odst. 7)

157. Princip ne bis in idem, tj. vyloučení znovutevření trestního stíhání po jeho pravomocném ukončení, je rovněž jedním ze základních principů trestního řízení na základě ústavního pořádku i podle trestního řádu.³⁶⁵ To ovšem nevylučuje důvodné použití výše uvedených mimořádných opravných prostředků.

Článek 15

Princip zákazu retroaktivity (odst. 1)

158. Zákaz retroaktivity v trestním řízení je nadále upraven v ústavním pořádku.³⁶⁶ Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější. Tento princip sleduje i nový trestní zákoník.³⁶⁷ Jestliže se zákon změnil během páchání činu, užije se zákona, který je účinný při dokončení jednání, kterým je čin spáchán. Při pozdějších změnách tohoto zákona se užije zákona nejmírnějšího. Čin je přitom spáchán v době, kdy pachatel nebo účastník konal nebo v případě opomenutí byl povinen konat. Není rozhodující, kdy následek nastane nebo kdy měl nastat.³⁶⁸ Pachateli lze přitom uložit vždy pouze takový druh trestu, který dovoluje uložit zákon účinný v době, kdy se o trestném činu rozhoduje.³⁶⁹ Podle přechodného ustanovení trest uložený přede dnem nabytí účinnosti zákona za čin, který již není trestným činem, popřípadě jeho nevykonaný zbytek, se nevykoná.³⁷⁰

³⁶⁰ Čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudě, ve znění pozdějších předpisů.

³⁶¹ Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů.

³⁶² § 7 a 8 zákona.

³⁶³ § 31a zákona.

³⁶⁴ § 14 a 15 zákona.

³⁶⁵ Čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod a § 11 odst. 1 písm. f), g) a h) trestního řádu.

³⁶⁶ Čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod.

³⁶⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

³⁶⁸ § 2 trestního zákoníku.

³⁶⁹ § 3 odst. 1 trestního zákoníku.

³⁷⁰ § 419 trestního zákona.

Trestání za čin trestný podle obecných právních principů uznaných mezinárodním společenstvím (odst. 2)

159. Trestnost zločinů proti lidskosti a dalších zločinů podle mezinárodního práva v užším smyslu, tj. genocidy a válečných zločinů, je zajištěna rovněž v novém trestním zákoníku.³⁷¹ Spolupráce s mezinárodními trestními soudy a tribunály je i nadále upravena tak, že se při ní přiměřeně použijí ustanovení o mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech s cizími státy, pokud byly tyto soudy ustaveny mezinárodní smlouvou, jejíž smluvní stranou je i Česká republika, anebo byly zřízeny rezolucí Rady bezpečnosti OSN podle Charty OSN.³⁷²

Článek 16

Právní subjektivita jednotlivce

160. Česká republika nadále přiznává právní subjektivitu každé fyzické osobě nacházející se na jejím území.³⁷³ Právní subjektivita jako způsobilost k právům a povinnostem vzniká narozením a zaniká smrtí fyzické osoby či jejím prohlášením za mrtvou. Způsobilost nabývat vlastními právními úkony práva a povinnosti a s nimi spojenou odpovědnost vzniká v plném rozsahu zletilostí, tj. dosažením věku 18 let, případně uzavřením manželství od 16 let. Nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.³⁷⁴ Stejně je upravena procesní způsobilost, když způsobilost být účastníkem řízení je vázána na právní subjektivitu a způsobilost jednat samostatně před soudem či jiným orgánem je vázána na způsobilost k právním úkonům.³⁷⁵

161. Právní subjektivita nemůže být v souladu s ústavním pořádkem nijak omezena. Naopak způsobilost k právním úkonům může být zcela nebo částečně omezena z důvodů trvalé duševní poruchy anebo závislosti na alkoholu či omamných prostředcích. Důvodem pro omezení či zbavení způsobilosti přitom rozhodně nesmí být např. kverulace či nadměrný počet podání vůči státním orgánům. Omezení se navíc musí týkat pouze soukromých práv (např. nakládání s majetkem) a nikoliv práv veřejných (např. právo obrátit se na soud). Ve svém rozhodnutí musí soud rovněž konkrétně určit, ve kterých právech je osoba omezena, přičemž musí přistupovat k lidské osobnosti a důstojnosti, jejichž součástí právní způsobilost je, maximálně šetrně a omezovat ji jen z důvodů ochrany osoby nebo společnosti a v minimální nutné míře. Následně jí musí ustanovit jako opatrovníka osobu blízkou či jinou vhodnou osobu, případně orgán obce, kde se omezovaná osoba zdržuje, jehož prostřednictvím bude osoba vykonávat práva, která nemůže vykonávat sama.³⁷⁶ Tento opatrovník přitom má povinnost práva a zájmy zastupované osoby efektivně hájit. Pokud tak nečiní, je soud povinen jej odvolat.³⁷⁷

³⁷¹ Hlava XIII (§ 400, § 401 a § 411 až § 418).

³⁷² § 375 odst. 2 až 5 trestního řádu. Jak bylo zmíněno v úvodu zprávy, Česká republika ratifikovala dne 21. 7. 2009 Římský statut Mezinárodního trestního soudu a v platnost pro ni vstoupil dne 1. 10. 2009. Vedle Mezinárodního trestního soudu se v současnosti jedná pouze o Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii a Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu a od 1. 7. 2012, resp. 1. 7. 2013 rovněž Mezinárodní zbytkový mechanismus pro trestní tribunály.

³⁷³ Čl. 5 Listiny základních práv a svobod.

³⁷⁴ § 7 – 9 občanského zákoníku.

³⁷⁵ § 19 a 20 občanského soudního řádu.

³⁷⁶ § 27 občanského zákoníku.

³⁷⁷ Viz nálezy Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 412/04, II. ÚS 303/05 a I. ÚS 557/09.

162. O omezení, zbavení a navrácení způsobilosti k právním úkonům rozhoduje soud v civilním řízení na základě šetření a posudků zdravotního stavu osoby a jejího výsledku, pokud jej vzhledem k jejímu zdravotnímu stavu může provést. Osoba omezovaná na způsobilosti může však vždy požádat o svůj výsledek. Rovněž se může dát zastoupit, pokud tak neučiní, je jí ustanoven opatrovník (blízka osoba nebo advokát). V řízení soud následně rozhodne, zda a v jakém rozsahu se způsobilost osoby k právním úkonům omezuje a jaké úkony případně osoba nemůže sama vykonávat. Soud může i rozhodnout, že upustí od doručení rozhodnutí, jestliže podle závěrů znaleckého posudku osoba není s to význam rozhodnutí pochopit. Pokud dojde ke změně zdravotního stavu, posoudí soud na návrh omezené osoby či jiných osob nebo i z úřední povinnosti důvodnost omezení či zbavení způsobilosti a případně jej změní či zruší.³⁷⁸ Počty zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům jsou uvedeny v příloze č. 11.

Článek 17

Právo na soukromí (odst. 1)

163. Právo na soukromí³⁷⁹ a jeho ochranu je rovněž garantováno ústavním pořádkem. Jeho součástí jsou rovněž ochrana soukromého a rodinného života a ochrana osobních údajů.³⁸⁰ Ústavně chráněno je rovněž obydlí³⁸¹ a listovní tajemství³⁸². Právo na soukromí a ochranu osobnosti je rozvedeno v občanském zákoníku. Ten stanoví, že do osobnostních práv nesmí být zasazeno jinak než se souhlasem dané osoby. Výjimkou jsou pouze zásahy ze strany orgánu veřejné moci, které jsou v souladu se zákonem (tzv. úřední licence), a využití některých osobnostních statků jako podobizny, obrazové snímky a obrazové či zvukové záznamy k účelům zpravodajským, vědeckým a uměleckým (tzv. zpravodajská, vědecká a umělecká licence). Takovéto využití ovšem nesmí být v rozporu s oprávněnými zájmy dané osoby.³⁸³ Specifickou úpravu ochrany osobních údajů jako informací o soukromí osoby obsahuje zákon o ochraně osobních údajů, který stanoví pravidla pro shromažďování a zpracování osobních údajů, právní tituly pro toto zpracování, povinnosti zpracovatelů a práva subjektů údajů v souladu s právem EU a mezinárodními úmluvami.³⁸⁴

164. Projevem úřední licence jsou různá oprávnění orgánů veřejné moci ke sběru a zpracovávání osobních údajů a jiným zásahům do soukromí. Nejintenzivnější zásahy s nejsilnějšími mantinely se odehrávají v rámci trestního řízení, činnosti Policie ČR a jiných bezpečnostních sborů a zpravodajských služeb.

³⁷⁸ § 186 – 191 občanského soudního řádu.

³⁷⁹ Čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Pojem soukromí je podle občanského zákoníku součástí ochrany osobnosti, která zahrnuje dále např. ochranu života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jména a projevy osobní povahy.

³⁸⁰ Čl. 10 Listiny základních práv a svobod.

³⁸¹ Čl. 12 Listiny základních práv a svobod.

³⁸² Čl. 13 Listiny základních práv a svobod.

³⁸³ § 12 občanského zákoníku.

³⁸⁴ Zákon č. 101/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů, směrnice Evropského parlamentu a Rady 95/46/ES ze dne 24. října 1995 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a Úmluva o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat publikována pod č. 115/2001 Sb.m.s.

165. Policie ČR jako orgán činný v trestním řízení může na základě povolení soudce vykonat domovní prohlídku či prohlídku jiných neveřejných prostor a pozemků na základě důvodného podezření, že se zde nachází věc nebo osoba důležitá pro trestní řízení. V závažných případech nutnosti ochrany života nebo zdraví nebo odvrácení závažného ohrožení může vstoupit do těchto prostor i bez předchozího povolení. Vlastníka nebo uživatele prostor musí policie předem vyslechnout a umožnit mu být přítomen prohlídce spolu s další nezúčastněnou osobou. Osobní prohlídku lze provádět rovněž pouze na základě povolení soudu nebo státního zástupce v přípravném řízení, jinak pouze v neodkladných případech nebo u osob přistižených při činu, zadržovaných, zatčených nebo umístěovaných do vazby za účelem zjištění, zda u sebe nemají zbraň či jinou nebezpečnou věc. Před provedením osobní prohlídky je osoba rovněž vyslechnuta. Prohlídku provádí vždy osoba stejného pohlaví.³⁸⁵

166. Policie může provádět v trestním řízení rovněž tělesnou prohlídku za účelem zjištění, zda jsou na těle stopy nebo následky trestného činu. Prohlídku může provádět lékař nebo osoba stejného pohlaví. Lékař nebo odborný zdravotnický pracovník může rovněž osobě odebrat krev nebo provést jiný potřebný lékařský úkon, který není spojen s nebezpečím pro její zdraví, a to včetně odběru biologického materiálu, který není spojen se zásahem do její tělesné integrity. V případě obviněného či podezřelého může být tento zásah proveden i bez jeho souhlasu a jeho odpor může být se souhlasem státního zástupce i přiměřeně překonán. Odpor nemůže být překonáván v případě odběru krve či zásahu do tělesné integrity.³⁸⁶

167. Policejní orgán může v trestním řízení rovněž otevírat a zaměňovat poštovní zásilky, je-li nutno zjistit jejich obsah k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Povolení opět vydává soudce nebo státní zástupce v přípravném řízení. Bez povolení může policie zásilku pouze pozdržet na maximálně 3 dny a pokud povolení do té doby nedostane, musí zásilku propustit. Vydanou zásilku může otevřít jen soudce či s jeho povolením státní zástupce nebo policejní orgán. Po zjištění požadovaných skutečností se zásilka odevzdá adresátovi, pokud by to neohrozilo trestní stíhání. V tom případě se zásilka založí do spisu a adresát je pokud možno seznámen s jejím obsahem. Zásilku obsahující zbraně, drogy, padělané peníze či jiné nebezpečné věci, věci určené ke spáchání trestného činu, anebo věci pocházející z trestné činnosti může soud nebo s jeho souhlasem státní zástupce zaměnit za jinou.³⁸⁷

168. Vážným zásahem do soukromí je odposlech a záznam telekomunikačního provozu. Nařídit odposlech telekomunikačního provozu může soud v trestním řízení pro zvlášť závažný zločin nebo pro úmyslný trestný čin, k jehož stíhání zavazuje vyhlášená mezinárodní smlouva, pokud lze důvodně předpokládat, že jím budou získány významné skutečnosti pro trestní řízení a nelze-li sledovaného účelu dosáhnout jinak nebo podstatně ztíženě. Za žádných podmínek nelze ovšem provádět odposlech a záznam komunikace mezi obhájcem a obviněným.³⁸⁸ Maximální doba soudního povolení jsou 4 měsíce, tato doba může být v důvodných případech prodloužena o další 4 měsíce. Policie je povinna neustále vyhodnocovat nutnost a důvodnost odposlechu a pokud důvody odpadnou, musí jej okamžitě

³⁸⁵ § 82 – 85c trestního řádu. Původně mohl prohlídku jiných prostor povolovat i státní zástupce, ale Ústavní soud toto jeho oprávnění zrušil, neboť i v těchto prostorách podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva může probíhat soukromý život osoby a měl by tudíž požívat stejné ochrany. Viz nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 3/09 publikován pod č. 219/2010 Sb.

³⁸⁶ § 114 trestního řádu.

³⁸⁷ § 86 – 87c trestního řádu.

³⁸⁸ Případně získané záznamy této komunikace musí být zničeny a skutečnosti z nich zjištěné nesmí být v trestním řízení nijak použity.

ukončit. Ve výjimečných případech může policie provádět odposlech i bez povolení soudu se souhlasem uživatele odposlouchávané stanice.³⁸⁹ Záznamy komunikace musí být vždy chráněny před neoprávněným zneužitím. Maximální doba uložení záznamů činí 3 roky od pravomocného ukončení trestního řízení.³⁹⁰ Podobná úprava platí v případě údajů o uskutečněném telekomunikačním provozu, jsou-li tyto údaje nutné k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení.³⁹¹

169. Policie může v trestním řízení rovněž provádět tajné sledování spojené s pořizováním záznamů pohybu a chování osoby. Toto sledování může povolit státní zástupce a v případech zásahu do nedotknutelnosti obydlí, listovního tajemství nebo zjišťování obsahu jiných písemností a záznamů uchovávaných v soukromí soud. Sledování se povoluje maximálně na 6 měsíců s možností prodloužení na dalších 6 měsíců. Záznamy neobsahující skutečnosti důležité pro trestní řízení je nutné okamžitě zničit.

170. Policie ČR nebo obecní policie mohou mimo trestní řízení v neodkladných případech vstupovat do obydlí, jiného prostoru nebo na pozemek bez souhlasu jeho uživatele v případech nezbytných pro ochranu života nebo zdraví osob anebo pro odvrácení závažného ohrožení majetku, veřejného pořádku a bezpečnosti.³⁹²

171. Za účelem zjištění totožnosti osoby může policista získat potřebné informace snímáním daktyloskopických otisků, zjišťováním tělesných znaků, měřením těla, pořizováním obrazových, zvukových a jiných záznamů a odebíráním biologických vzorků umožňujících získání informací o genetickém vybavení, pokud její totožnost nelze zjistit jinak. Je přitom oprávněn překonat její odpor, avšak nesmí dojít k zásahu do tělesné integrity osoby. Získané vzorky obsahující osobní údaje je povinen ihned po zjištění totožnosti zničit.³⁹³ Snímat daktyloskopické otisky, zjišťovat tělesné znaky, provádět měření těla, pořizovat obrazové, zvukové a obdobné záznamy a odebírat biologické vzorky umožňující získání informací o genetickém vybavení může policista i za účelem budoucí identifikace u osob obviněných ze spáchání úmyslného trestného činu, osob ve výkonu trestu odnětí svobody za spáchání úmyslného trestného činu, osob v ochranném léčení nebo zabezpečovací detenci, nebo osob nalezených, po nichž bylo vyhlášeno pátrání a které nemají plnou způsobilost k právním úkonům. Při tom rovněž může překonat případný odpor osoby.³⁹⁴ Získané údaje policie zlikviduje, jakmile nejsou již nezbytné pro účely předcházení, vyhledávání nebo odhalování trestné činnosti anebo stíhání trestných činů nebo zajišťování bezpečnosti České republiky, veřejného pořádku nebo vnitřní bezpečnosti.³⁹⁵

172. Policie mimo trestní řízení nemůže provádět odposlechy, ale může získávat v nezbytném rozsahu provozní a lokalizační údaje týkající se elektronické komunikace v případech pátrání po hledané nebo pohřešované osobě anebo za účelem předcházení a

³⁸⁹ Jde o řízení o trestných činech obchodování s lidmi, svěřením dítěte do moci jiného, omezování osobní svobody, vydírání, únosu dítěte a osoby stížené duševní poruchou, násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci nebo nebezpečného vyhrožování.

³⁹⁰ § 88 trestního řádu.

³⁹¹ § 88a trestního řádu.

³⁹² § 40 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů, a § 16 zákona č. 553/1991 Sb., obecní policii, ve znění pozdějších předpisů.

³⁹³ § 63 zákona o Policii ČR.

³⁹⁴ Podle stanoviska pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS st-30/10 publikovaného pod č. 439/2010 Sb. se u těchto úkonů nejedná o výrazné zásahy do fyzické integrity a tudíž o nepřipustný zásah do osobnostních práv jedince.

³⁹⁵ § 65 zákona o Policii ČR.

odhalování konkrétních hrozeb v oblasti terorismu.³⁹⁶ Policie ČR i obecní policie mohou v nezbytných případech pořizovat zvukové, obrazové nebo jiné záznamy osob a věcí nacházejících se na místech veřejně přístupných a za tímto účelem mohou zřizovat i stálé automatické technické systémy, o jejichž existenci jsou ovšem povinny informovat. Mohou pořizovat i záznamy o průběhu úkonu.³⁹⁷

173. Zpravodajské služby (Bezpečnostní informační služba a Vojenské zpravodajství) mohou se souhlasem soudu provádět odposlechy a pořizovat obrazové a zvukové či jiné záznamy o pohybu a chování osob, pokud odhalování a dokumentování sledovaných nelze zajistit jinak. Přitom nesmí zasahovat do práv a svobod občanů nad nezbytně nutnou míru. Povolení je vydáno na dobu maximálně 3 měsíců a provádění odposlechů a pořizování záznamů je pod soudní kontrolou.³⁹⁸

Ochrana soukromí (odst. 2)

Soudní ochrana

174. Základním prostředkem soudní ochrany je nadále civilní soudní žaloba na ochranu osobnosti. Tou se poškozená osoba může domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do jejích práv, aby byly odstraněny jejich následky a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění včetně případné náhrady nemajetkové újmy v penězích. Po smrti dotčené osoby se tohoto práva mohou domáhat i její manžel nebo partner³⁹⁹ a děti, a není-li jich, její rodiče.⁴⁰⁰ Ústavní soud se ve sledovaném období zabýval i otázkou náhrady nemajetkové újmy pozůstalých způsobené úmrtím blízké osoby.⁴⁰¹ Úmrtí může pro pozůstalé znamenat utrpení hmotné škody (náklady na pohřeb, ztráta živitele apod.) i nemajetkové újmy. Definice škody podle občanského zákoníku totiž nezahrnuje i nemajetkovou újmu, ale pouze skutečnou majetkovou škodu a ušlý zisk.⁴⁰² Proto se náhrady této újmy nelze domáhat v řízení o náhradě škody, ale právě v řízení na ochranu osobnosti, neboť způsobení úmrtí osoby je zásahem do osobnostních práv pozůstalých a do jejich soukromého a rodinného života.

175. V úpravě odposlechů v trestním řízení došlo k významné změně v roce 2008.⁴⁰³ Nově má odposlouchávaná osoba právo být následně informována o odposlechu a jeho trvání. Současně je poučena o právu podat ve lhůtě 6 měsíců návrh Nejvyššímu soudu na přezkoumání skutečností, které vedly k povolení odposlechu. Na základě výroku soudu, že byl porušen zákon, pak taková osoba má možnost domáhat se finančního zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu. Informace se neposkytne pouze pokud je to v zájmu veřejné bezpečnosti, předcházení zločinnosti, ochrany zdraví, nebo ochrany práv a svobod jiných.

³⁹⁶ § 66 odst. 3, § 68 odst. 2 a § 71 písm. a) zákona o Policii ČR. Viz rovněž směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/24/ES o uchovávání údajů vytvářených nebo zpracovávaných v souvislosti s poskytováním veřejně dostupných služeb elektronických komunikací nebo veřejných komunikačních sítí a o změně směrnice 2002/58/ES.

³⁹⁷ § 62 zákona o Policii ČR a § 24b zákona o obecní policii.

³⁹⁸ § 8 a násl. zákona č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě, ve znění pozdějších předpisů, a § 8 a násl. zákona č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství, ve znění pozdějších předpisů.

³⁹⁹ Partnerem je míněn registrovaný partner v partnerství osob stejného pohlaví.

⁴⁰⁰ § 13 a 15 občanského zákoníku.

⁴⁰¹ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 16/04 publikován pod č. 265/2005 Sb.

⁴⁰² § 442 odst. 1 občanského zákoníku. V § 444 odst. 3 navíc občanský zákoník stanoví pevné jednorázové částky pro pozůstalé. Pokud tyto částky nedostačují, je možno se domáhat vyšší náhrady právě žalobou na ochranu osobnosti kvůli zásahu do soukromého a rodinného života.

⁴⁰³ Zákon č. 177/2008 Sb., s účinností od 1.7.2008.

176. V případě trvalého nebo opakovaného zásahu orgánu veřejné moci lze využít i žaloby v soudním řízení správním, kterou se lze domáhat ukončení zásahu a navrácení původního stavu.⁴⁰⁴ Pokud proti zásahu orgánu veřejné moci do soukromí neexistuje specifický opravný prostředek, je možno podat ústavní stížnost proti zásahu orgánu veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod.⁴⁰⁵ Následně se pak lze domáhat od státu odškodnění za nezákonné rozhodnutí či nesprávný úřední postup.

Správní ochrana

177. Nezávislým správním orgánem na ochranu soukromí je Úřad pro ochranu osobních údajů (dále jen „Úřad“). Úřad provádí dozor nad dodržováním povinností při zpracování osobních údajů, přijímá podněty a stížnosti na porušení těchto povinností, projednává přestupky a jiné správní delikty a uděluje pokuty a poskytuje konzultace v oblasti ochrany osobních údajů.⁴⁰⁶ Inspektoři Úřadu provádí kontroly a na jejich základě mohou ukládat opatření k nápravě vadného stavu.⁴⁰⁷ Úřad zveřejňuje na svých stránkách každoroční výroční zprávy⁴⁰⁸ a rovněž svá stanoviska k otázkám zpracování osobních údajů a vyjádření k problémům z praxe.⁴⁰⁹ Je nutno podotknout, že Úřad ukládá pouze veřejnoprávní sankce a nápravná opatření, soukromoprávní sankce v podobě zákazu pokračování v zásahu do osobnostních práv, navrácení v původní stav či uložení zaplacení náhrady nemajetkové újmy mohou uložit pouze soudy.

178. Ve sledovaném období se Úřad zabýval výrazně problematikou kamerových systémů zpracovávajících osobní údaje, neboť tyto systémy se ve společnosti stávají stále dostupnějšími a rozšířenějšími. K této otázce vydal několik stanovisek, kde připomněl, že provozování kamerového systému se záznamem je zpracováním osobních údajů a na provozovatele proto plně dopadají povinnosti správců podle zákona o ochraně osobních údajů. Správce tedy musí určit účel zpracování v souladu se zákonem a systém provozovat tak, aby tento účel byl naplňován a zároveň nebyl překračován, osobní údaje nebyly shromažďovány mimo tento účel a nebyly uchovávány poté, co již nejsou nutné k dosažení daného účelu. Provoz systému (počet kamer, jejich zaměření v čase a prostoru apod.) tudíž nesmí do práv subjektů údajů zasahovat více, než je k dosažení jeho legitimního účelu nezbytně nutno. Správce o provozu systému musí rovněž informovat sledované osoby a zajistit jim jejich právo na přístup k údajům, na informace o jejich zpracování, na jejich opravu, blokaci či vymazání, stejně jako musí zajistit řádné zabezpečení zpracování.⁴¹⁰ Ve svých stanoviscích se Úřad rovněž pokusil stanovit pravidla pro provoz kamerových systémů v určitých konkrétních situacích jako bytové domy⁴¹¹, školy⁴¹², pracoviště⁴¹³, veřejné prostory

⁴⁰⁴ § 82 a násl. soudního řádu správního.

⁴⁰⁵ Čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudě, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰⁶ § 29 odst. 1 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰⁷ § 40 odst. 1 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰⁸ <http://uoou.cz/uoou.aspx?menu=159&lang=en>.

⁴⁰⁹ <http://uoou.cz/uoou.aspx?menu=22&lang=en>.

⁴¹⁰ Viz stanovisko č. 1/2006 Provozování kamerového systému z hlediska zákona o ochraně osobních údajů <http://uoou.cz/uoou.aspx?menu=22&loc=570&lang=en> a stanovisko č. 6/2009 Ochrana soukromí při zpracování osobních údajů <http://uoou.cz/uoou.aspx?menu=22&loc=748&lang=en>.

⁴¹¹ Stanovisko č. 1/2008 Umístění kamerových systémů v bytových domech

<http://uoou.cz/uoou.aspx?menu=22&loc=575&lang=en>.

⁴¹² Vyjádření a doporučení ÚOOÚ k možnosti instalovat kamerový systém v prostorách školy

http://uoou.cz/files/vyjadreni_a_doporuceni_uoou.pdf.

⁴¹³ Stanovisko č. 2/2009 Ochrana soukromí zaměstnanců se zvláštním zřetelem k monitoringu pracoviště

http://uoou.cz/files/stanovisko_2009_2.pdf.

v obcích⁴¹⁴ apod. Vyjádřil se i k využívání dalších typů moderních technologií jako čipové karty, biometrická identifikace, monitorování využívání internetové komunikace, publikace fotografií, obrazových a zvukových záznamů osobních údajů na internetu atd.⁴¹⁵

Trestněprávní ochrana

179. Trestný čin neoprávněného nakládání s osobními údaji⁴¹⁶ je v trestním zákoníku nově formulován tak, aby jeho znění pokrylo všechny osobní údaje, které byly shromážděny nejen v souvislosti s výkonem veřejné správy, ale celé veřejné moci (např. soudnictví apod.). Trestní zákoník rovněž chrání osobní údaje, které pachatel získal v souvislosti s výkonem svého povolání, zaměstnání nebo funkce, před jejich neoprávněným zveřejněním, sdělením nebo zpřístupněním třetí osobě. Porušení tajemství dopravovaných zpráv se v souvislosti s rozvojem počítačových sítí nevztahuje jen na poštovní zásilky a elektronické zprávy, ale i na porušení tajemství při neveřejném přenosu počítačových dat.⁴¹⁷ Trestní zákoník zavádí novou skutkovou podstatu trestného činu porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí, která postihuje pachatele, který neoprávněně poruší tajemství listiny nebo jiné písemnosti, fotografie, filmu nebo jiného záznamu, počítačových dat anebo jiného dokumentu uchovávaného v soukromí jiného tím, že je zveřejní, zpřístupní třetí osobě nebo je jiným způsobem použije.⁴¹⁸ Porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí tak doplňuje ochranu soukromých písemností podle ústavního pořádku.⁴¹⁹ Toto ustanovení se týká písemností osobní i profesní povahy, což je i v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva. Trestný čin porušování domovní svobody⁴²⁰ byl převzat pouze s drobnými formulačními úpravami. Nový trestným činem je nebezpečné pronásledování (stalking), které také směřuje proti zasahování do soukromí osob.⁴²¹

Ochrana podle mediálních zákonů

180. Zákony upravující činnost tištěných médií, rozhlasu a televize umožňují osobě, o které bylo v těchto médiích uveřejněno tvrzení dotýkající se jejího jména, cti, důstojnosti, dobré pověsti nebo soukromí, aby na jeho vydavateli či provozovateli požadovala uveřejnění přiměřené odpovědi uvádějící zveřejněné tvrzení na pravou míru nebo jej doplňující či zpřesňující.⁴²² Rovněž pokud bylo v těchto médiích uveřejněno sdělení o trestním řízení nebo o řízení ve věcech přestupků nebo správních deliktů vedeném proti osobě, kterou lze podle tohoto sdělení ztotožnit, má tato osoba právo požadovat na vydavateli či provozovateli uveřejnění informace o konečném výsledku řízení jako dodatečné sdělení.⁴²³ Žádost musí být

⁴¹⁴ Vyjádření Úřadu k možnosti obcí provozovat kamerový systém se záznamem na veřejných prostranstvích <http://uoou.cz/uoou.aspx?menu=14&loc=341> a k problematice provozu webových kamer přenášejících obraz na veřejně přístupné webové stránky z hlediska zákona o ochraně osobních údajů <http://uoou.cz/uoou.aspx?menu=14&loc=510>.

⁴¹⁵ Stanovisko č. 8/2006 K využívání elektronických karet <http://uoou.cz/uoou.aspx?menu=22&loc=573&lang=en>, stanovisko č. 3/2009 Biometrická identifikace nebo autentizace zaměstnanců http://uoou.cz/files/stanovisko_2009_3.pdf.

⁴¹⁶ § 178 trestního zákona a § 180 nového trestního zákoníku.

⁴¹⁷ § 239 a 240 trestního zákona a § 182 trestního zákoníku.

⁴¹⁸ § 183 trestního zákoníku.

⁴¹⁹ Čl. 13 Listiny základních práv a svobod.

⁴²⁰ § 238 trestního zákona a § 178 nového trestního zákoníku.

⁴²¹ § 354 trestního zákoníku.

⁴²² § 10 zákona č. 46/2000 Sb., tiskový zákon, ve znění pozdějších předpisů a § 35 zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů.

⁴²³ § 11 zákona č. 46/2000 Sb., tiskový zákon, ve znění pozdějších předpisů a § 36 zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů.

vydavatelé nebo provozovateli doručena do 30 dnů od uveřejnění napadané informace nebo od právní moci konečného rozhodnutí ve věci. Následně musí provozovatel nebo vydavatel tuto informaci zveřejnit do 8 dnů či v nejbližším možném jiném termínu. Pokud tak neučiní, může se oprávněná osoba domáhat zveřejnění soudně do 15 dnů od uplynutí lhůty pro zveřejnění. Po smrti oprávněné osoby přísluší tato práva jejímu manželovi a dětem, a není-li jich, jejím rodičům. Zveřejnění přitom nesmí být v rozporu se zákonem nebo dobrými mravy a nesmí samozřejmě zasáhnout do práv jiné osoby. V takovém případě odpověď nebo dodatečné sdělení zveřejněny být nemusí.⁴²⁴

Článek 18

Náboženská svoboda (odst. 1, 2 a 3)

181. Situace ohledně náboženské svobody se v České republice výrazně nezměnila. Ústavní pořádek garantuje svobodu svědomí, náboženství i vyznání a samosprávu církví a náboženských společností. Svoboda vyznání v sobě implikuje i zákaz vnucování vyznání a náboženské víry.⁴²⁵ Novela zákona o církvích a náboženských společnostech⁴²⁶ od roku 2006 nově upravila evidenci církevních právnických osob, které registrované církve a náboženské společnosti zřizují jako součást své struktury (typicky se jedná např. o farnosti, řeholní řády, charity apod.).⁴²⁷ Tato novela byla od samého počátku kritizována církvemi i určitou částí politického spektra a skupina senátorů podala Ústavnímu soudu návrh na její zrušení. Navrhovatelé vyslovili podezření, že přijetí napadené novely omezí náboženské svobody jejich protiústavně restriktivním výkladem. Ústavní soud však návrh zamítl.⁴²⁸ Provedené změny zákona byly v souladu s ústavními garancemi autonomie církví a náboženských společností. Respekt k principu autonomie církví a náboženských společností při vzniku právnických osob lze spatřovat především v zásadě, že evidence bude provedena vždy, splní-li orgán registrované církve či náboženské společnosti zákonné podmínky, které Ústavní soud pokládá za objektivní a rozumné. Určitá omezení autonomie církví a náboženských společností jsou vyvažována jiným ústavně relevantním zájmem, jenž představuje ochrana práv třetích osob, resp. princip právní jistoty. Zákonný proces a podmínky vzniku právnických osob založených z vnitřních poměrů registrovaných církví a náboženských společností nevybočuje z požadavků proporcionality. Nově registrované církve a náboženské společnosti jsou uvedeny v příloze č. 12.

Trestněprávní ochrana

182. U trestného činu omezování svobody vyznání⁴²⁹ je podle nového trestního zákoníku trestné i jednání činěno jen pohrůzkou jiné než těžké újmy, neboť omezování svobody vyznání jako jednoho ze základních lidských práv se v praxi děje i „subtilnějšími“ metodami než fyzickým násilím či jeho hrozbou. Různé formy psychologického nátlaku jsou typické např. pro činnost patologických sekt, přičemž si lze rovněž představit takový nátlak omezující právo na vyznání v zařízeních, v nichž je omezena osobní svoboda (věznice, diagnostické ústavy nebo ústavy pro výkon zabezpečovací detence apod.).

⁴²⁴ § 12 – 15 zákona č. 46/2000 Sb., tiskový zákon, ve znění pozdějších předpisů a § 37 – 40 zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů.

⁴²⁵ Čl. 16 Listiny základních práv a svobod.

⁴²⁶ Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech.

⁴²⁷ Zákon č. 495/2005 Sb., s účinností od 23.12.2005.

⁴²⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 2/06 publikován pod č. 10/2008 Sb.

⁴²⁹ § 176 trestního zákoníku.

183. Zrušením povinné vojenské služby a profesionalizací armády ústavně zaručené právo odepřít vojenskou službu přestalo být využíváno.

Svobodná volba náboženské výchovy dětí (odst. 4)

184. Situace ohledně zákonných podmínek výuky náboženství na státních školách se ve sledovaném období nezměnila. Svoboda vyznání se samozřejmě vztahuje i na výchovu dětí jejich rodiči.

Článek 19

Svoboda slova a možnost jejího omezení

185. Svoboda projevu je jedním z ústavně zaručeným práv⁴³⁰, které se často střetává s jinými základními právy a svobodami a veřejnými zájmy, které mohou dané právo omezovat, především právem na ochranu soukromí⁴³¹ a s veřejným zájmem na zákazu propagace rasové, náboženské či jiné nenávisti a nesnášenlivosti.⁴³² Z tohoto důvodu je následující část zprávy zaměřena především na svobodu projevu a její odůvodnitelná omezení.

Právní úprava médií

186. V České republice došlo ve sledovaném období k postupnému zavedení digitálního vysílání.⁴³³ Tento technologický pokrok kromě technických výhod přináší zejména možnosti rozšíření nabídky obsahu a přístupu k informacím. V květnu 2010 byl přijat nový zákon o audiovizuálních mediálních službách na vyžádání týkající se především mediálních služeb na internetu.⁴³⁴ Poskytovatel služby je povinen zajistit, aby jeho služby nepodněcovaly k nenávisti z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.⁴³⁵ Poskytovatel je dále povinen zajistit, aby nezletilé osoby neměly běžně možnost vidět nebo slyšet obsah služeb, který může vážně narušit jejich fyzický, psychický nebo mravní vývoj.⁴³⁶ Dohledovým orgánem audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání je Rada pro rozhlasové a televizní vysílání.

187. Ochrana zdroje a obsahu informací je nadále součástí mediálních zákonů.⁴³⁷ K této problematice se Ústavní soud vyjádřil ve smyslu, že pokud novinář poskytne orgánům činným v trestním řízení dostatek konkrétních informací o trestném činu, na jejichž základě bude možné zahájit trestní řízení, přičemž však s odkazem na ochranu svého zdroje neuvede jeho totožnost, nelze to považovat za odpírání poskytnutí vysvětlení a stíhat pořádkovou pokutou.⁴³⁸

⁴³⁰ Čl. 17 Listiny základních práv a svobod.

⁴³¹ Čl. 10 Listiny základních práv a svobod.

⁴³² Čl. 17 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

⁴³³ Zákon č. 304/2007 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přechodem na digitální vysílání.

⁴³⁴ Zákon č. 132/2010 Sb.

⁴³⁵ § 6 odst. 2 zákona. Podobné omezení je obsaženo i v § 32 odst. 1 písm. c) a h) zákona č. 231/2001, o rozhlasovém a televizním vysílání, ve znění pozdějších předpisů.

⁴³⁶ § 6 odst. 3 zákona.

⁴³⁷ § 16 zákona č. 46/2000 Sb., tiskový zákon, ve znění pozdějších předpisů a § 41 zákona č. 231/2001, o rozhlasovém a televizním vysílání, ve znění pozdějších předpisů.

⁴³⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 394/04.

Omezení svobody slova

188. Trestný čin pomluvy⁴³⁹ byl přes určité pochybnosti převzat do nového trestního zákoníku. Podstatou tohoto trestného činu je ochrana vážnosti a cti osoby proti úmyslnému sdělování nepravdivých skutečností, které jsou způsobilé značnou měrou ohrozit její vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit ji v zaměstnání, narušit její rodinné vztahy nebo způsobit jí jinou vážnou újmu. Jak ve své judikatuře dovodil Nejvyšší soud, nepravdivost informace musí být v řízení plně prokázána, a to orgány činnými v trestním řízení. Obžalovaný naopak nesmí být nucen prokazovat pravdivost svých tvrzení či dokonce odsuzován za tvrzení pouze nedoložená či neprokázaná.⁴⁴⁰ Počty trestních řízení ohledně tohoto trestného činu jsou uvedeny v příloze č. 13.

189. V roce 2009 došlo k novelizaci úpravy zpřístupňování informací o trestním řízení.⁴⁴¹ Primárním cílem vládní novely bylo více chránit osobnost a soukromí oběti trestného činu vzhledem k jejímu věku nebo povaze spáchaného činu, neboť je mnohdy sekundárně poškozována uváděním detailních informací o své osobě, rodině a soukromí a spáchaném trestném činu. Novela proto omezila okruh informací poskytovaných veřejnosti o oběti trestného činu a zakázala zveřejňování jejích osobních údajů, fotografií či obrazových záznamů. Okruh takto zvýšeně chráněných obětí byl omezen na nezletilé a oběti trestných činů zasahujících do osobnostní integrity nebo do osobních práv.⁴⁴² Za porušení zákazu zveřejnění informací o oběti trestného činu hrozila pokuta až do výše 1 milionu Kč. Cílem novely nebyla perzekuce médií, ale zajištění ochrany zranitelných obětí.

190. V Poslanecké sněmovně byla novela v několika směrech změněna. Byl zakotven i trestní postih neoprávněného zveřejnění údajů o oběti trestného činu v případě, že takové zveřejnění způsobí vážnou újmu na jejích právech nebo oprávněných zájmech. Rozšířen byl i okruh informací, které není možno zveřejňovat. Orgánům činným v trestním řízení bylo v průběhu přípravného řízení zakázáno zveřejňovat informace z trestního řízení umožňující zjištění totožnosti nejen oběti trestného činu, ale i podezřelého a obviněného, zúčastněné osoby a svědka. Byl stanoven i všeobecný zákaz zveřejnění informací pocházejících ze záznamu o odposlechu, pokud nebyly použity jako důkaz v řízení před soudem. Za porušení zákazu je možné uložit pokutu do 5 milionů Kč, a pokud zveřejnění způsobí vážnou újmu na právech dané osoby, přichází v úvahu i trestní postih.

191. Zákon ovšem nevzal v potaz všechny reálné situace. V určitých případech bude naopak ve veřejném zájmu informaci zveřejnit (např. veřejně činná osoba je podezřelá z trestného činu). V tom případě pak nastoupí poměrování dvou ústavně chráněných práv – práva na informace a práva na ochranu soukromí. V případě, že zveřejnění informací je natolik ve veřejném zájmu, že by právo na informace převážilo právo na ochranu soukromí, by chyběla protiprávnost zveřejnění a ten, kdo informaci zveřejnil, by neměl být postižen.⁴⁴³ Problém je, že zákon sám nedává soudu možnost konkrétní případ s ohledem na veřejný zájem posoudit a tím provést poměrování jednotlivých práv. Vláda proto připravila novelu

⁴³⁹ § 206 trestního zákona a § 184 trestního zákoníku.

⁴⁴⁰ Viz např. usnesení Nejvyššího soudu č.j. 7 Tdo 608/2008.

⁴⁴¹ Zákon č. 52/2009 Sb.

⁴⁴² Šlo o trestné činy kuplířství, šíření pornografie, trestné činy proti rodině a mládeži, trestné činy proti životu a zdraví a trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti.

⁴⁴³ Judikatura Ústavního soudu v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva stanoví v případě osob veřejně činných širší práva na informace o jejich veřejném životě a jednání a na hodnocení a kritiku tohoto jednání. Viz nálezy sp. zn. I. ÚS 367/03, I. ÚS 453/03 či. IV. ÚS 23/05.

trestního řádu, která by měla úpravu zveřejňování informací z trestního řízení zpřesnit a upravit.⁴⁴⁴ Zákon má výslovně umožnit zveřejnění informací z trestního řízení, je-li to ve veřejném zájmu, který převáží nad zájmem na ochranu soukromí dotčené osoby. Otázku, zda veřejný zájem převáží nad právem na ochranu soukromí, je zapotřebí zkoumat v každém konkrétním případě.⁴⁴⁵ V konečné instanci bude toto posouzení provádět nezávislý a nestranný soud. Zvýšená ochrana před sekundární viktimizací má být omezena pouze na ty případy, kdy je skutečně důvodná, aby nedocházelo k přílišnému zásahu do ústavně garantovaného práva veřejnosti na informace. Zachovává se zvýšená ochrana všech poškozených mladších 18 let z důvodu jejich zvláštní zranitelnosti. Zletilým poškozeným se přiznává zvýšená ochrana s ohledem na povahu trestného činu⁴⁴⁶ či zvláštní zranitelnost poškozených⁴⁴⁷ a rovněž se přiznává ochrana i osobám pozůstalým po obětech trestných činů, které mohou být značně traumatizovány⁴⁴⁸.

192. Ústavní soud rozhodoval opakovaně o stížnostech provozovatelů vysílání proti rozhodnutím Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, kterými byly těmto provozovatelům uloženy pokuty za odvysílání pořadů ohrožujících mravní vývoj dětí a mládeže, a proti následným soudním rozhodnutím, kterými byly tyto pokuty potvrzeny.⁴⁴⁹ Ústavní soud uvedené stížnosti odmítl s tím, že těmito rozhodnutími nedošlo k porušení svobody projevu a k ústavně zakázané cenzuře, neboť uvedená omezení sledovala legitimní cíl ochrany mravní výchovy mládeže a byla přiměřená.

Právo na informace (odst. 2)

193. Zákon o svobodném přístupu k informacím byl v roce 2006 rozsáhle novelizován.⁴⁵⁰ Došlo ke zpřesnění pojmů a postupů. Vedle odvolání proti rozhodnutí o poskytnutí informace může žadatel podat i stížnost na postup při vyřizování své žádosti. Povinné subjekty mají určité informace zpřístupňovat předem na internetu.⁴⁵¹ Rovněž mají zpřístupnit i již poskytnuté informace, což může být i v jejich prospěch, neboť pak nemusí odpovídat na stejné dotazy. Informace mohou zpřístupnit i skrze Portál veřejné správy, kde je možno na jednom místě najít informace většiny povinných subjektů.⁴⁵² Upřesnila se i ochrana osobních údajů při zpřístupňování informací. Naopak se mezi povinné informace zahrnují i informace o příjemcích veřejných prostředků (např. příjemci dotací a subvencí). Nejvyšší správní soud mezi tyto případy zahrnul i odpuštění daňových nedoplatků finančními úřady.⁴⁵³ Příjmy z daní jsou součástí veřejných financí a splatná daň či její příslušenství jsou pak nepochybně součástí majetkových práv státu, tj. veřejných prostředků. Prominutí zaplacené či jen splatné daně či jejího příslušenství je proto nutno považovat za poskytnutí veřejných prostředků navíc na základě volného uvážení správního orgánu.

⁴⁴⁴ Zákon je v současnosti projednáván Poslaneckou sněmovnou (sněmovní tisk č. 231).

⁴⁴⁵ Zejména je třeba posuzovat sledovaný účel zveřejnění, způsob zveřejnění, jakož i zveřejněním dosažený či předpokládaný účinek.

⁴⁴⁶ Zejména trestné činy v sexuální oblasti, jež mají difamující charakter, nebo trestné činy, kterými je oběti způsobeno závažné zranění.

⁴⁴⁷ Zejména trestné činy vůči těhotné ženě, osobě svěřené do péče či jinak bezmocné.

⁴⁴⁸ Např. trestné činy vražda nebo zabití.

⁴⁴⁹ Viz usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1110/09, I. ÚS 1171/09, I. ÚS 1408/09 nebo I. ÚS 1928/09.

⁴⁵⁰ Zákon č. 61/2006 Sb.

⁴⁵¹ Příkladem jsou vlastní právní předpisy vydávané v rámci jejich působnosti nebo seznamy hlavních dokumentů koncepční, strategické a programové povahy.

⁴⁵² Portál je přístupný na adrese http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/place.

⁴⁵³ Rozsudek ze dne 1. 6. 2010, čj. 5 As 64/2008-155, publikován pod č. 2109/2010 Sb. NSS.

194. Nejvyšší správní soud také dovodil, že státem ovládané či zřízené právnické osoby jsou povinnými subjekty, které mají povinnost poskytovat informace o svém hospodaření, neboť jde o veřejnoprávní instituce hospodařící s veřejným majetkem.⁴⁵⁴ To platí i pro osoby zřízené a ovládané územně samosprávnými celky.⁴⁵⁵ Rovněž dovodil, že vnitřní předpis povinného subjektu má být posuzován podle svého obsahu a nikoliv názvu či typu.⁴⁵⁶ Vyjádřil se i k jednání orgánů územně samosprávných celků. Informace o těchto jednáních musí být při vyloučení nepřístupných informací zveřejněny i přes jejich neveřejnost a musí být zajištěna možnost nahlížení a výpisů z materiálů těchto orgánů.⁴⁵⁷ O přístupu ke smlouvám uzavíraným povinnými subjekty pak uvedl, že pokud smlouva neobsahuje obchodní tajemství, musí být poskytnut přímo text smlouvy a nikoliv selektivní přetlumočení jejího obsahu.⁴⁵⁸

Článek 20

Zákaz válečné propagandy (odst. 1)

195. Výslovný zákaz válečné propagandy nadále vyplývá z mezinárodních smluv, které jsou součástí českého právního řádu. V novém trestním zákoníku jsou upraveny trestné činy přípravy útočné války⁴⁵⁹ a podněcování útočné války⁴⁶⁰. O tyto trestné činy nejde v případě vyhlášení válečného stavu z důvodu hrozby napadení České republiky nebo plnění jejích mezinárodních závazků, účasti České republiky na akcích mezinárodních organizací, jejichž je členem, nebo vyslání ozbrojených sil České republiky do zahraničí nebo pobytu cizích ozbrojených sil na území státu se souhlasem vlády či Parlamentu.⁴⁶¹

Zákaz podněcování rasové, národnostní a náboženské nesnášenlivosti (odst. 2)

196. V novém trestním zákoníku byly doplněny nové skutkové podstaty zpříšňující trestní sazby u trestných činů spáchaných pro skutečnou nebo domnělou rasu oběti, její příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání.⁴⁶² V praxi se vyskytují útoky motivované rasovou, etnickou, národnostní nebo jinou podobnou příslušností oběti, přičemž pachatelé často na takovou příslušnost usuzují z barvy pleti či jiných vzhledových znaků napadené osoby, aniž by jim skutečná rasová, etnická, národnostní nebo jiná příslušnost oběti byla známa. Proto je důležité postihovat i útoky motivované neověřenou subjektivní domněnkou pachatele. Trestnými činy

⁴⁵⁴ Viz např. rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 2 Ans 4/2009-93 týkající se energetické společnosti ČEZ, a.s., neboť jde o veřejnou instituci zřízenou státem a hospodařící s veřejnými prostředky, kdy k vytváření jejích orgánů dochází pod dominantním vlivem státu, a kdy předmět její činnosti představuje strategický, bezpečnostní a existenční zájem státu. Podobně viz náález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 260/06 týkající se státního podniku Letiště Praha.

⁴⁵⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 8 As 57/2006 – 67.

⁴⁵⁶ Usnesení Nejvyššího správního soudu č.j. 5 As 28/2007 – 89.

⁴⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 6 As 40/2004 - 62 nebo rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 6 As 79/2006 – 58.

⁴⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 1 As 17/2008 – 67.

⁴⁵⁹ § 406 trestního zákoníku.

⁴⁶⁰ § 407 trestního zákoníku.

⁴⁶¹ § 408 trestního zákoníku.

⁴⁶² Jde o trestné činy vraždy, ublížení na zdraví, mučení a jiného nelidského a krutého zacházení, zbavení a omezování osobní svobody, zavlčení, vydírání, poškození cizí věci, zneužití pravomoci úřední osoby, násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob.

jsou rovněž hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob⁴⁶³ a podněcování k nenávisti vůči určité skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod.⁴⁶⁴ Počty trestních řízení ohledně těchto trestných činů jsou uvedeny v příloze č. 14. Speciálními trestnými činy jsou dále genocidium, útok proti lidskosti, apartheid a diskriminace skupiny lidí, založení, podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka včetně aktivní účasti v těchto hnutích, projev sympatií k těmto hnutím a popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia.⁴⁶⁵

197. Trestní kolegium Nejvyššího soudu vydalo rovněž stanovisko k pojmu hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka.⁴⁶⁶ Za takové hnutí se považuje skupina osob alespoň částečně organizovaná a směřující k potlačení práv a svobod člověka nebo hlásající národnostní, rasovou, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob. Hnutí musí přitom existovat v době, kdy je pachatel podporoval či propagoval. Pokud hnutí v době jednání pachatele neexistovalo a pachatel svým jednáním zamýšlel iniciovat vznik nebo obnovení takového hnutí, může jít o pokus uvedeného trestného činu anebo podporu a propagaci takových hnutí, popř. hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení či podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod, neboť tyto trestné činy nejsou vázány na existenci příslušného hnutí.

Článek 21

Právo shromažďovací

198. Právo pokojně se shromažďovat⁴⁶⁷ upravuje zákon o právu shromažďovacím.⁴⁶⁸ Ve sledovaném období byly přijaty dvě zásadní novely tohoto zákona. První novela⁴⁶⁹ zpřesnila podmínky při zákrocích Policie České republiky při konaných shromážděních, zejména při provádění zákroků směřujících k rozpuštění shromáždění, a stanovila rovněž povinnost účastníků shromáždění nemít obličej zakrytý způsobem ztěžujícím nebo znemožňujícím identifikaci.⁴⁷⁰ Porušení tohoto příkazu je stíhatelné jako přestupek⁴⁷¹ a může v krajním případě vést až k rozpuštění shromáždění, pokud se nápravu nepodaří sjednat zákrokem proti jednotlivým účastníkům či jiným způsobem.⁴⁷² Novela byla zaměřena proti účastníkům shromáždění, kteří využívali zahalení k páchání trestné činnosti a porušování předpisů a nemohli být za tyto skutky účinně stíháni, neboť se je nepodařilo identifikovat. Přijetí novely vzbudilo mezi veřejností obavy z toho, že by zákon zakazoval i pokojná shromáždění chráněná ústavním pořádkem, pokud by jejich účastníci byli zahaleni, avšak nijak neohrožovali žádný veřejný zájem, a že by tudíž i takováto shromáždění mohla být rozpuštěna a jejich účastníci pokutováni. Ministerstvo vnitra vydalo k této otázce stanovisko, ve kterém vyložilo příslušná ustanovení.⁴⁷³ Zákonná ustanovení musí být vykládána a aplikována

⁴⁶³ § 198 trestního zákona a § 355 trestního zákoníku.

⁴⁶⁴ § 198a trestního zákona a § 356 trestního zákoníku.

⁴⁶⁵ § 400 – 405 trestního zákoníku.

⁴⁶⁶ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.12.2006, sp. zn. Tpjn 302/2005.

⁴⁶⁷ Čl. 19 Listiny základních práv a svobod.

⁴⁶⁸ Zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁶⁹ Zákon č. 274/2008 Sb., s účinností od 1.1.2009.

⁴⁷⁰ § 7 odst. 4 shromažďovacího zákona.

⁴⁷¹ § 14 odst. 2 písm. d) shromažďovacího zákona.

⁴⁷² § 12 odst. 5 a 6 shromažďovacího zákona.

⁴⁷³ Stanovisko je dostupné na <http://www.mvcr.cz/clanek/stanovisko-ministerstva-vnitra-k-problematice-maskovani-behem-shromazdeni.aspx>.

v kontextu celého právního řádu se zřetelem na ústavní principy. Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu a taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.⁴⁷⁴ Každý případ bude tedy nutné posuzovat na místě v kontextu dané situace. U každého shromáždění zahalených osob je tedy nutno zkoumat nejen naplnění zákonného ustanovení, ale i zda skutečně porušuje či ohrožuje chráněný zájem společnosti jako veřejná bezpečnost, ochrana života a zdraví osob, ochrana majetku apod. Pokud shromáždění zahalených osob je poklidné a nenarušuje žádný chráněný společenský zájem, nedopouštějí se jeho účastníci přestupku a proti shromáždění není důvod zakročovat. Sám zákon ostatně dává příslušnému orgánu na zvážení, zda shromáždění rozpustí či nikoliv, přičemž tento krok je vždy až poslední možností před zásahem proti jednotlivým účastníkům shromáždění.⁴⁷⁵ Druhá novela⁴⁷⁶ prodloužila lhůtu pro posouzení oznámení o konání shromáždění ze tří dnů na tři pracovní dny.⁴⁷⁷ Orgány obcí tak získaly více času na posouzení ohlášeného shromáždění z hlediska případného konfliktu s veřejnými zájmy či právy jiných osob.⁴⁷⁸ Zachováno zůstává nadále právo pořádat neohlášená spontánní shromáždění.⁴⁷⁹ Ministerstvo vnitra rovněž vydalo manuál pro obce o postupu při výkonu shromažďovacího práva.⁴⁸⁰

199. Otázkám shromažďovacího práva se ve sledovaném období věnoval Nejvyšší správní soud a to především z hlediska možnosti zakázat konání ohlášeného shromáždění. Ve svém rozsudku se vyjádřil k problematice účelu shromáždění.⁴⁸¹ Některá shromáždění jsou totiž oznamována pod falešným účelem, neboť skutečný účel by byl v rozporu se shromažďovacím zákonem i ústavním pořádkem. Jde např. o shromáždění hnutí propagujících popírání nebo omezování práv občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu apod. a rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti. Zákon o právu shromažďovacím ovšem umožňuje úřadu hodnotit jen oznámený účel shromáždění.⁴⁸² Nejvyšší správní soud dovodil, že se v tomto případě jedná o mezeru v zákoně, která může být ovšem vyplněna výkladem a aplikační praxí. Orgán obce tedy může posuzovat účel, o kterém se domnívá, že je skutečným účelem shromáždění, avšak má v tomto případě povinnost prokázat, že oznámený účel je fiktivní a skutečný účel splňuje podmínky pro zákaz shromáždění, neboť vede k ohrožení práv chráněných zákonem o právu shromažďovacím a ústavním pořádkem. V případě pochybností musí umožnit konání oznámeného shromáždění a následně jej případně rozpustit, pokud se odchýlilo od ohlášeného účelu a začalo porušovat zákon.⁴⁸³ Podobně např. omezení dopravy odůvodňující zákaz shromáždění musí být velmi intenzivní, na důležitém místě, po delší dobu a ve větším rozsahu a v rozporu se zájmy obyvatelstva.⁴⁸⁴ Nelze přitom pouze přikročit k porovnání počtu účastníků shromáždění a zasažených obyvatel, neboť těch bude vždy více.⁴⁸⁵ Konečně v případě kolize vícero shromáždění na jednom místě ve stejnou dobu se orgán obce musí pokusit o dohodu mezi svolavateli jednotlivých shromáždění o úpravě doby a místa jejich

⁴⁷⁴ Čl. 4 odst. 4 Listiny.

⁴⁷⁵ § 12 odst. 5 zákona.

⁴⁷⁶ Zákon č. 294/2009 Sb., s účinností od 19.9.2009.

⁴⁷⁷ § 11 odst. 1 shromažďovacího zákona.

⁴⁷⁸ § 10 shromažďovacího zákona.

⁴⁷⁹ § 12 odst. 3 shromažďovacího zákona.

⁴⁸⁰ <http://www.mvcr.cz/soubor/manual-pro-obce-k-zakonu-o-pravu-shromazdovacim-273915.aspx>.

⁴⁸¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 8 As 7/2008-116.

⁴⁸² § 10 odst. 1 shromažďovacího zákona.

⁴⁸³ K zakazu shromáždění přitom nestačí např. pouhá příslušnost svolavatele k extremistickému hnutí nebo fakt, že dříve pořádal protizákonná shromáždění.

⁴⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 1 As 30/2009-70.

⁴⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 5 As 26/2007-86.

konání.⁴⁸⁶ Teprve pokud se nepodaří uzavřít takovou dohodu, může orgán přikročit k zákazu později oznámeného shromáždění.⁴⁸⁷

Článek 22

Svoboda sdružování (odst. 1)

Sdružování v občanských sdruženích

200. Svoboda sdružování je zajištěna zákonem o sdružování občanů.⁴⁸⁸ Novely zákona ve sledovaném období neměly zásadní význam pro výkon tohoto práva. Ve sledovaném období bylo registrováno 21 969 nových občanských sdružení a k uvedenému datu tak Ministerstvo vnitra eviduje celkem 82 197 občanských sdružení.

Sdružování v politických stranách a hnutích

201. Výkon sdružovacího práva v politických stranách a hnutích je garantován ústavním pořádkem, který svobodnou soutěž politických stran považuje za základ politického systému České republiky⁴⁸⁹, a upraven zákonem o sdružování v politických stranách a hnutích.⁴⁹⁰ Novely zákona ve sledovaném období neměly zásadní význam pro výkon tohoto práva. Ve sledovaném období bylo celkem registrováno 86 nových politických subjektů, z nichž je 45 stran a 41 hnutí.

Omezení svobody sdružování (odst. 2 a 3)

202. Právní úprava rozpouštění občanských sdružení a politických stran a hnutí se ve sledovaném období nezměnila a nadále sleduje ochranu veřejného pořádku a práv a svobod osob v demokratické společnosti a dohled nad financováním politických stran. Nejvyšším správním soudem byla pozastavena činnost celkem 22 stran a hnutí a rozpouštěno bylo 14 stran a hnutí.⁴⁹¹

203. Významným případem bylo řízení o rozpouštění pravicově extremistické Dělnické strany. První návrh vlády Nejvyšší správní soud zamítl, neboť vláda neprokázala, že by Dělnická strana porušila zákon či ohrožovala základní demokratické principy.⁴⁹² V tomto rozhodnutí vymezil podmínky pro výkon sdružovacího práva. Politické strany musí splnit dva základní požadavky: respekt k základním demokratickým principům a odmítání násilí k prosazování svých zájmů. Demokratický právní stát má právo a povinnost bránit své demokratické zřízení proti stranám, které tato pravidla nedodržují. Podle Nejvyššího správního soudu lze politickou stranu rozpustit jen za kumulativního splnění čtyř podmínek:

⁴⁸⁶ § 10 odst. 2 písm. b) shromažďovacího zákona.

⁴⁸⁷ Rozsudek Krajského soudu v Brně č.j. 29 Ca 120/2006-10.

⁴⁸⁸ Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁸⁹ Čl. 5 Ústavy.

⁴⁹⁰ Zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁹¹ Všem těmto stranám a hnutím byla činnost pozastavena či byly rozpouštěny z důvodů porušování § 18 odst. 1 zákona č. 424/1991 Sb., kdy strany a hnutí opakovaně nepředložily Poslanecké sněmovně k informaci výroční finanční zprávy.

⁴⁹² Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. Pst 1 /2008-66.

- 1) zjištěné chování politické strany je protiprávní⁴⁹³,
- 2) zjištěné chování je přičitatelné dané politické straně a nejedná se pouze o excesy některých jejích příznivců či členů,
- 3) svou činností představuje do budoucna dostatečně bezprostřední hrozbu pro demokratický právní stát a
- 4) zamýšlený zásah je přiměřený sledovanému cíli, tj. nenarušuje princip proporcionality mezi omezením práva sdružovat se v politických stranách a zájmem společnosti na ochraně jiných hodnot.⁴⁹⁴

204. Novému návrhu Nejvyšší soud naopak vyhověl, neboť přinesl důkazy protiprávního jednání Dělnické strany.⁴⁹⁵ Její skutečný program, projevy jejích představitelů a členů a projevy, jimž poskytovala prostor na shromážděních a ve stranickém tisku, směřoval k vyvolávání národnostní, rasové, etnické a sociální nesnášenlivosti a ve svém důsledku ke snaze o omezení základních práv a svobod určitých skupin obyvatel České republiky a ohrožoval demokratické základy právního státu. Dělnická strana se nezříkala násilí, čímž se dostala do rozporu s politickým systémem založeným na volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů. Jednání představitelů Dělnické strany bylo této straně i přičitatelné, neboť na sledovaných akcích vždy vystupovali jménem této politické strany v pozici jejího oficiálního zástupce. Dělnická strana představovala bezprostřední riziko v podobě základny pro další hnutí nebezpečná pro demokracii. Při neměnném programu a vystupování vedení a členů strany bylo možné reálně předpokládat, že strana bude usilovat o realizaci svých idejí a tím definitivně naruší demokratický systém. K zajištění ochrany společnosti nebyly k dispozici mírnější prostředky⁴⁹⁶, neboť při oficiálních akcích Dělnické strany došlo nepochybně ke spáchání celé řady trestných činů, ke kterým strana poskytovala potřebnou organizační základnu a politickou legitimitu. Dělnická strana proto musela nést odpovědnost za trestnou činnost, která byla páchána pod její záštitou. Nejvyšší správní soud tedy konstatoval, že program a činnost Dělnické strany naplnily všechna jím stanovená pravidla, jejichž kumulativní splnění je důvodem k rozpuštění politické strany. Toto rozhodnutí potvrdil i Ústavní soud.⁴⁹⁷

205. Podobné meze možností rozpouštění občanských sdružení pro jejich názory stanovil Nejvyšší správní soud v případě Komunistického svazu mládeže.⁴⁹⁸ Svaz byl rozpouštěn Ministerstvem vnitra jako hnutí, jehož cílem je porušovat Ústavu a zákony, neboť hlásal cíl odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků. Nejvyšší správní soud připomněl, že i sdružení požívá ústavní ochrany svobody projevu a že zásahy do této svobody stejně jako do svobody sdružování musí být přísně hodnoceny z hlediska nezbytnosti a proporcionality. Samotné hlásání určitých, byť ne plně přijatelných idejí bez následných kroků směřujících k jejich realizaci bude rozpouštění hlásajícího subjektu odůvodňovat opravdu v extrémních případech ohrožení demokratického státu či práv a svobod občanů. Jelikož toto nebylo v daném případě prokázáno, Nejvyšší správní soud rozpouštění svazu zrušil.

⁴⁹³ Strana porušuje ústavu a zákony nebo jejím cílem je odstranění demokratických základů státu, směřuje k uchopení a držení moci zamezujícímu druhým stranám a hnutím ucházet se ústavními prostředky o moc nebo směřuje k potlačení rovnoprávnosti občanů nebo její program nebo činnost ohrožují mravnost, veřejný pořádek nebo práva a svobodu občanů.

⁴⁹⁴ Těmito hodnotami jsou zejména zájem na bezpečnosti státu, veřejné bezpečnosti a veřejném pořádku, předcházení trestným činům nebo ochrana práv a svobod druhých.

⁴⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. Pst 1/2009-348.

⁴⁹⁶ Např. trestněprávní postih jejích jednotlivých členů či pozastavení činnosti strany.

⁴⁹⁷ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 13/10 ze dne 27.5.2010.

⁴⁹⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 7 As 29/2008-104.

Článek 23

Ochrana rodiny (odst. 1)

206. Podle ústavního pořádku požívá rodina ochrany státu.⁴⁹⁹ Český právní řád rodinu nijak přesně nevymezuje a stanovuje pouze obsah právních vztahů mezi manžely navzájem, mezi rodiči a dětmi a mezi případně dalšími příbuznými na základě náhradní rodinné péče či vyživovacích vztahů.⁵⁰⁰

207. V roce 2006 přijala Česká republika zákon o registrovaném partnerství osob stejného pohlaví.⁵⁰¹ Partnerství je prohlášeno za trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé zákonem stanoveným způsobem. Partneri mají navzájem postavení osob blízkých, jsou oprávněni zastupovat se vzájemně v běžných záležitostech a za druhého partnera přijímat běžná plnění. O podstatných záležitostech rozhodují oba partneři společně, v případě neshody rozhoduje soud. Zákon stanoví vyživovací povinnost mezi partnery, včetně přiměřené výživy po zrušení partnerství. Partneri jsou spolu s manžely a dětmi v 1. dědické skupině zákonné dědické posloupnosti. V trestním řízení má partner např. právo odepřít výpověď proti partnerovi či možnost zvolit partnerovi obhájce a podat za něj odvolání či žádost o obnovu řízení. Na rozdíl od manželství neumožňuje zákon vznik společného jmění partnerů, používání společného příjmení nebo automatický vznik společného nájmu bytu při uzavření nájemní smlouvy jedním z partnerů a přechod nájmu bytu v případě smrti na pozůstalého partnera. Neumožňuje ani osvojování dětí společně registrovanými partnery či některým z partnerů. Pokud ovšem jeden z partnerů je rodičem dítěte, nebrání partnerství žádným způsobem výkonu jeho rodičovských práv a rodičovské zodpovědnosti, přičemž na výchově dítěte se přiměřeně podílí i druhý partner.

Právo na svobodné uzavření sňatku a založení rodiny v přiměřeném věku (odst. 2 a 3)

208. Ve sledovaném období nedošlo ke změnám ohledně věku a svobody vůle při vstupu do manželství. Manželství je nadále nutno uzavřít svobodným souhlasným prohlášením muže a ženy⁵⁰², kteří oba dosáhli zletilosti. Soud může povolit uzavřít manželství i nezletilé osobě, která dosáhla věku 16 let, pokud je to v souladu s účelem manželství. Uzavřením manželství se následně nezletilý stává plně způsobilým k právním úkonům.⁵⁰³ Bez povolení je toto manželství neplatné, ale stane se platným po dosažení zletilosti nezletilého manžela nebo pokud manželka otěhotní, neboť pak již není společenský zájem na jeho neplatnosti.⁵⁰⁴ Nadále existuje možnost uzavřít sňatek občanský⁵⁰⁵ i církevní⁵⁰⁶.

Shodná práva a povinnosti při uzavírání manželství, v manželství a při rozvodu (odst. 4)

⁴⁹⁹ Čl. 32 Listiny základních práv a svobod.

⁵⁰⁰ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁰¹ Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁰² § 3 odst. 1 zákona o rodině.

⁵⁰³ § 13 odst. 1 zákona o rodině a § 8 odst. 2 občanského zákoníku.

⁵⁰⁴ § 13 odst. 2 zákona o rodině.

⁵⁰⁵ § 4 zákona o rodině.

⁵⁰⁶ § 4a – 4c zákona o rodině.

209. Práva a povinnosti žen a mužů ohledně rovnosti v postavení při uzavírání sňatku, v manželství a při rozvodu nedoznaly ve sledovaném období změn. Oba manželé mají nadále rovná práva a povinnosti.

Péče o děti po rozvodu manželství (odst. 4)

210. Právní úprava péče o dítě po rozvodu rodičů se nezměnila. Údaje o svěřování dětí do péče rodičů po rozvodu jsou uvedeny v příloze č. 15. Podrobnější informace jsou obsaženy ve Třetí a čtvrté periodické zprávě o plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte a Informaci České republiky o plnění Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů.⁵⁰⁷

Článek 24

Právní status nezletilých dětí v rodině a ve společnosti (odst. 1)

211. Ochrana dětí je sledována ústavním pořádkem.⁵⁰⁸ Ve sledovaném období nedošlo ke změnám v právní úpravě postavení a vystupování dítěte v právních vztazích, zákonného zástupce nezletilého dítěte a dalších otázkách postavení dítěte v soukromoprávních vztazích. Nově byla upravena specializovaná pěstounská péče na přechodnou dobu, do které může soud svěřit dítě na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí na dobu, po kterou nemohou přechodně o dítě pečovat rodiče, nebo na dobu, než budou splněny zákonné podmínky pro osvojení u dítěte, o které rodiče nejvíce zájem nebo u kterého chtějí dát souhlas k osvojení.⁵⁰⁹ Ústavní péče musí být po šesti měsících přezkoumávána soudem, zda nadále trvají důvody pro její uložení, a musí být zohledněn i názor dítěte, jeho rodičů a stanovisko orgánu sociálně-právní ochrany dětí.⁵¹⁰ U soudem přiznaného výživného pro nezletilé děti platí i speciální úprava promlčení, kdy promlčecí lhůta činí 10 let u opětujičích se plnění. Každá splátka výživného se tedy promlčuje po 10 letech od své splatnosti. Procesní postavení dítěte v civilním řízení se rovněž zlepšilo, neboť se více zohledňuje jeho názor ve věcech, které se jej týkají. Soud je zásadně povinen zjistit názor dítěte jeho osobním výslechem a pouze výjimečně prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo soudního znalce.⁵¹¹

212. Sociálně-právní ochrana dětí⁵¹² se ve sledovaném období zaměřila na posílení náhradních forem péče o děti, které jsou co nejvíce podobné prostředí rodinnému, na ochranu dětí v krizových situacích, zprostředkování osvojení a pěstounské péče, sledování vývoje dětí žijících v náhradní rodinné péči nebo v ústavních zařízeních, ochranu dětí před násilím, týráním a sociopatologickými jevy a podmínky, za kterých mohou nestátní organizace působit v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Primární důraz je kladen na práci s biologickou rodinou a zachování rodinného prostředí. Pokud bude příznivý vývoj dítěte natolik narušen, že bude nezbytné umístit jej mimo rodinu, budou moci příslušné orgány využít na přechodnou dobu možnosti podpůrné pěstounské péče tak, aby rodiče získali čas a pokusili se vyřešit své problémy, neboť primárním zájmem dítěte je žít s vlastními rodiči, popř. blízkými osobami. Tato okolnost je zdůrazněna i při přípravě a výchově budoucích pěstounů.

⁵⁰⁷ CRC/C/CZE/3-4.

⁵⁰⁸ Čl. 32 Listiny základních práv a svobod.

⁵⁰⁹ § 45a zákona o rodině.

⁵¹⁰ § 46 odst. 3 zákona o rodině.

⁵¹¹ § 100 odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 295/2008 Sb. účinného od 1. 10. 2008.

⁵¹² Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

213. V roce 2007 byla vypracována a schválena nová společná Instrukce Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva vnitra, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva práce a sociálních věcí, kterou se upravuje postup při výkonu soudních rozhodnutí o výchově nezletilých dětí.⁵¹³ V nové instrukci byla podrobněji upravena vzájemná součinnost soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí v rámci výkonu soudních rozhodnutí o výchově dětí a bylo výslovně zakotveno, že i při provádění výkonu rozhodnutí je třeba důsledně dbát ochrany práv a zájmů dítěte. Orgánům sociálně-právní ochrany dětí byla stanovena povinnost v případě potřeby poskytnout nebo zprostředkovat odbornou pomoc dítěti, popř. rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte. Bylo rovněž stanoveno, že před zahájením vlastního výkonu rozhodnutí je soud povinen projednat postup s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Pracovníkům orgánu sociálně-právní ochrany dětí přítomným výkonu rozhodnutí bylo založeno oprávnění navrhnout v odůvodněných případech odložení provádění výkonu, zejména pokud by jeho okamžité provedení mohlo dítěti způsobit vážnou újmu na zdraví nebo jinak ohrozit jeho příznivý vývoj. Rovněž byly přijaty zákonné změny, které orgánům sociálně-právní ochrany dětí uložily působit na povinného, aby se soudnímu rozhodnutí o výchově dítěte nebo úpravě styku s dítětem podrobil dobrovolně, poskytnout dítěti vhodným způsobem vysvětlení vzniklé situace a také poskytnout či zprostředkovat dítěti a jeho rodičům v případě potřeby odbornou pomoc. Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo informační leták k řešení porozvodových konfliktů. Leták obsahuje praktické informace o možnostech úpravy výchovy dítěte v době po rozvodu, včetně společné a střídavé výchovy, o průběhu soudního řízení o úpravě poměrů dítěte, o pravidlech výkonu soudních rozhodnutí, o možnostech využití poradenských a mediačních služeb a rovněž o úloze orgánů sociálně-právní ochrany dětí při ochraně zájmů dítěte a poskytování pomoci rodičům.⁵¹⁴

214. Vláda v roce 2009 schválila Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2010. Plán má vést mj. k jednoznačné preferenci péče o děti v rodinném prostředí před péčí ústavní a ke snížení počtu dětí v ústavních zařízeních, k prohloubení preventivní práce s ohroženými rodinami a snížení počtu dětí odejmutých z péče rodičů, k prohloubení individuálního a multidisciplinárního přístupu v terénní práci, k aktivnějšímu zapojení dětí a jejich rodin do řešení jejich vlastní situace a k personálnímu a finančnímu posílení orgánů sociálně-právní ochrany dětí

215. Nový trestní zákoník zvyšuje standard trestněprávní ochrany dětí před týráním, zneužíváním a zanedbáváním. Nově byl formulován trestný čin ohrožování výchovy dítěte⁵¹⁵, spočívající v ohrožení „rozumového, citového nebo mravního vývoje dítěte“ v souladu s terminologií Úmluvy o právech dítěte a zákona o rodině. Trestného činu se dopustí pachatel, který závažným způsobem poruší svou povinnost pečovat o dítě nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské zodpovědnosti. Novým trestným činem na ochranu dětí je prostituce ohrožující mravní vývoj dětí, které se dopustí ten, kdo provozuje nebo organizuje prostituci v blízkosti školy, školského nebo jiného obdobného zařízení nebo místa, které je vyhrazeno nebo určeno pro pobyt nebo návštěvu dětí.⁵¹⁶

⁵¹³ http://www.mpsv.cz/files/clanky/7286/Instrukce_142_2007.pdf.

⁵¹⁴ http://www.mpsv.cz/files/clanky/7288/Porozvodove_konflikty.pdf.

⁵¹⁵ § 201 trestního zákoníku.

⁵¹⁶ § 190 trestního zákoníku.

216. Ve sledovaném období došlo k odsouzení České republiky před Evropským soudem pro lidská práva ve dvou případech⁵¹⁷, kdy bylo konstatováno porušení práva stěžovatelů na ochranu soukromého a rodinného života ze strany státních orgánů České republiky, protože byla soudy nařízena ústavní výchova dětí zejména z důvodu nedostatečného materiálního zázemí rodiny. V návaznosti na tyto rozsudky schválila vláda České republiky Obecná opatření k výkonu rozsudků ESLP – prevence odebírání dětí z péče rodičů ze sociálně ekonomických důvodů⁵¹⁸ obsahující soubor legislativních i nelegislativních opatření v působnosti zainteresovaných resortů, která reagují na dané rozsudky a mají přispívat k tomu, aby ze strany České republiky již do budoucna nedocházelo k nepřiměřeným zásahům do práva dětí na péči svých rodičů a na ochranu rodinného a soukromého života. Tato opatření mají být realizována v časovém horizontu do roku 2012. Základním principem je nepřípustnost odebírání dětí z rodinné péče výhradně z důvodů nevhodného bydlení nebo jiných sociálních a ekonomických důvodů, pokud není vážně ohrožen jejich život, zdraví nebo příznivý vývoj a zároveň není možné zajistit jejich ochranu jinak. Stát má povinnost poskytnout rodičům schopným vychovávat své děti odpovídající pomoc při jejich výchově včetně pomoci k překonání nepříznivých bytových a materiálních podmínek rodiny, aby děti mohly setrvat v rodinném prostředí. Rodiče či jiné výchovou pověřené osoby se přitom na této pomoci rovněž aktivně podílí.

217. Problémové situace je nutno řešit ve spolupráci státních orgánů jako soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí, orgánů a organizací obcí a krajů, nestátních neziskových organizací a samotných rodičů. V každém případě by měl vzniknout individuální plán sociální práce směřující k péči o dítě v přirozeném rodinném prostředí nebo k jeho rychlému návratu do tohoto prostředí. V jeho rámci může být rodičům uloženo využít pomoci potřebné k překonání problémů a k odvrácení hrozby umístění dítěte do náhradní výchovy. Příslušné orgány by měly mezi sebou intenzivně komunikovat o problémových případech. Upřesní se i podmínky pobytu dětí v zařízeních pro okamžitou pomoc včetně spolupráce zařízení s rodinou dítěte. Podmínky pro odebírání dětí z rodinného prostředí budou upraveny s důrazem na zamezení odebrání pouze z důvodu materiální nedostatečnosti rodiny. Změněno bude i vzdělávání pracovníků působících v oblasti péče o ohrožené děti a rodiny, kteří budou proškoleni k základním principům a postupům preventivní práce s rodinou v obtížné sociálně ekonomické situaci nebo bytové nouzi. V orgánech sociálně-právní ochrany dětí budou stanoveny optimální počty případů na jednoho sociálního pracovníka a dotace na jejich provoz budou přidělovány adresněji, budou rovněž zavedeny a kontrolovány standardy práce. Zvýšena bude i spolupráce s poskytovateli sociálních služeb, zejména sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi, krizové pomoci a azylového bydlení.

218. V soudním řízení a při jednání soudu by měl být kladen větší důraz na názor samotného dítěte. Soudci a soudní pracovníci budou vzděláni v základních principech judikatury ve věci odebírání dětí z péče rodičů a informováni o možnostech spolupráce s dalšími subjekty při zjišťování informací o rodinných poměrech a o způsobech finanční, sociální či psychologické pomoci rodině. Výbor ministrů Rady Evropy bude Českou republikou průběžně informován o dalším postupu při plnění jednotlivých opatření.⁵¹⁹ Nejvyšší soud vydal sjednocující stanovisko, ve kterém konstatoval, že materiální podmínky rodiny, zejména její bytové poměry, nemohou být jediným důvodem pro nařízení ústavní

⁵¹⁷ Rozsudky ve věci Wallová a Walla proti České republice ze dne 26. října 2006, stížnost č. 23848/04 a ve věci Havelka a ostatní proti České republice ze dne 21. července 2007, stížnost č. 23499/06.

⁵¹⁸ Usnesení vlády České republiky č. 882 ze dne 7. 12. 2010.

⁵¹⁹ První informace České republiky Výboru ministrů Rady Evropy je přístupná na [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Source/Documents/Info_cases/RepTcheque/DD\(2011\)126.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Source/Documents/Info_cases/RepTcheque/DD(2011)126.pdf).

výchovy.⁵²⁰ Vedle sjednocujícího stanoviska Nejvyššího soudu působí na rozhodování obecných soudů rovněž judikatura Ústavního soudu, který zrušil rozhodnutí nižších soudů zasahující do práva rodičů na výchovu svých dětí právě z důvodů nepřipustnosti odebrání dětí z péče rodičů z důvodu nepříznivých sociálních a bytových podmínek rodiny.⁵²¹ Podrobnější informace jsou obsaženy rovněž ve Třetí a čtvrté periodické zprávě o plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte a Informaci České republiky o plnění Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů.⁵²²

Evidování narozených dětí (odst. 2)

219. Všechny děti narozené na území státu jsou zapsány v matrice v místě svého narození.⁵²³ Narození je povinno oznámit matričnímu úřadu zdravotnické zařízení, v němž došlo k porodu, anebo lékař, který jako první poskytl při porodu nebo po porodu zdravotní péči. V ostatních případech je narození povinen oznámit rodič či jiná osoba, která se o něm dozvěděla. Do matriky je zapsáno jméno a příjmení dítěte a datum narození. Zároveň dítě obdrží rodné číslo.⁵²⁴ Zapisují se rovněž údaje o rodičích dítěte. Pokud se občan České republiky narodí v zahraničí, je zapsán do zvláštní matriky na základě matričního dokladu státu narození či jiné veřejné listiny a dokladu svého českého státního občanství.⁵²⁵

220. Jméno, popřípadě jména dítěte se do matriky zapíše podle souhlasného prohlášení rodičů či podle rozhodnutí soudu, pokud se rodiče na jméno nedohodnou nebo zvolí jméno, které nelze do matriky zapsat.⁵²⁶ Zapsané jméno má osoba povinnost užívat v úředním styku. Příjmení se zapíše podle společného příjmení rodičů nebo na základě dohody rodičů či opět podle rozhodnutí soudu.

Právo dítěte nabýt státní občanství (odst. 3)

221. Podmínky nabývání státního občanství se ve sledovaném období nezměnily.⁵²⁷ Nezletilé osoby mohou nabýt státní občanství České republiky narozením, osvojením, určením otcovství, nalezením na území České republiky nebo udělením.⁵²⁸

Článek 25

⁵²⁰ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8.12.2010, sp. zn. Cpjn 202/2010 k rozhodování soudů ve věcech nařizování ústavní výchovy z důvodů materiálních nedostatků rodiny, zvláště pak jejich špatných bytových poměrů.

⁵²¹ Zejména nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 485/10.

⁵²² CRC/C/CZE/3-4.

⁵²³ § 1 odst. 2, § 10 odst. 1 a § 14 odst. 1 zákona č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů.

⁵²⁴ § 13 a násl. zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů.

⁵²⁵ § 42 a násl. zákona č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů. Státní občanství je možno prokázat např. potvrzením o českém státním občanství alespoň 1 z rodičů, neboť české státní občanství dítě nabývá automaticky, pokud alespoň 1 z rodičů je českým státním občanem. Viz § 3 odst. 1 zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbytování státního občanství České republiky.

⁵²⁶ Podle § 62 zákona o matrikách nelze zapsat jména zkomolená, zdobnělá a domácká. Muži nemůže být zapsáno jméno ženské a naopak. Nemůže být rovněž zapsáno stejné jméno jako jméno již žijícího sourozence ze společných rodičů, aby tak nedocházelo k omylům v rodině.

⁵²⁷ Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbytování státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁵²⁸ V roce 2008 nabylo státní občanství České republiky udělením 5 dětí bez domova a v roce 2009 2 děti bez domova.

**Právo podílet se na správě věcí veřejných
přímo nebo prostřednictvím volených zástupců (písm. a)**

222. Česká republika je demokratický stát s dělbou státní moci, jejímž zdrojem je lid a která je vykonávána orgány moci zákonodárné, výkonné a soudní.⁵²⁹ Nadále je dominantní formou výkonu státní moci zastupitelská demokracie spočívající ve správě věcí veřejných prostřednictvím zástupců volených na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva na úrovni celostátní i na úrovni obcí a krajů jako územně samosprávných celků. S výjimkou voleb do Senátu (horní komora Parlamentu), kde je volební systém většinový, je volební systém na všech úrovních poměrný. Podle Ústavy může v případech stanovených ústavním zákonem lid vykonávat státní moc přímo.⁵³⁰ Ve sledovaném období nedošlo v České republice k přijetí právní úpravy referenda jako přímé účasti jednotlivců na správě věcí veřejných.⁵³¹ Na místní úrovni je nadále možné pořádat referendum v obci a nově i v krajích.

223. Referendum na místní⁵³² a krajské⁵³³ úrovni slouží k přímé účasti občanů obce či kraje na správě záležitostí územní samosprávy. Referendum se může konat jen o věcech, které jsou v samostatné působnosti daného územně samosprávného celku. Nelze jej konat o rozpočtu celku, o zřízení nebo zrušení jeho orgánů, o právních předpisech celku, záležitostech správního řízení nebo jestliže by položená otázka nebo rozhodnutí byly v rozporu s právními předpisy. Právo hlasovat v referendu má každá osoba, která má právo volit do zastupitelstva obce či kraje, tj. osoba s trvalým pobytem na území obce či kraje. Ve sledovaném období došlo u místního referenda ke snížení hranice pro dosažení platného rozhodnutí z poloviny všech osob oprávněných hlasovat na 35 %, aby tak rozhodnutí vyšlé z referenda platilo i při nižší účasti voličů. Nově je rozhodnutí závazné, jestliže pro něj hlasovala nadpoloviční většina hlasujících a alespoň 25 % všech osob oprávněných v místním referendu hlasovat.⁵³⁴ V krajském referendu je úprava stejná.

Právo volit a být volen (písm. b)

224. Ústava vymezuje základní právní úpravu voleb do komor Parlamentu České republiky, přičemž podrobnosti stanoví zákon.⁵³⁵ Volby do Poslanecké sněmovny probíhají podle zásad poměrného volebního systému v intervalu 4 let. Území České republiky je rozděleno do 14 volebních obvodů vymezených shodně s územím krajů. Kandidátní listiny pro volby do Poslanecké sněmovny mohou podávat registrované politické strany a politická hnutí, jejichž činnost nebyla pozastavena, a jejich koalice. Mandáty jsou rozdělovány stranám, které na celostátní úrovni překročily hranici 5 % z celkového počtu platných odevzdaných hlasů, přičemž u koalic se za každou stranu přičítá 5%. Mandáty jsou ve volebních krajích stranám a koalicím rozdělovány na základě d'Hondtovy metody volebního dělitele. V rámci jednotlivých politických stran, politických hnutí a koalic obdrží mandáty kandidáti podle pořadí na hlasovacím lístku. Voliči ovšem mohou přidělovat tzv. preferenční hlasy a pokud

⁵²⁹ Čl. 2 odst. 2 Ústavy.

⁵³⁰ Čl. 2 odst. 2 Ústavy.

⁵³¹ V období 2005 – 2010 byly předloženy celkem 4 návrhy ústavních zákonů o celostátním referendu. Kromě toho byly předloženy 4 návrhy ústavních zákonů o referendech ke specifickým otázkám jako Smlouva o Ústavě pro Evropu nebo Lisabonská smlouva. Ani jeden z těchto návrhů nebyl přijat. Ústava pro Evropu nebyla českým Parlamentem vůbec projednávána a Lisabonská smlouva byla projednána Parlamentem podle čl. 10a Ústavy.

⁵³² Zákon č. 22/2004 Sb., o místním referendu, ve znění pozdějších předpisů.

⁵³³ Zákon č. 118/2010 Sb., o krajském referendu a o změně některých zákonů.

⁵³⁴ Zákon č. 169/2008 Sb.

⁵³⁵ Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

některý z kandidátů získal takový počet preferenčních hlasů, který činí nejméně 5 % z celkového počtu platných hlasů odevzdaných dané kandidátní listině v rámci volebního kraje, případně mandát přednostně jemu. Volič může v současnosti přidělit až 4 tyto hlasy.

225. Volby do Senátu probíhají na základě dvoukolového většinového volebního systému v 81 volebních obvodech, přičemž v každém je volen jeden senátor. Volební období senátorů je 6 let, avšak volby se konají každé 2 roky vždy v 1/3 volebních obvodů. V prvním kole je kandidát zvolen senátorem v případě, že získal více než 50 % z celkového počtu platných odevzdaných hlasů v daném obvodu. V opačném případě se koná druhé kolo voleb, ve kterém kandidují v každém volebním obvodu pouze dva nejúspěšnější kandidáti a zvolen je ten, který získá více hlasů.

226. Právo volit ve volbách do obou komor Parlamentu mají pouze občané České republiky, kteří dosáhli věku 18 let.⁵³⁶ Do Poslanecké sněmovny může být zvolen občan starší 21 let⁵³⁷ a do Senátu občan starší 40 let⁵³⁸. Překážkou výkonu volebního práva jsou zákonné omezení osobní svobody z důvodu ochrany zdraví obyvatelstva a zbavení způsobilosti k právním úkonům.⁵³⁹ K otázce volebního práva osob s omezenou způsobilostí k právním úkonům se vyjádřil Ústavní soud.⁵⁴⁰ Ve svém nálezu uložil obecným soudům v řízení o způsobilosti k právním úkonům vždy zkoumat, zda je osoba schopna porozumět smyslu, účelu a důsledkům voleb, a tudíž své volební právo řádně vykonávat, a své případné omezující rozhodnutí vždy řádně odůvodnit, stejně jako v případě výkonu ostatních práv.

227. Pravidelnost voleb do Poslanecké sněmovny byla narušena v roce 2009, kdy po pádu vlády a aniž by došlo k dalším dvěma pokusům o její sestavení byl přijat speciální ústavní zákon o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny.⁵⁴¹ Ústavní soud ovšem tento ústavní zákon zrušil jako protiústavní.⁵⁴² Ústavní soud vytkl zákonu nedostatek obecnosti a tím porušení dělby moci, neboť úlohou moci zákonodárné je vydávat právní předpisy s obecnou platností, dále svévolné zasahování do podstatných záležitostí demokratického státu omezením volebního období demokraticky zvolené sněmovny a konečně nepřípustný retroaktivní zásah do volebního období Poslanecké sněmovny, která jej sama přijala a jejíž voliči ji vytvořili za jiných podmínek. Předčasné volby tedy byly zrušeny a Poslanecká sněmovna skončila své volební období až v řádném termínu v červnu 2010. Zároveň však byla přijata změna Ústavy, která prezidentovi umožňuje rozpustit Poslaneckou sněmovnu se souhlasem 3/5 všech poslanců.⁵⁴³

228. Územní samospráva je vykonávána v obcích a krajích.⁵⁴⁴ Obec i kraj jsou samostatně spravovány zastupitelstvem se čtyřletým funkčním obdobím. Volby do zastupitelstva obce⁵⁴⁵ a kraje⁵⁴⁶ se konají podle poměrného volebního systému. Volební stranou mohou být

⁵³⁶ Čl. 18 odst. 3 Ústavy.

⁵³⁷ Čl. 19 odst. 1 Ústavy.

⁵³⁸ Čl. 19 odst. 2 Ústavy.

⁵³⁹ § 2 zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁴⁰ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3102/08.

⁵⁴¹ Zákon č. 195/2009 Sb., o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny.

⁵⁴² Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 27/09 publikován pod č. 318/2009 Sb.

⁵⁴³ Ústavní zákon č. 319/2009 Sb., kterým se mění Ústava České republiky.

⁵⁴⁴ Čl. 99 Ústavy.

⁵⁴⁵ Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁴⁶ Zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

registrované politické strany a politická hnutí, jejichž činnost nebyla pozastavena, a jejich koalice, ale i nezávislí kandidáti a sdružení nezávislých kandidátů, která se mohou sdružovat s politickými stranami a hnutími. Ve volbách do zastupitelstev obcí může volič volit na všech kandidátních listinách tolik kandidátů, kolik má být zvoleno členů zastupitelstva obce, přičemž může hlasy přidělovat volebním stranám i jednotlivým kandidátům v nich. Ve volbách do zastupitelstev krajů volí volič 1 kandidátní listinu, které může přidělit až 4 preferenční hlasy. Pro získání mandátu musí kandidující subjekt získat 5 % z celkového počtu platných hlasů. Pro rozdělování mandátů jednotlivým kandidátním listinám je využito d'Hondtovy metody. Stejně jsou upraveny i volby do zastupitelstva hlavního města Prahy, které má zároveň postavení obce i kraje. Do zastupitelstva hlavního města Prahy probíhají volby podle pravidel voleb do zastupitelstev obcí.⁵⁴⁷

229. Právo volit a být volen do zastupitelstev územně samosprávných celků mají osoby starší 18 let, které mají trvalý pobyt na území daného samosprávného celku. V případě obcí mohou být občany České republiky i jiného státu, pokud mu právo volit přiznává mezinárodní úmluva, kterou je Česká republika vázána⁵⁴⁸, v případě krajů musí být občany České republiky. Překážky výkonu jsou stejné jako u voleb do Parlamentu, další překážkou z důvodu prostorového omezení volebního obvodu je i výkon trestu odnětí svobody.

230. Zvláštní úprava platí pro volby do Evropského parlamentu. Ty se odehrávají rovněž na základě poměrného systému každých 5 let. Česká republika je ve volbách do Evropského parlamentu jediným volebním obvodem. Kandidátní listiny mohou podávat registrované politické strany a politická hnutí, jejichž činnost nebyla pozastavena, a jejich koalice. Mandáty jsou rozdělovány stranám, které na celostátní úrovni překročily hranici 5 % z celkového počtu platných odevzdaných hlasů. Mandáty jsou rozdělovány na základě d'Hondtovy metody volebního dělitele. V rámci jednotlivých politických stran, politických hnutí a koalic obdrží mandáty kandidáti podle pořadí na hlasovacím lístku, přičemž voliči mohou přidělit až 2 preferenční hlasy a limit pro jejich zohlednění činí 5%.

Vstup do veřejných funkcí (písm. c)

231. Fungování úředníků a zaměstnanců veřejné správy je nadále upraveno služebním zákonem a subsidiárně zákoníkem práce. Ten zakazuje rovněž jakoukoliv diskriminaci.⁵⁴⁹ Podmínkou pro výkon služby je státní občanství České republiky, v případě úředníků samosprávných celků trvalý pobyt na území České republiky.

Článek 26

Zákaz diskriminace a doporučení č. 16 týkající se boje proti diskriminaci⁵⁵⁰ č. 17 týkající se vzdělávání Romů⁵⁵¹ a č. 18 týkající se práv cizinců⁵⁵²

⁵⁴⁷ § 123 zákona č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁴⁸ Jde např. o občany všech členských států EU.

⁵⁴⁹ § 16 zákoníku práce.

⁵⁵⁰ Výbor lituje, že Česká republika doposud nepřijala antidiskriminační zákon. Zůstává znepokojen skutečností, že navzdory přijetí příslušných programů diskriminace vůči Romům v praxi nadále přetrvává, a to i v oblastech práce, přístupu k zaměstnání, zdravotní péče a vzdělávání. Výbor je znepokojen jak diskriminací, které musí Romové čelit při přístupu k bydlení, tak přetrvávajícím diskriminačním vystěhováním a pokračující existencí faktických „ghett“ (články 2, 26 a 27).

Česká republika by měla přijmout účinná opatření pro boj s diskriminací. Měla by především:

232. Ústavní pořádek je nadále založen na rovnosti lidí v důstojnostech a v právech⁵⁵³ a na zákazu diskriminace v otázkách základních práv a svobod z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.⁵⁵⁴ Z těchto ustanovení podle judikatury Ústavního soudu vyplývá, že ústavní pořádek i mezinárodní právo nevyžadují absolutní rovnost všech subjektů v právech a povinnostech, ale pouze odstranění neodůvodněných rozdílů. Právní rozlišování v přístupu k určitým právům nesmí být projevem libovůle. Je možno určité skupině práva přiznat a určité naopak nikoliv. Odlišující přístup musí být založen na objektivních a rozumných důvodech a mezi sledovanými cíly a prostředky k jejich dosažení musí být vztah přiměřenosti. Základní práva a svobody přitom musí být zaručeny všem bez ohledu na výše uvedená kritéria.⁵⁵⁵

233. Informace k naplňování doporučení č. 16 Česká republika poskytla již v předchozích vyjádřeních k závěrečným doporučením v letech 2008-10.⁵⁵⁶ V návaznosti na uvedené doplňuje, že praktické fungování antidiskriminačního zákona zajišťují soudy a příslušné inspekční státní orgány (inspektoráty práce, Česká školní inspekce, Česká obchodní inspekce, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo práce a sociálních věcí). Tyto orgány mohou stíhat porušování rovného zacházení s osobami v pracovněprávních vztazích⁵⁵⁷, ve vzdělávání⁵⁵⁸,

a) přijmout jednotnou antidiskriminační legislativu, která bude zaručovat účinnou ochranu pro oběti rasové a podobné diskriminace ve všech oblastech a příslušných politikách a programech;

b) poskytovat obětem diskriminace právní pomoc;

c) zavést účinné monitorovací mechanismy a přijmout ukazatele a kritéria pro stanovení, zda bylo příslušných antidiskriminačních cílů dosaženo;

d) zajistit doplňující vzdělávání pro Romy, které by je vybavilo pro vhodné zaměstnání a které by podporovalo pracovní příležitosti;

e) zabránit neodůvodněnému vystěhovávání a vyloučení romské komunity v oblasti bydlení;

f) vést veřejné informační kampaně na potlačení předsudků vůči Romům.

⁵⁵¹ Výbor si cení zrušení „zvláštních škol“, zůstává však znepokojen skutečností, že neúměrně velký počet romských dětí dochází do tříd s takovými osnovami, které nedostatečnou měrou odrážejí kulturní identitu romských dětí a zvláštní potřeby, kterým tyto děti čelí. Výbor je také znepokojen zprávami, že neúměrně vysoký počet romských dětí je odejmut od svých rodin a je umístěn v ústavech sociální péče (články 24, 26 a 27). Česká republika by měla posoudit zvláštní vzdělávací potřeby Romů, a to s přihlédnutím k jejich kulturní identitě, a vyvinout programy zaměřené na ukončení odloučení Romů ve školách. Česká republika by měla dále zajistit, aby romské děti nebyly zbaveny svého práva na rodinný život.

⁵⁵² Výbor je znepokojen zprávami, že cizí státní příslušníci žijící v České republice trpí diskriminací, čelí široké řadě problémů, pokud jde o jejich začlenění do české společnosti, a často nemají dostatečné informace o svých právech (článek 26).

Česká republika by měla zavést mechanismy na odstranění překážek praktickému požívání práv, která jsou cizím státním příslušníkům žijícím v České republice zaručena Paktem. Měla by v souladu s Paktem přijmout účinná opatření na podporu rovnoprávného postavení cizích státních příslušníků a občanů České republiky, včetně poskytování informací cizím státním příslušníkům o právech a službách, jež jsou oprávněni využívat, a to v jazyce, kterému rozumí.

⁵⁵³ Čl. 1 Listiny základních práv a svobod.

⁵⁵⁴ Čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

⁵⁵⁵ Viz bohatá judikatura Ústavního soudu počínaje nálezem Ústavního soudu ČSFR sp. zn. Pl. ÚS 22/92 publikovaným pod č. 96/1992 Sb. a dále zejména nálezy sp. zn. Pl. ÚS 16/93 publikován po č. 131/1994 Sb., Pl. ÚS 36/93 publikován pod č. 132/1994 Sb., Pl. ÚS 4/95 publikován pod č. 168/1995 Sb., Pl. ÚS 5/95 publikován pod č. 6/1996 Sb., Pl. ÚS 9/95 publikován pod č. 107/1996 Sb., Pl. ÚS 33/96 publikován pod č. 185/1997 Sb., Pl. ÚS 15/02 publikován pod č. 40/2003 Sb., Pl. ÚS 33/03 publikován pod č. 584/2004 Sb., Pl. ÚS 47/04 publikován pod č. 181/2005 Sb., Pl. ÚS 6/05 publikován pod č. 531/2005 Sb. nebo Pl. ÚS 8/07 publikován pod č. 132/2010 Sb.

⁵⁵⁶ CCPR/C/CZE/CO/2/ADD.1, CCPR/C/CZE/CO/2/ADD.2, CCPR/C/CZE/CO/2/ADD.3.

⁵⁵⁷ Zákon č. 251/2005 Sb., o inspekci práce, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁵⁸ Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů.

při poskytování zboží a služeb⁵⁵⁹, zdravotní péče⁵⁶⁰ a sociálních výhod⁵⁶¹. Svá šetření mohou zahájit z úřední povinnosti nebo na základě podnětu osob a mohou ukládat pokuty, nikoliv však přiznat odškodnění či jinou náhradu soukromým osobám za způsobenou újmu. To mohou pouze soudy v občanském soudním řízení. Náhrady se lze domáhat jednak v řízení na ochranu osobnosti podle občanského zákoníku, jednak ve speciálním řízení podle antidiskriminačního zákona. V obou se oběť diskriminace může domáhat ukončení diskriminačního jednání, odčinění způsobených následků a přiměřeného zadostiučinění včetně peněžité náhrady.⁵⁶² Diskriminační přístupy způsobující újmu na osobnostních právech přitom nemusí být zacíleny na konkrétní osobu, ale i na skupinu, které je tato osoba součástí⁵⁶³ a nemusí být ani motivovány přímým diskriminačním úmyslem diskriminující osoby. Stejně jako v případě ostatních zásahů do osobnostních práv totiž jejich podmínkou není úmysl, nýbrž způsobený následek. Rozhodující není ani objektivní vnímání diskriminačního jednání, nýbrž především jeho subjektivní vnímání diskriminovanou osobou.⁵⁶⁴

234. V antidiskriminačních sporech přitom platí sdílené důkazní břemeno, kdy po prokázání skutečností nasvědčujících diskriminaci oběti musí žalovaná strana dokázat, že její chování diskriminační nebylo.⁵⁶⁵ Podle Ústavního soudu při zkoumání okolností nasvědčujících diskriminaci musí být napadaná situace zkoumána komplexně a důkladně a hodnoceny srovnatelná fakta, aby výsledné posouzení umožnilo zjistit, zda k diskriminaci došlo či nikoliv.⁵⁶⁶ Pro nemajetné osoby je přístup k soudu kromě obecných institutů⁵⁶⁷ ulehčen i možností zastupování neziskovou organizací vzniklou za účelem ochrany obětí diskriminace.⁵⁶⁸ Obecnou právní pomoc kromě neziskových organizací zajišťuje i Česká advokátní komora.⁵⁶⁹ Česká republika nicméně uznává určité deficity v obecném zajištění právní pomoci především nemajetným skupinám obyvatel, a proto připravuje nový zákon o zajištění právní pomoci, který předpokládá finanční i organizační zajištění obecného přístupu k základnímu právnímu poradenství zdarma nebo za minimální úhradu. Systém by měl začít fungovat v roce 2013.

235. Roli orgánu boje proti diskriminaci podle předpisů EU⁵⁷⁰ zajišťuje veřejný ochránce práv. Jeho úkolem je přispívat k prosazování práva na rovné zacházení, poskytovat metodickou pomoc obětem diskriminace při ochraně jejich práv, provádět výzkum a vydávat zprávy a doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací.⁵⁷¹ Hlavní činností veřejného

⁵⁵⁹ Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, v znění pozdějších předpisů, a zákon č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁶⁰ Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁶¹ Např. zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁶² § 13 občanského zákoníku, § 10 antidiskriminačního zákona.

⁵⁶³ Viz rozsudek Nejvyššího soudu č.j. 30 Cdo 1630/2004.

⁵⁶⁴ Viz nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1174/09.

⁵⁶⁵ § 133a občanského soudního řádu. Viz rovněž nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 37/04 (publikován pod č. 419/2006 Sb.).

⁵⁶⁶ Viz nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1609/08.

⁵⁶⁷ Osvobození od soudních poplatků a dalších nákladů řízení podle § 138 občanského soudního řádu a přiznání zástupce pro ochranu zájmů či odborné advokátní pomoci bez povinnosti hradit její náklady podle § 30 občanského soudního řádu.

⁵⁶⁸ § 26 odst. 3 občanského soudního řádu a § 11 antidiskriminačního zákona.

⁵⁶⁹ <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=2617>.

⁵⁷⁰ Směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ., směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání a směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování.

⁵⁷¹ § 21b zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

ochránce práv je tak především poradenství a šíření informací. Ochránce na svých internetových stránkách uvádí základní informace o problematice diskriminace⁵⁷², dává návody k obraně proti diskriminaci⁵⁷³, a publikuje doporučení a právní stanoviska, kde na konkrétních příkladech ukazuje, co je možno považovat za diskriminační jednání a co nikoliv. Tyto nezávazné právní názory mohou přispět k osvětě státních orgánů, samospráv a soukromých osob.⁵⁷⁴ Doporučení ochránce se týkala např. pronajímání obecních bytů, přístupu vodičích a asistenčních psů do veřejných prostor či přístupu k předškolnímu vzdělávání. Právní stanoviska vydal ochránce např. ke zvyšování platů ve firmách, ke slevám na jízdném v hromadné dopravě, k podmínkám pro přístup k sociálním službám nebo k nároku na předčasný důchod.

236. V otázce boje proti rasismu a extremismu schválila vláda v roce 2009 Strategii boje proti extremismu a následně Policie ČR schválila vlastní Koncepti boje proti extremismu obsahující řešení v oblastech organizačního zajištění, technického vybavení, metodiky a analytiky, provádění trestního řízení a vzdělávání. Na základě plnění úkolů došlo k významným krokům jako zabránění infiltrace extremistů do bezpečnostních složek, eliminace koncertů a demonstrací pravicových extremistů na území ČR v roce 2010 a protiprávního jednání, které v minulých letech provázelo takovéto akce. Problémem zůstává extremismus šířený prostřednictvím internetu a konspirativní činnost samotných extremistických skupin na území ČR. Počty trestných činů a stíhaných osob jsou uvedeny v příloze č. 14.

237. Česká republika popsala právní úpravu nájemního vztahu ve svém vyjádření v roce 2010.⁵⁷⁵ Zdůraznila v něm, že právní úprava nájemního vztahu je založena na ochraně nájemce jako slabší strany. Výpověď z bytu ze zákonem stanovených důvodů je možná pouze buď se souhlasem soudu, nebo bez jeho souhlasu, ale v tom případě má nájemník možnost podat do 60 dnů žalobu k soudu na neplatnost výpovědi, na což musí být ve výpovědi písemně upozorněn. Výpovědní lhůta musí činit minimálně 3 měsíce a neběží během soudního řízení o platnosti výpovědi. V mnohých případech, především pokud jde o výpověď v zájmu pronajímatele nezaviněnou nájemcem, má nájemce právo na bytovou náhradu v podobě náhradního bytu, ubytování nebo alespoň přístřeší. Toto ovšem neplatí v případě nájmu na dobu určitou, který končí uplynutím doby, na kterou je sjednán. Zde se předpokládá, že nájemce předem ví, že nájem skončí, a měl by si s předstihem zajistit náhradní bydlení.

238. Občanský zákoník přistupuje ke všem nájemcům stejně. Soud může při určování platnosti výpovědi přihlídnout k situaci nájemce (např. rodiny s nezletilými dětmi) a přisoudit mu právo na lepší bytovou náhradu než stanoví zákon. Rovněž může rozhodnout o neplatnosti výpovědi, která sice splňuje zákonné podmínky, ale je ve svém sociálním důsledku v rozporu s dobrými mravy. Těmito prostředky je zajištěna ochrana právě sociálně slabých a zranitelných skupin. Jakékoliv výpovědi a vystěhování v rozporu se zákonem jsou samozřejmě neplatné a lze se proti nim úspěšně bránit soudně. Žádný pronajímatel tedy nemůže svého nájemníka vystěhovat v rozporu se zákonem.

239. Česká republika se snaží vedle zákonné ochrany práv nájemce zajistit ochranu sociálně slabých a zranitelných i různými praktickými nástroji. Jsou to především různé programy na

⁵⁷² <http://www.ochrance.cz/en/discrimination/>.

⁵⁷³ <http://www.ochrance.cz/en/discrimination/how-to-prevent/>.

⁵⁷⁴ <http://www.ochrance.cz/diskriminace/doporuzeni-ochrance/>,
<http://www.ochrance.cz/diskriminace/diskriminace-pravni-stanoviska/>.

⁵⁷⁵ CCPR/C/CZE/CO/2/ADD.2.

podporu sociální integrace a terénní sociální práce s klienty ohroženými sociálním vyloučením. Ministerstvo práce a sociálních věcí v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost vyhláší podporu grantových projektů a krajských individuálních projektů. Úřad vlády podporuje rovněž projekty terénní práce a komunitní prevence sociálního vyloučení. Podrobnější údaje jsou uvedené v příloze č. 16.

240. Klíčová je v tomto směru role obcí. Obce mají podle zákona povinnost v souladu s místními předpoklady vytvářet podmínky pro uspokojování potřeb svých občanů, mezi které patří i potřeba bydlení.⁵⁷⁶ Vláda v roce 2009 schválila Koncepti romské integrace na období 2010-2013⁵⁷⁷, kde obcím mj. doporučuje „monitorovat průběžně přístup nízkopříjmových romských domácností k bydlení a zajišťovat dostupnost sociálních forem bydlení pro tyto domácnosti, vytvářet nediskriminující, transparentní a spravedlivé systémy přidělování obecních bytů a průběžně a včasně předcházet ztrátě bydlení u romských nájemců v důsledku vzniku dluhů na nájmu u obecních bytů a využívat zákonné prostředky⁵⁷⁸ a další preventivní nástroje ve spolupráci se zainteresovanými subjekty v oblasti bydlení.“ K těmto tématům vydal veřejný ochránce práv doporučení⁵⁷⁹ a ve spolupráci s Ministerstvem vnitra rovněž návod pro obce k předcházení sociálnímu vyloučení⁵⁸⁰

241. Metodickou pomoc obcím v boji se sociálním vyloučením poskytuje i vládní Agentura pro sociální začleňování, která od roku 2008 působí při Úřadu vlády. Obce mohou služeb Agentury využít při vlastním komunitním plánování a zajišťování potřeb svých obyvatel. Agentura poskytuje odborné konzultace a poradenství obcím v oblasti sociální péče, zaměstnanosti, zdravotnictví, školství, bezpečnosti apod. Obce mohou s Agenturou spolupracovat v lokálních partnerstvích na projektech obecního rozvoje a integrace obyvatel a s její pomocí žádat o dotace na tyto projekty. V současnosti takto s Agenturou spolupracuje celkem 33 obcí.

242. Obce mohou pro splnění své povinnosti zajištění bydlení využít i dotačních titulů Ministerstva pro místní rozvoj. Tyto dotační tituly umožňují obcím získat podporu na výstavbu nájemních bytů pro osoby v nepříznivé sociální situaci, které nemají přístup k bydlení. Od roku 2009 mohou o dotace na výstavbu sociálního bydlení žádat i jiné subjekty než obce, přičemž podmínkou dotace je pronajímání bytů vymezeným kategoriím osob s nízkými příjmy za stanovené nájemné. Celkem bylo v l. 2003-10 ve celé České republice postaveno skoro 14 tisíc podporovaných bytů. Podrobnější údaje jsou uvedené v příloze č. 16.

Vzdělávání romských dětí

243. V roce 2007 velký senát Evropského soudu pro lidská práva shledal, že Česká republika porušuje čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod zakazující

⁵⁷⁶ § 35 odst. 2 obecního zřízení.

⁵⁷⁷ Usnesení vlády č. 1572 ze dne 21.12.2009.

⁵⁷⁸ Jedná se např. o institut zvláštního příjemce podle § 59 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a § 40 zákona č. 110/2008 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Zvláštní příjemce je osoba, která dávku může přijmout místo běžného příjemce za účelem splnění účelu dávky a ochrany práv příjemce. Např. kdyby neuzitím dávky na bydlení na placení nájmu hrozila výpověď z nájmu, dávka se může místo nájemce vyplatit přímo pronajímateli k uspokojení jeho pohledávky na nájemném.

⁵⁷⁹ Doporučení veřejného ochránce práv k naplňování práva na rovné zacházení s žadateli o pronájem obecního bytu http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/diskriminace/Obecni_byty.pdf.

⁵⁸⁰ Doporučení pro obce a města pro předcházení tvorby a rozšiřování sociálně vyloučených lokalit se zdůrazněním zajištění potřeby bydlení http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/Doporučení_sociální_vyloučení.pdf.

diskriminaci v právech přiznaných Úmluvou a čl. 2 Protokolu č. 1 k Úmluvě garantující právo na vzdělání.⁵⁸¹ Od té doby je Česká republika povinna Výboru ministrů Rady Evropy předkládat informace o naplňování tohoto rozsudku.⁵⁸² Na základě rozsudku iniciovala vláda ČR v letech 2008 – 2009 vznik několika výzkumných studií, jejichž cílem bylo zmapování situace v oblasti vzdělávání romských žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí se zaměřením na příčiny a podoby segregace ve vzdělávání, využívání diagnostických nástrojů pro zjišťování vzdělávacích potřeb žáků, přístup pedagogů, psychologů a jiných pracovníků k dětem z tohoto prostředí během vzdělávání a identifikaci dalších problémů, kterým tyto děti v průběhu vzdělávání čelí⁵⁸³.

244. Z výsledku výše uvedených analýz vyplynulo, že romské děti mají skutečně nerovné vzdělanostní šance ve srovnání s ostatními žáky.⁵⁸⁴ Je daleko vyšší pravděpodobnost, že se romské dítě bude vzdělávat podle programu určeného pro děti s lehkým mentálním postižením než je tomu u ostatních dětí. Šetření ukazuje i velkou pravděpodobnost toho, že pokud žák absolvuje základní vzdělání upravené podle rámcového vzdělávacího programu Základní vzdělávání pro žáky s lehkým mentálním postižením, dosáhne nižší vzdělanostní úrovně, což snižuje v jeho dospělém životě šance na získání kvalitního a dobře placeného zaměstnání a zvyšuje pravděpodobnost, že bude čelit v budoucnu nezaměstnanosti a z ní vyplývající chudobě a sociálnímu vyloučení.⁵⁸⁵

245. Analýza diagnostických nástrojů doložila, že diagnostické nástroje nejsou samy o sobě diskriminující a jsou schopné zjistit relevantní výsledky, nicméně problematické je jejich využívání v praxi. Zásadním předpokladem jejich správné aplikace je dodržování zásady *lege artis* ze strany poradenských pracovníků. Využití diagnostických nástrojů předpokládá dostatečnou kvalifikaci, profesionalitu a zkušenost vyšetřujícího, dynamičnost jeho postupů, komplexnost vyšetření a citlivost k faktorům, které jsou příčinou sociokulturního znevýhodnění. Výsledky přezkumu diagnostických nástrojů by měly posloužit k tvorbě příslušných doporučení a metodik pro pracovníky školských poradenských pracovišť.

246. Dalším problémem, který byl prostřednictvím výzkumů odhalen, byla nejednotnost přístupu a nepřipravenost jednotlivých škol na vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Důvodem je rozdílné materiální i personální vybavení škol i školských poradenských zařízení. Pedagogickým pracovníkům chybí širší a soustavná metodická podpora, postrádají odbornou připravenost na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími

⁵⁸¹ Rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci *D.H. proti České republice* ze dne 13.11.2007, stížnost č. 57325/00.

⁵⁸² Čl. 46 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.).

⁵⁸³ Mezi nejvýznamnější výzkumné studie patřily „*Analýza individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami*“ (realizátor Člověk v tísni, o.p.s.); „*Vzdělávací dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit*“ (realizátor GAC, s.r.o.); „*Analýza diagnostických nástrojů využívaných vůči žákům ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí s přihlédnutím k romským dětem, žákům a studentům*“ (realizátor Výzkumné centrum integrace zdravotně postižených) a „*Monitoring Rámcových vzdělávacích programů*“ (realizátor Ústav pro informace ve vzdělávání).

⁵⁸⁴ Výsledky Monitoringu Rámcových vzdělávacích programů doložily, že z celkového počtu všech romských žákyň a žáků ZŠ navštěvuje školy vyučující podle vzdělávacích programů pro žáky s lehkým mentálním postižením téměř třetina z nich (přesně 26,7 %), zatímco z celkového počtu ostatních žákyň a žáků z většinové populace navštěvovalo tyto školy pouze 2,17 %.

⁵⁸⁵ Více než 95 % žáků, kteří absolvovali základní vzdělání podle programu pro lehké mentální postižení, přešlo následně na střední školu poskytující vzdělání bez maturity. V případě romských žákyň a žáků nejvíce absolventů těchto základních škol (65%) přecházelo na střední školu ukončující studium pouze výučním listem, jen 0,93 % z nich nastoupilo na střední školu ukončenou maturitou. V případě romských absolventů vzdělaných podle běžného vzdělávacího programu nastoupilo do maturitního studia více než 30 %.

potřebami, rezervy jsou v systému jejich dalšího vzdělávání. Ve vztahu k dětem se sociálním znevýhodněním je také nutné zajistit propojení pedagogické a sociální intervence a provázání činnosti škol s orgány sociálně-právní ochrany dětí a s poskytovateli sociálních služeb a aktivit, které povedou k celkové stabilizaci životní situace sociálně vyloučených rodin a posílení jejich aktivity k řešení životní situace.

247. V roce 2010 vydala Česká školní inspekce tematickou zprávu z kontrolní činnosti v bývalých zvláštních školách.⁵⁸⁶ V průběhu inspekce sledovali pracovníci, jak byly realizovány legislativní změny v praxi bývalých zvláštních škol, jaká je současná vzdělávací nabídka těchto škol a jaké jsou personální předpoklady pro naplnění nových školních vzdělávacích programů. Výsledky šetření ukázaly, že ve sledovaných 171 základních školách byl podíl romských žáků vzdělávajících se dle školního vzdělávacího programu pro žáky s lehkým mentální postižením 35 %. Mezi zásadní nedostatky, které byly v průběhu inspekce odhaleny, patřilo nedostatečné zajištění identifikace a evidence žáků se sociálním znevýhodněním v souladu se školským zákonem, kdy za příčinu neúspěšnosti těchto žáků v běžném proudu bylo považováno jejich lehké mentální postižení. Chybělo zde rozlišení potřeb a zvláštních podmínek podpory sociálně znevýhodněných žáků a žáků s lehkým mentálním postižením, což mělo výrazný dopad na možnosti znevýhodněných romských žáků zařadit se do hlavního vzdělávacího proudu. Bylo zjištěno, že v rámci kontrolovaných základních škol bylo zřízeno 22 přípravných tříd pro žáky se sociálním znevýhodněním, které zvyšují jejich připravenost na vzdělávání ve školách hlavního vzdělávacího proudu, nicméně počet těchto tříd na kontrolovaných školách byl shledán nízkým.⁵⁸⁷ Kromě toho školy využívaly i rozvojový program Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k podpoře zajištění funkce asistenta pedagoga pro žáky se sociálním znevýhodněním. Zásadním problémem byl i způsob zařazování sociálně znevýhodněných žáků do vzdělávacího programu určeného pro vzdělávání žáků se zdravotním postižením. Školy měly problém doložit, zda byl souhlas zákonných zástupců se vzděláváním dítěte informovaný.⁵⁸⁸

248. Výsledky výše uvedených analýz posloužily k vypracování Národního akčního plánu inkluzivního vzdělávání, jehož úkolem je konkretizovat jednotlivá opatření a promyslet způsob jejich naplňování v praxi.⁵⁸⁹ Rozpracování plánu a jeho implementace v praxi je úkolem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Národní akční plán inkluzivního vzdělávání vymezuje rámec aktivit realizovaných s cílem zajištění rovného přístupu a rovných příležitostí všech osob ve vzdělávání. Jeho součástí je zavedení nutných opatření k ukončení přetrvávající segregační praxe v českém školství a současně k prevenci jakýchkoli diskriminačních jevů. Základním cílem plánu je zvýšit míru inkluzivního pojetí vzdělávání v českém vzdělávacím systému a konečným cílem je pak působit preventivně proti sociálnímu vyloučení jednotlivců i celých sociálních skupin. Součástí plánu jsou i opatření vedoucí ke změně v systému pedagogicko-psychologického poradenství s důrazem na sociokulturně citlivou diagnostiku potřeb dětí se speciálními vzdělávacími potřebami ve spolupráci se sociálním poradenstvím a systémem kontrol a přezkumů diagnóz. Zároveň je zde řešeno i téma informovaného souhlasu zákonných zástupců dětí. Pozornost je věnována i kariérovému

⁵⁸⁶ Do roku 2005, než došlo ke změnám školského zákona a ke zrušení zvláštních škol, působilo v ČR 398 zvláštních škol. Šetření České školní inspekce se účastnilo 171 z těchto škol (tj. 43% bývalých zvláštních škol), v nichž se vzdělávalo celkem 15 894 žáků.

⁵⁸⁷ Počet přípravných tříd se však zvyšuje, v roce 2010 jich působilo 199, s celkovým počtem více než 2 400 žáků.

⁵⁸⁸ U 1,08% žáků kontrolovaných základních škol nebylo možné jednoznačně doložit souhlas rodičů se vzděláváním jejich dítěte podle upraveného vzdělávacího programu.

⁵⁸⁹ Usnesení vlády č. 206 ze dne 15.3.2010.

poradenství a motivaci žáků k dalšímu a celoživotnímu vzdělávání s cílem zvýšit možnosti pracovního uplatnění a snížení závislosti na sociální síti.

249. Za účelem naplňování plánu byly připraveny změny školského zákona a jeho prováděcích předpisů o pedagogicko-psychologickém poradenství a o vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. První vyhláška⁵⁹⁰ vymezuje pravidla pro poskytování poradenských služeb. Zavádí se písemné potvrzení, kdy rodič žáka potvrzuje svým podpisem, že doporučení obsahující návrhy úprav ve vzdělávání žáka s ním bylo projednáno a že porozuměl jeho povaze a obsahu a může k němu případně uplatnit své výhrady. Doporučení pro zařazení žáka do školy nebo vzdělávacího programu pro žáky se zdravotním postižením se vystavuje nejvýše na dobu jednoho roku.⁵⁹¹ Žáci a jejich rodiče musí být informováni o právu žádat kdykoli další poskytnutí poradenské služby. Ve vyhlášce o vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami⁵⁹² se zavádí vyrovnávací opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, které by měla sloužit k vyrovnání znevýhodnění žáků, aby se mohli vzdělávat ve školách a ve třídách, které nejsou samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením.⁵⁹³ Jsou zde definována i podpůrná opatření pro žáky se zdravotním postižením.⁵⁹⁴

250. Žákem se sociálním znevýhodněním je pro účely využívání vyrovnávacích opatření zejména žák z prostředí, kde se mu nedostává dostatečné podpory pro řádný průběh vzdělávání, včetně spolupráce zákonných zástupců se školou, a žák znevýhodněný nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka. Je výslovně nově upraveno, že žák bez zdravotního postižení se nevzdělává podle vzdělávacího programu, který je upraven pro potřeby vzdělávání žáků se zdravotním postižením, nicméně je umožněno ve třídě zřízené pro žáky se zdravotním postižením vzdělávat žáka bez zdravotního postižení, který je zdravotně nebo sociálně znevýhodněný a který dlouhodobě a komplexně selhává ve škole hlavního vzdělávacího proudu i při využívání všech předchozích vyrovnávacích opatření. Takovýto žák se vzdělává podle standardního vzdělávacího programu běžné základní školy a jeho pobyt ve třídě pro žáky se zdravotním postižením je omezen na dobu 5 měsíců, přičemž v této době zůstává žákem své původní školy. Podmínkou zařazení žáka do speciálního vzdělávání je vždy doporučení školského poradenského zařízení spolu s navržením konkrétních podpůrných opatření, projednání žádosti se žákem a jeho rodičem včetně poskytnutí srozumitelného poučení a informovaný souhlas rodiče. Žák je po tuto dobu pod dohledem pedagogicko-psychologické poradny, která doporučuje další postup ve vzdělávání a kontroluje, zda stále trvají důvody pro speciální vzdělávací režim. Podle současné právní úpravy jsou stanoveny jasné podmínky, které neumožní přijmout žáka bez zdravotního postižení do třídy zřízené pro žáky se zdravotním postižením pouze na základě žádosti rodičů. Nová právní úprava je nastavena k podpoře inkluzivního vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami,

⁵⁹⁰ Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb., s účinností od 1.9.2011.

⁵⁹¹ Novelou vyhlášky se tedy těžiště poradenských služeb přesouvá ze zpráv ve smyslu diagnostické činnosti k doporučením ve smyslu poradenské činnosti, jenž mají zohledňovat speciální vzdělávací potřeby žáka.

⁵⁹² Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění vyhlášky č. 147/2011 Sb., s účinností od 1.9.2011.

⁵⁹³ Zejména využívání pedagogických a speciálně pedagogických metod a postupů, poskytování individuální podpory v rámci výuky a přípravy na výuku, využívání poradenských služeb školy a školských poradenských zařízení, individuálního vzdělávacího plánu nebo služeb asistenta pedagoga.

⁵⁹⁴ Využití speciálních metod, postupů, forem a prostředků vzdělávání, kompenzačních, rehabilitačních a učebních pomůcek, speciálních učebnic a didaktických materiálů, zařazení předmětů speciálně pedagogické péče, poskytování pedagogicko-psychologických služeb, zajištění služeb asistenta pedagoga, snížení počtu žáků ve třídě nebo studijní skupině nebo jiná úprava organizace vzdělávání zohledňující speciální vzdělávací potřeby žáka.

obsahuje opatření specificky cílená na žáky se sociálním znevýhodněním včetně romských žáků a reflektuje rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva.

251. Včasná péče o děti v předškolním věku se zaměřuje na podporu úspěšného zvládnutí školního vzdělávání s využitím tzv. přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním. Důraz je ve školním vzdělávacím programu mateřských škol kladen na podporu rozvoje komunikační kompetence a prevenci čtenářských obtíží dětí v předškolním věku. Podpora je směřována k rozvoji odborných kompetencí pedagogických pracovníků pro práci se žáky s různými vzdělávacími potřebami, k přístupu sociálně znevýhodněných dětí k předškolnímu vzdělávání, k rozšiřování možností zřizovat „firemní mateřské školky“, zvyšování kapacit mateřských škol s cílem podpořit systematický rozvoj dovedností dětí potřebných k jejich úspěšnému formalizovanému vzdělávání. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy proto podporuje i alternativní formy předškolní pedagogické intervence, např. nízkoprahová zařízení a rodinná centra, podporována je činnost asistentů pedagoga pro žáky se sociálním znevýhodněním.⁵⁹⁵ Ze strany ministerstva a jeho přímo řízených odborných institucí je poskytována metodická podpora a pomoc⁵⁹⁶. Konkrétní informace jsou uvedeny i ve vyjádření ČR z roku 2010⁵⁹⁷ a ve vyjádřeních podaných Výboru ministrů Rady Evropy⁵⁹⁸. Některé statistické údaje o vzdělávání Romů a podpoře inkluzivního vzdělávání jsou uvedeny v příloze č. 17.⁵⁹⁹

Zajištění práv cizincům

252. Práva cizinců a dalších osob neovládajících český jazyk v soudních či dalších řízeních jsou podrobněji popsána v textech k čl. 9 odst. 2 ohledně omezení na svobodě, čl. 14 odst. 1 ohledně soudního řízení v civilních, trestních i správních věcech a čl. 27 ohledně správního řízení. Ve všech těchto řízeních má osoba, která neovládá český jazyk, právo na pomoc tlumočníka na náklady státu, aby tak mohla hájit svá práva přes jazykovou bariéru. Nezávisle na tom má právo na odpuštění soudních nákladů i na právní pomoc, jak je uvedeno v textu k čl. 14 odst. 1 i k tomuto článku.

253. Stát každoročně ze svého rozpočtu uvolňuje finanční prostředky na podporu integrace cizinců včetně spolufinancování projektů vybraných v rámci dotačních řízení vyhlašovaných Ministerstvem práce a sociálních věcí a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Tyto projekty jsou nejčastěji realizovány nestátními neziskovými organizacemi a školami. Jde zejména o kurzy českého jazyka, pracovníprávní poradenství a kurzy socio-kulturní orientace, prostřednictvím kterých se cizinci seznamují s podmínkami života v České republice v jazyce jim srozumitelném nebo skrze tlumočení. Podporovány jsou rovněž terénní práce s cizinci a navazující poradenství a asistence. Své vlastní projekty realizuje také Ministerstvo vnitra jako koordinátor agendy integrace cizinců. Nově byla v místech větší koncentrace cizinců zřízena i regionální Centra na podporu integrace cizinců, která poskytují informace, poradenství, kurzy, semináře atd. se specializací na konkrétní region. Informace

⁵⁹⁵ K podpoře slouží především dotační programy „Podpora vzdělávání v jazycích menšin a multikulturní výchovy“ a „Program Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na podporu integrace romské komunity“ financovány ze státního rozpočtu i z prostředků Evropského sociálního fondu.

⁵⁹⁶ http://www.msmt.cz/file/1549_1_1/, http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/pripravna_trida.pdf, www.inkluzivniskola.cz.

⁵⁹⁷ CCPR/C/CZE/CO/2/ADD.2 a CCPR/C/CZE/CO/2/ADD.3.

⁵⁹⁸ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Themes/Add_info/CZE-ai_en.asp.

⁵⁹⁹ Další informace jsou rovněž obsaženy v Osmé a deváté periodické zprávě o plnění Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace (CERD/C/CZE/8-9).

pro cizince zveřejňuje na svých stránkách Ministerstvo vnitra.⁶⁰⁰ Informační materiály pro cizince ohledně pobytu, zaměstnání a dalších věcí jsou k dispozici také na internetových stránkách spravovaných a pravidelně aktualizovaných Ministerstvem práce a sociálních věcí ve spolupráci s Ministerstvem vnitra.⁶⁰¹ Publikace jsou distribuovány cizincům v České republice i prostřednictvím zastupitelských úřadů v zahraničí. Jednotlivá ministerstva vydávají informační letáky ke konkrétním záležitostem života cizinců, vždy také v jazykových verzích cizincům srozumitelným.

Článek 27

Práva národnostních menšin

Právní úprava práv příslušníků národnostních menšin

254. Ústavní ochrana menšinových práv zůstává zachována. Příslušníci národnostních menšin mají nadále právo na aktivní účast v kulturním, společenském a hospodářském životě a ve veřejných záležitostech⁶⁰², právo na užívání jazyka národnostní menšiny (včetně vzdělávání v něm a zřizování škol), právo na rozvoj vlastní kultury a tradic a právo sdružovat se v národnostních sdruženích a politických stranách. Podrobnou úpravu těchto práv stanoví příslušné zákony.⁶⁰³ Nikomu nesmí být přitom na újmu příslušnost k národnostní menšině a nesmí vést k jeho diskriminaci.⁶⁰⁴

255. Česká republika ratifikovala dne 15. listopadu 2006 Evropskou chartu regionálních či menšinových jazyků.⁶⁰⁵ Při ratifikaci bylo učiněno prohlášení, kterým se Česká republika zavazuje chránit zvláště slovenštinu, polštinu, němčinu a romštinu, přičemž poskytuje podporu užívání slovenštiny na celém území státu a polštiny v Moravskoslezském kraji v okresech Frýdek-Místek a Karviná, kde žije početná polská menšina.⁶⁰⁶ Ostatní menšinové jazyky v České republice jsou chráněny podle části II. Charty a podle Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin.⁶⁰⁷

256. Právo účasti na řešení záležitostí týkajících se národnostních menšin je realizováno na celostátní úrovni prostřednictvím Rady vlády pro národnostní menšiny, která je poradním orgánem vlády ČR pro otázky týkající se národnostních menšin. Členy Rady jsou zástupci národnostních menšin a zástupci orgánů veřejné moci, přičemž nejméně polovinu členů Rady tvoří zástupci národnostních menšin. Rada v rámci své působnosti sleduje vnitrostátní plnění mezinárodních závazků České republiky z hlediska práv příslušníků národnostních menšin, zajišťuje přípravu opatření vlády, která se týkají práv příslušníků národnostních menšin v České republice, vyjadřuje se k návrhům zákonů, nařízení vlády a k opatřením týkajícím se práv příslušníků národnostních menšin před jejich předložením vládě a připravuje pro vládu nebo pro ministerstva či jiné správní úřady doporučení k zajištění potřeb příslušníků

⁶⁰⁰ <http://www.mvcr.cz/mvcren/web-useful-information.aspx>.

⁶⁰¹ www.cizinci.cz Informace jsou zde k dispozici v angličtině, ruštině, ukrajinštině, vietnamštině, mongolštině a moldavštině. Další informace mohou cizinci najít na Portálu veřejné správy http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/19005 nebo např. na http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/prociz.

⁶⁰² Viz § 6 odst. 1 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o právech příslušníků národnostních menšin“).

⁶⁰³ Např. zákon o právech příslušníků národnostních menšin a příslušná ustanovení dalších zákonů.

⁶⁰⁴ Čl. 25 Listiny základních práv a svobod.

⁶⁰⁵ Publikována pod č. 15/2007 Sb. m.s.

⁶⁰⁶ Jedná se o 31 obcí s více než desetiprocentním podílem obyvatel.

⁶⁰⁷ Publikována pod. č. 96/1998 Sb.

národnostních menšin. Zejména jde o oblast školství, kultury a médií, používání mateřského jazyka nebo společenský a kulturní život. Rada připravuje pro vládu souhrnné zprávy o situaci národnostních menšin na území České republiky, spolupracuje s orgány územních samosprávných celků při praktickém zabezpečování národnostní politiky státu a podílí se na rozdělování finančních prostředků vynakládaných ze státního rozpočtu na podporu aktivit příslušníků národnostních menšin.⁶⁰⁸

257. Na místní úrovni je v obci, v jejímž územním obvodu žije podle posledního sčítání lidu alespoň 10 % občanů hlásících se k národnosti jiné než české, zřízen výbor pro národnostní menšiny. Obdobně je v kraji, v jehož územním obvodu žije podle posledního sčítání lidu alespoň 5 % občanů hlásících se k jiné národnosti než české, zřízen výbor pro národnostní menšiny. Minimálně polovinu členů výboru musí tvořit příslušníci menšiny.⁶⁰⁹ V obcích s nejméně 10% obyvatel, kteří jsou příslušníky menšiny, mohou tito obyvatelé prostřednictvím výboru požádat, aby názvy obce, jejích částí, ulic a jiných veřejných prostranství a označení budov státních orgánů a územních samosprávných celků byly uváděny též v jazyce jejich národnostní menšiny.⁶¹⁰

258. Příslušník národnostní menšiny má právo, aby jeho jméno a příjmení bylo v matričním dokladu uvedeno v jazyce národnostní menšiny a aby následně takto bylo jeho jméno uvedeno i v jeho osobních dokladech.⁶¹¹ Rovněž má právo používat svůj jazyk v jednání před soudy a jinými správními orgány, kdy je mu poskytnut tlumočník.⁶¹² Příslušník národnostní menšiny má právo na vzdělávání ve svém jazyce v obci, v níž byl zřízen výbor pro národnostní menšiny, za předpokladu dostatečného zájmu ze strany příslušníků národnostní menšiny o toto vzdělávání. Pokud nejsou stanovené počty žáků naplněny, mohou být se souhlasem zřizovatele školy některé předměty vyučovány dvojjazyčně.⁶¹³

259. Podrobnější informace o výkonu práv příslušníků národnostních menšin a jejich situaci jsou uvedeny ve Třetí periodické zprávě o plnění zásad stanovených Rámcovou úmluvou o ochraně národnostních menšin⁶¹⁴ a ve Druhé periodické zprávě o plnění závazků vyplývajících z Evropské charty regionálních či menšinových jazyků v České republice.⁶¹⁵

* * * * *

⁶⁰⁸ Podrobnější informace o Radě viz <http://www.vlada.cz/en/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/historie-a-soucasnost-rady-en-16666/>.

⁶⁰⁹ § 117 odst. 3 zákona o obcích, § 78 odst. 2 zákona o krajích a § 78 odst. 2 zákona o hlavním městě Praze.

⁶¹⁰ § 29 odst. 2 zákona o obcích.

⁶¹¹ § 26 odst. 2 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů.

⁶¹² Viz text k čl. 14.

⁶¹³ § 14 zákona č. 561/2004 Sb., školského zákona, ve znění pozdějších předpisů.

⁶¹⁴ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNDocs/PDF_3rd_SR_CzechRepublic_en.pdf.

⁶¹⁵ Předkládaná v roce 2011 generálnímu tajemníkovi Rady Evropy; aktuálně připravena pro schválení vládou.

Příloha č. 1 - Přehled zjištěných porušení Evropské úmluvy o lidských právech ze strany Evropského soudu pro lidská práva v řízeních o stížnostech proti České republice ukončených v letech 2005 až 2010 (zdroj: Ministerstvo spravedlnosti)

Počet stížností	Zjištěné porušení	Odpovídající ustanovení Paktu	Nápravná opatření
8	prostředek nápravy délky řízení	čl. 2 odst. 3	zaveden prostředek nápravy urychlující řízení (novely zákona o soudech a soudcích č. 192/2003 Sb. a č. 7/2009 Sb.) a kompenzační (novela zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci č. 160/2006 Sb.)
4	zákonnost zbavení svobody	čl. 9 odst. 1	nejednalo se většinou o problém právní úpravy aktuální v době vydání rozsudku
4	délka vazby	čl. 9 odst. 3	nejednalo se o problém právní úpravy aktuální v době vydání rozsudku
4	délka řízení o propuštění	čl. 9 odst. 4	úprava praxe Ústavního soudu, aktuálně připravovaná novela trestního řádu
4	spravedlivost řízení o propuštění	čl. 9 odst. 4	nález Ústavního soudu č. 239/2005 Sb., aktuálně připravovaná novela trestního řádu
1	existence řízení o propuštění	čl. 9 odst. 4	novela zákona o azylu a zákona o pobytu cizinců č. 427/2010 Sb.
3	náhrada za protiprávní zbavení svobody	čl. 9 odst. 5	novela zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci č. 160/2006 Sb.
39	délka civilního řízení	čl. 14 odst. 1	různé změny občanského soudního řádu, i přijaté v minulosti, např. č. 30/2000 Sb. nebo č. 295/2008 Sb.; organizační změny (soudcovské minitýmy) a jiné
24	přístup k soudu	čl. 14 odst. 1	u obecných soudů většinou zřízení správního soudnictví zákonem č. 150/2001 Sb., úprava praxe Ústavního soudu a novela zákona o Ústavním soudu č. 83/2004 Sb., připravovaná novela zákona o přeměnách obchodních společností atd.
1	veřejnost řízení	čl. 14 odst. 1	změna rozhodovací praxe Nejvyššího soudu, insolvenční zákon č. 182/2006 Sb.
1	nestrannost soudu	čl. 14 odst. 1	ojedinělé porušení (opatření zaměřena na zvyšování povědomí)
3	rovnost zbraní	čl. 14 odst. 1	úprava praxe Ústavního soudu
6	délka trestního řízení	čl. 14 odst. 3	novely trestního řádu, např. 265/2001 Sb.

		písm. c)	
3	spravedlivost trestního řízení	čl. 14 odst. 3	ojedinělá porušení (opatření zaměřena na zvyšování povědomí)
10	rodinný život	čl. 17	novela občanského soudního řádu č. 295/2008 Sb.; zvyšování povědomí a akční plán výkonu rozsudků o odebrání dětí z péče rodičů schválený vládou v XII/2010
2	soukromý život	čl. 17	ojedinělá porušení (opatření zaměřena na zvyšování povědomí)
1	svoboda projevu	čl. 19 odst. 2	ojedinělé porušení (opatření zaměřena na zvyšování povědomí)
1	svoboda sdružovací	čl. 22	ojedinělé porušení (opatření zaměřena na zvyšování povědomí)
1	diskriminace	čl. 26	akční plán výkonu rozsudku o diskriminaci romských dětí ve vzdělávání schválený vládou v III/2010
7	vlastnictví	-	uváděno jen pro úplnost, nemá ekvivalent v Paktu

Příloha č. 2 – Volební výsledky dle pohlaví a zastoupení žen v České politice

Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu dle pohlaví:

volby	pohlaví	kandidáti		Zvoleno	
		počet	%	počet	%
2006	muži	3 602	72,26	169	84,50
	ženy	1 383	27,70	31	15,50
	celkem	4 985	100	200	100
2010	muži	3 658	72,84	156	78,00
	ženy	1 364	27,16	44	22,00
	celkem	5 022	100	200	100

Volby do Senátu Parlamentu dle pohlaví:

volby	pohlaví	kandidáti		Zvoleno	
		počet	%	počet	%
2006	muži	165	80,88	21	77,78
	ženy	39	19,12	6	22,22
	celkem	204	100	27	100
2008	muži	166	83,00	22	81,48
	ženy	34	17,00	5	22,23
	celkem	200	100	27	100
2010	muži	190	83,70	23	85,19
	ženy	37	18,50	4	14,81
	celkem	227	100	27	100

Volby do zastupitelstev krajů dle pohlaví:

volby	pohlaví	kandidáti		Zvoleno	
		počet	%	počet	%

2008	muži	5 812	70,83	556	82,38
	ženy	2 394	29,17	119	17,62
	celkem	8 206	100	675	100

Volby do zastupitelstev obcí dle pohlaví:

volby	pohlaví	kandidáti		Zvoleno	
		počet	%	počet	%
2006	muži	131 340	70,62	44 979	75,08
	ženy	54 649	29,38	14 928	24,92
	celkem	185 989	100	59 907	100
2010	muži	143 098	68,83	43 958	73,71
	ženy	64 794	31,17	15 675	26,29
	celkem	207 892	100	59 633	100

Volby do Evropského parlamentu dle pohlaví.

volby	pohlaví	kandidáti		Zvoleno	
		počet	%	počet	%
2009	muži	509	71,89	18	81,82
	ženy	199	28,11	4	18,18
	celkem	708	100	22	100

Příloha č. 3 – Počet umělých přerušení těhotenství v letech 2005 – 2009 (zdroj: publikace Potraty 2009, Ústav zdravotnických informací a statistiky)

počet umělých přerušení těhotenství / rok		2005	2006	2007	2008	2009
zdravotní důvody	české státní občanky	4 678	4 779	4 789	4 569	4 567
ostatní důvody	české státní občanky	21 775	20 573	20 625	21 191	20 069
Cizinky		2 238	2 285	2 658	3 252	3 020
celkem všech umělých přerušení těhotenství		28 691	26 627	28 072	29 012	27 656

Příloha č. 4 – Počet osob pravomocně odsouzených za trestné činy mučení a jiné nelidské a kruté zacházení a týrání v letech 2005 – 2010
(zdroj: Ministerstvo spravedlnosti)

Počet osob pravomocně odsouzených						
Trestný čin	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Týrání svěřené osoby	80	93	92	74	109	95
Týrání osoby žijící ve společně obývaném domě či bytě	134	225	255	254	250	271
Mučení a jiné nelidské a kruté zacházení	0	0	0	0	0	0

Příloha č. 5 – Odškodnění vyplacené Ministerstvem vnitra za nesprávný úřední postup v odvětví státní správy, jež náleží do jeho působnosti (zdroj: Ministerstvo vnitra)

Rok	2007	2008	2009	2010
Vyplacená částka v Kč	179 214	850 743	2 939 011	399 322

Příloha č. 6. – Počty zjištěných a objasněných trestných činů obchodování s lidmi (zdroj: Ministerstvo vnitra)

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Zjištěno	16	16	11	29	10	24
Objasněno	11	13	11	11	3	13
Objasněno celkem včetně dodatečné objasněnosti	11	13	11	13	11	17
Vyšetřované a stíhané osoby	18	11	20	22	32	35

**Příloha č. 7 – Statistiky k obětem obchodování s lidmi v Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi Ministerstva vnitra ČR
(zdroj: Ministerstvo vnitra)**

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	CELKEM
Národnost							
Česká republika	3	4	5	4	3	3	22
Slovenská republika		1	1	1	1		4
Ukrajina	6	3	3	7	8		27
Bulharsko	4		1				5
Vietnam	3	3	2			1	9
Rumunsko		3		6			9
Makedonie			2				2
Rusko			3	1			4
Kyrgystan			1	1			2
Lotyšsko	1						1
Uzbekistán				1			1
Brazílie				3			3
Thajsko					1		1
Honduras						2	2
Nigérie						1	1
CELKEM	17	14	18	24	13	7	93

Příloha č. 8 – Odškodnění vyplacené Ministerstvem spravedlnosti za neoprávněná omezení na svobodě v trestním řízení (zdroj: Ministerstvo spravedlnosti)

1. Žádosti řešené Ministerstvem spravedlnosti

Rok	Mimosoudně uplatněné žádosti		Uspokojené žádosti	
	Vazba	Trest odnětí svobody	Vazba	Trest odnětí svobody
2005	211	36	57	6
2006	159	24	46	6
2007	104	nebylo sledováno	25	nebylo sledováno
2008	93	nebylo sledováno	23	nebylo sledováno
2009	112	nebylo sledováno	25	nebylo sledováno
2010	74	30	8	3

2. Žádosti řešené soudem

Rok	Podané žaloby		Přiznané nároky	
	Vazba	Trest odnětí svobody	Vazba	Trest odnětí svobody
2005	39	30	12	0
2006	43	20	12	2
2007	nebylo sledováno odděleně od zbytku odškodňovací agendy			
2008				
2009				
2010	37	10	30	5

3. Částky zaplacené za odškodnění (jedná se o celkové částky ze všech titulů odškodnění, nikoliv pouze z titulu omezení svobody)

Rok	Žádosti uspokojené mimosoudně	Nároky přiznané soudem
2005	6.632.345 Kč	5.115.462 Kč
2006	8.302.022 Kč	17.607.092 Kč
2007	48.095.834 Kč	34.095.907 Kč

2008	60.083.213 Kč	11.835.308 Kč
2009	50.732.293 Kč	17.688.696 Kč
2010	55.248.997 Kč	40.393.045 Kč

Příloha č. 9 – Vězeňská zařízení v České republice (zdroj: Ministerstvo spravedlnosti)

1. Vývoj průměrného počtu obviněných, odsouzených a vězněných osob

	2005	2006	2007	2008	2009	2010 (počet k 31.10.)
Obvinění	3 045	2 582	2 369	2 381	2 308	2 449
Odsouzení	16 122	16 542	16 734	17 765	19 438	19 384
Celkem	19 179	19 124	19 105	20 148	21 753	21 890

2. Kapacita vězeňských zařízení a její využitelnost (na 4m² ubytovací plochy)

	Výkon vazby	Výkon trestu odnětí svobody	Celková využitelnost
2009	2 520	16 590	113%
2010 (k 31.10.)	2 508	17 079	111%

3. Délka vazby v roce 2005 a 2009

Rok 2005

Délka vazby	do 4 měsíců	do 6 měsíců	do 9 měsíců	do 1 roku	do 2 let	nad 2 roky
Počet obviněných	63%	11%	12%	7%	6%	1%

Rok 2009

Délka vazby	do 3 měsíců	do 6 měsíců	do 9 měsíců	do 1 roku	do 2 let	nad 2 roky
Počet obviněných	41%	28%	16%	6%	8%	1%

Příloha č. 10 – Průměrná délka soudního řízení v civilních a trestních věcech (zdroj: Ministerstvo spravedlnosti)

Průměrná délka řízení ode dne zahájení řízení do dne právní moci ve dnech		
	Civilní řízení	Trestní řízení
2005	448	263
2006	531	250
2007	491	229
2008	495	227
2009	363	219
2010	315	304

Příloha č. 11 – Pravomocná rozhodnutí soudů ve věci způsobilosti k právním úkonům (zdroj: Ministerstvo spravedlnosti)

<i>Typ rozhodnutí</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>
Zbavení způsobilosti k právním úkonům	1594	1475	2139	2186	2298	2045
Jiný výsledek řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům	473	583	748	879	945	949
Omezení způsobilosti účastníka k právním úkonům	312	362	472	628	770	816
Jiný výsledek řízení o omezení způsobilosti účastníka k právním úkonům	91	64	62	120	127	117
Vrácení způsobilosti účastníka k právním úkonům	49	55	68	61	65	45
Jiný výsledek řízení o vrácení způsobilosti účastníka k právním úkonům	113	139	156	197	169	172
Rozhodnutí o změně způsobilosti účastníka k právním úkonům	x	x	x	x	x	110
Jiný výsledek řízení o změně způsobilosti účastníka k právním úkonům	x	x	x	x	x	62
Schválení dohody nebo jiného právního úkonu účastníka zbaveného/omezeného způsobilosti k právním úkonům	1332	1360	2812	2800	2678	2415
Neschválení dohody nebo jiného právního úkonu účastníka zbaveného/omezeného způsobilosti k právním úkonům	35	37	41	72	92	84
Jiný výsledek řízení o dohodě nebo jiném právním úkonu účastníka zbaveného/omezeného způsobilosti k právním úkonům	180	170	272	367	447	253

Příloha č. 12 – Nově registrované církve a náboženské společnosti v období od 1. 1. 2005 do 31. 12. 2010 (zdroj: Ministerstvo kultury)

1. Ruská pravoslavná církev, podvorje patriarchy moskevského a celé Rusi v České republice,
2. Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü,
3. Višva Nirmala Dharma,
4. Církev živého Boha,
5. Církev Nová naděje,
6. Církev Slovo života.

Církve a náboženské společnosti, které v předmětném období podaly žádost, ale nebyly registrované:

1. Arménská apoštolská pravoslavná církev – návrh na registraci vzali zpět,
2. Církev Nový Život – návrh na registraci vzali zpět.

V žádném případě nedošlo k soudnímu napadení rozhodnutí Ministerstva kultury.

Příloha č. 13 – Statistické údaje týkající se trestného činu pomluvy (zdroj: Ministerstvo spravedlnosti)

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Stíháno	61	45	45	37	40	36
Obžalováno	46	33	37	29	33	30
Odsouzeno	22	23	14	12	11	42

Příloha č. 14 – Statistické údaje týkající se trestných činů s extremistickým podtextem (zdroj: Ministerstvo spravedlnosti a Ministerstvo vnitra)

Počty trestných činů

Trestný čin	2005	2006	2007	2008	2009	I. – X. 2010
Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů	108	103	112	111	168	99
Hanobení národa, rasy etnické nebo jiné skupiny osob	63	52	28	41	25	38
Podněcování k nenávisti vůči určité skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod	14	27	13	11	16	16
Násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci	29	46	23	32	23	37
Ublížení na zdraví s rasovým podtextem	18	15	12	9	5	10
Vražda s rasovým podtextem	0	0	1	1	1	0
Jiné	21	5	7	12	27	21
Celkem	253	248	196	217	265	221
Objasněno	191	196	119	126	186	137

Počty stíhaných osob

Trestný čin	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů	111	106	109	110	194	46
Hanobení národa, rasy etnické nebo jiné skupiny osob	69	50	27	33	20	37
Podněcování k nenávisti vůči určité skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod	9	23	2	9	13	5
Násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci	49	44	22	27	32	27
Ublížení na zdraví s rasovým podtextem	27	17	18	9	11	6
Vražda s rasovým podtextem	0	0	1	1	1	4
Jiné	4	2	2	6	22	115
Celkem	269	242	181	195	293	240

Jednotlivé trestné činy

1. Hanobení národa, rasy etnické nebo jiné skupiny osob

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Stíháno	85	58	37	36	19	37
Obžalováno	78	50	35	35	19	36
Odsouzeno	45	20	22	16	23	21

2. Podněcování k nenávisti vůči určité skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Stíháno	3	3	24	7	7	5
Obžalováno	2	1	24	7	4	4
Odsouzeno	23	2	0	3	1	8

Příloha č. 15 – Statistické údaje týkající se svěření dětí do péče po rozvodu rodičů (zdroj: Ministerstvo spravedlnosti)

Po rozvodu dítě svěřeno:	matce	otci	do společné či střídavé péče obou rodičů	jiné fyzické osobě
2005	18 064	1 660	584	74
2006	17 867	1 668	759	60
2007	16 630	1 736	860	77
2008	16 671	1 708	896	70
2009	16 212	1 622	1088	79
2010	15 148	1 597	1220	80

Příloha č. 16 – Podpora bydlení Romů a sociálně slabých skupin obyvatel (zdroj: Zprávy o stavu romských komunit)

Dotační program Předcházení sociálnímu vyloučení a odstraňování jeho důsledků

Podprogram A: Podpora terénní práce

Rok	2007	2008	2009	2010
Počet žadatelů (obce)		49	57	55
Počet přidělených dotací (obce)	50	46	48	49
Počet terénních sociálních pracovníků	89	86	68	71
Celková výše dotace	120 000 000 Kč	10 000 000 Kč	10 153 454 Kč	9 711 522 Kč

Podprogram B: Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce

Rok	2007	2008	2009	2010
Počet žadatelů (nestátní neziskové organizace)	89	69	61	87
Počet přidělených dotací (nestátní neziskové organizace)	59	41	44	60
Celková výše dotace	29 989 000 Kč	20 000 000 Kč	25 000 000 Kč	23 052 000 Kč

Programy na podporu sociálního bydlení Ministerstva pro místní rozvoj

Rok	Podporované byty	Finanční prostředky
2008	214	115 127 000 Kč
2009	219	120 581 000 Kč
2010	283	159 708 000 Kč

Příloha č. 17 – Vzdělávání romských žáků ve sledovaném období (zdroj: Zprávy o stavu romských komunit)
Přípravné ročníky základních škol

Školní rok	Počet tříd	Počet žáků
2005/06	123	1441
2006/07	146	1713
2007/08	164	1929
2008/09	157	2120
2009/10	181	2132

Asistenti pedagoga

Školní rok	Počet asistentů
2005/06	306
2006/07	330
2007/08	364
2008/09	431
2009/10	451

Počet přípravných ročníků v jednotlivých krajích v roce 2008

Kraj	Počet přípravných ročníků	Počet žáků, kteří je navštěvují
Hlavní město Praha	8 tříd	440 žáků
Jihočeský kraj	4 třídy	42 žáků
Jihomoravský kraj	8 tříd	65 žáků
Karlovarský kraj	20 tříd	241 žáků
Královehradecký kraj	6 tříd	67 žáků
Liberecký kraj	5 tříd	60 žáků
Moravskoslezský kraj	27 tříd	292 žáků
Olomoucký kraj	9 tříd	89 žáků
Pardubický kraj	1 třída	30 žáků

Plzeňský kraj	2 třídy	27 žáků
Středočeský kraj	4 třídy	48 žáků
Ústecký kraj	58 tříd	662 žáků
Vysočina	3 třídy	38 žáků
Zlínský kraj	2 třídy	19 žáků
Celkem	157 tříd	2 120 žáků

Počet přípravných ročníků v jednotlivých krajích v roce 2009

Kraj	Počet škol zřizujících přípravné třídy	Počet přípravných tříd	Počet žáků
Hl. m Praha	10	10	140
Jihočeský	2	2	20
Jihomoravský	4	4	56
Karlovarský	17	25	339
Královehradecký	7	7	85
Liberecký	5	7	85
Moravskoslezský	24	28	331
Olomoucký	8	8	99
Pardubický	4	5	49
Plzeňský	1	3	33
Středočeský	7	7	78
Ústecký	69	71	843
Vysočina	3	3	38
Zlínský	1	1	14

Celkem	162	181	2132
--------	-----	-----	------

Počet asistentů pedagoga v jednotlivých krajích v l. 2008 – 09

Kraj	2008	2009
Hlavní město Praha	18	18
Středočeský kraj	39	45
Ústecký kraj	78	77
Jihočeský kraj	13	19
Karlovarský kraj	16	24
Královehradecký kraj	18	18
Liberecký kraj	19	23
Pardubický kraj	8	27
Plzeňský kraj	39	12
Kraj Vysočina	10	11
Jihomoravský kraj	40	39
Moravskoslezský kraj	75	75
Olomoucký kraj	45	36
Zlínský kraj	13	13

Přehled počtu žáků vzdělávaných ve sledovaných vzdělávacích proudech

Přehled	Stupeň základní školy	RVP ZV ¹	RVP ZV LMP ²	Celkem	Podíl žáků v RVP ZV LMP
Romští žáci	1. stupeň	9 363	2 460	11 823	20,81 %
	2. stupeň	6 209	3 211	9 421	34,09 %
	Celkem	15 572	5 671	21 243	26,70 %
Neromští žáci	1. stupeň	256 446	3 765	260 211	1,45 %
	2. stupeň	211 800	6 621	218 421	3,03 %
	Celkem	468 247	10 385	478 632	2,17 %

¹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

² Rámcový vzdělávací program Základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s *lehkým* mentálním postižením